

สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารวิจัยสังคม

JOURNAL OF SOCIAL RESEARCH

ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 2543

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยของสถาบัน วิทยานิพนธ์
งานวิจัย หรือบทความที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาด้านสังคม-
ศาสตร์ และรวบรวมข่าวจากสถาบันฯ ทั้งนี้เพื่อเป็นการ
เผยแพร่ความรู้แก่คณาจารย์ หรือผู้ที่มีความสนใจเกี่ยวกับ
การวิจัย

เจ้าของ

สถาบันวิจัยสังคม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ปรึกษา

ศ.ดร.อมรา พงศาพิชญ์

ผศ.ดร.สุวิมลภา อากานันต์

ผศ.ดร.ปวีชาต สถาปิตานนท์ สโรภส

ผศ.วันชัย มีชาติ

กองบรรณาธิการ

อานัน ศรีวงศ์ ณ อยุธยา

สุวิยา ศรีวงศ์

นทีส กอรัตน์

เนกุลล บรรจงจิตร

อัมภาว ภาสกรพร

วิศนภา จรุงบุญจ

ฉวีภา ทรัพย์โรจน์

สุดธิดา วงศ์สถาพรพัฒน์

เจจศรี บุรณเขตต์

กองจัดการ

สุดธิดา วงศ์สถาพรพัฒน์

ปวีชาต ชิตนุกูล

จินตนา วิทย์

ออกแบบปก

อัครา ชิตนุกูล

กำหนดออก

ปีละ 2 ฉบับ

สถานที่ติดต่อ :

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาคารวิศิษฐ์ งบประมาณฯ ชั้น 5

ถนนพญาไท กรุงเทพฯ 10330

โทร.0-2218-7385, 0-2218-7401

โทรสาร 0-2215-5523, 0-2255-2353

Chulalongkorn University Social Research Institute

Thanon Phayathai, Bangkok 10330 Thailand

Tel. 0-2218-7385, 0-2218-7398, 0-2218-7401

Fax 0-2215-5523, 0-2255-2353

E-mail: csr@chula.ac.th

<http://www.csr.chula.ac.th>

บทบรรณาธิการ

วารสารวิจัยสังคมฉบับนี้ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอออกไปเล็กน้อย แต่ยังคงนำเสนอผลงานทางวิชาการในประเด็นต่าง ๆ ทางสังคมศาสตร์ สำหรับในครั้งนี้เป็นผลงานการศึกษาที่เกี่ยวกับการใช้สารเสพติดของชาวประมง ซึ่งศึกษาทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ สภาพและชีวิตในแม่น้ำมูล... แม่น้ำที่ควรรอนุรักษ์ นอกจากนี้ได้นำเสนอบทความสั้นหนึ่งจากเอกสารประกอบการประชุมวิชาการในปีที่ผ่านมา เรื่อง ผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรมและสุขภาพจากวิกฤติเศรษฐกิจ ที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม และผลกระทบต่อแรงงาน โดยหวังว่าคงจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้าง และขอขอบคุณผู้เขียนทุกท่านมาพร้อมกันนี้ด้วย

กองบรรณาธิการใคร่เชิญชวนผู้อ่านส่งบทความเข้ามาที่วารสารฯ หรือแนะนำงานวิจัยที่น่าสนใจเพื่อจะได้ติดตามนำมาเสนอในเวทีแห่งนี้ต่อไป

กองบรรณาธิการ

วารสารวิจัยสังคม
Journal of Social Research

ปีที่ 23 ฉบับที่ 1 2543

Vol.23 No.1 2000

สารบัญ

	หน้า
การศึกษาอุปทาน อุปสงค์สารเสพติด ในกลุ่มประชากรอาชีพประมง: กรณีศึกษา จังหวัดสงขลา	1
	<i>วิภา คำนธ์รุ่งเรือง กัมรินทร์ อุษวิท ธวัชชัย ทองนฉวี วิชัย โปษยะจินดา</i>
แม่น้ำมฤตของลูกอีสานใต้: แม่น้ำที่ตวรอนุรักษ์	25
	<i>สมชาติ กาญจนจิรวงศ์</i>
ทุนทางสังคมในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในสังคมไทย	34
	<i>อมรา พงศาพิชญ์</i>
วิกฤติการณ์เศรษฐกิจ และผลกระทบต่อแรงงาน บทบทวนผลงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง	51
	<i>บัณฑิตย์ ธนชัยเศรษฐวุฒิ</i>
รายชื่อสิ่งพิมพ์ของสถาบันวิจัยสังคม (พ.ศ.2533-2543)	78

การศึกษาอุปทาน อุปสงค์สารเสพติด ในกลุ่มประชากรอาชีพร่วม กรณีศึกษา จังหวัดสงขลา

วิชา คำนวณารงกุล* เพิ่มพันธ์ สุขชีพ**

รัชชัย ทองมณี***และ วิชัย โปษยะจินดา*

บทนำ

การศึกษาสภาพและสถานการณ์การใช้สารเสพติดในกลุ่มประชากรอาชีพร่วมนี้เกิดจากความร่วมมือของเจ้าหน้าที่หลายฝ่ายจากองค์กรต่างๆ “บ้านสุขสันต์ ศูนย์อภิบาลผู้เดินทางทะเล จ.สงขลา” เป็นองค์กรเอกชนซึ่งดำเนินงานให้ความช่วยเหลือลูกเรือประมงที่ประสบปัญหาต่าง ๆ ทำหน้าที่หลักในการรวบรวมข้อมูล-ข้อสนเทศ โดยมีสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการ และสนับสนุนการดำเนินงานในด้านการวางแผนวิเคราะห์ และสังเคราะห์ผลการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด สำนักงานรัฐมนตรี (ป.ป.ส.) สนับสนุนและประสานงานการดำเนินงาน

รายงานนี้เป็นผลส่วนหนึ่งจากโครงการพัฒนาเครือข่ายข้อมูลระดับวิทยาด้านสารเสพติดและการใช้สารฯในทางที่ผิด ของสำนักงาน ป.ป.ส. ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วย

งาน Narcotics Affairs Section (NAS) ซึ่งอยู่ในความดูแลของสถานทูตสหรัฐอเมริกา กระทรวงการพัฒนาฯของโครงการนี้ เป็นยุทธศาสตร์สำคัญอย่างหนึ่ง ที่จะนำไปสู่การมีข้อมูลที่บ่งถึงสถานการณ์ สภาพปัญหาและกลไกด้านอุปทาน อุปสงค์ และผลกระทบที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ของประเทศที่เป็นปัจจุบันและครอบคลุมกลุ่มประชากรเป้าหมายได้กว้างขวางเท่าขอบเขตของข้อมูลและรายงานในระบบปกติของหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ โครงการดำเนินงานโดยใช้หลักการพัฒนาบุคลากรระดับปฏิบัติที่มีความสนใจงานด้านสารเสพติดให้มีความพร้อมด้านศักยภาพทางวิชาการ เกิดความเข้าใจและสามารถดำเนินการศึกษากลุ่มประชากรบางกลุ่ม ได้อย่างมีคุณภาพ

*สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** ศูนย์อภิบาลผู้เดินทางทะเล จ.สงขลา

***สำนักงานคณะกรรมการ ป้องกันและปราบปรามยาเสพติดภาคใต้ จังหวัดสงขลา

หลักการและเหตุผล

อาชีพประมงทะเลเป็นอาชีพเศรษฐกิจหนึ่งที่สร้างรายได้แต่ละปีให้ประเทศชาติเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะการประมงน้ำลึกที่ต้องใช้เวลาในการออกทะเลแต่ละครั้งนานไม่ต่ำกว่า 10 วัน การประมงทะเลพอจะจำแนกตามขอบเขตการปฏิบัติงานได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การทำประมงในเขตน่านน้ำไทย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ออกทะเลไม่เกิน 1 เดือน ไม่ว่าจะเดินเรือประเภทยาน บางลำจะเข้าเทียบท่า หรือบางลำจะฝากสัตว์น้ำที่จับได้มากับ เรือทัวร์ ปัจจุบันวิธีสุดท้าย ที่กล่าวนี้เป็นที่นิยมมาก เนื่องจากช่วยให้ผู้ประกอบการลดค่าใช้จ่ายและแก้ปัญหาอื่น ๆ ได้ 2) การทำประมงในเขตน่านน้ำต่างประเทศ ใกล้เคียงกับประเทศไทย ได้แก่ อินโดนีเซีย พม่า เวียดนาม มาเลเซีย อินเดียและบังกลาเทศ เป็นต้น ระยะเวลาการออกทะเล 1 เดือน - 2 ปี เรือประมงเข้าเทียบท่า หรือนำสัตว์น้ำที่จับได้ขึ้นฝั่งแตกต่างกันเป็น 3 กรณี กรณีที่ 1 เข้าเทียบท่า ณ ประเทศนั้น ๆ เช่น เรือไคหมักจับปลาหมึกที่อินโดนีเซีย แล้วเข้าเทียบท่าที่เมืองจาร์กัตตา หรือเรืออวนลอยบางลำเข้าเทียบท่าที่สิงคโปร์ และ อินโดนีเซีย ใช้เวลาประมาณ 1 ปี จึงกลับเมืองไทย กรณีที่ 2 ไม่เข้าเทียบท่าแต่ฝากสัตว์น้ำมากับเรือทัวร์ ส่วนใหญ่เป็นเรืออวนลาก เรืออวนดำที่ปฏิบัติ เช่นนี้ก็มีบ้างแต่น้อย เรือกลุ่มนี้ใช้ระยะเวลาประมาณ 3 เดือนถึง 2 ปี ถ้าไม่มีปัญหาจันเป็นใดๆก็จะไม่เข้าฝั่ง กรณี ที่ 3 นำเรือเข้าเทียบท่าในประเทศ ส่วนใหญ่จะเป็นเรืออวนลาก เรือกลุ่มนี้บางส่วนจะลักลอบเข้าไปจับปลาในเขต

น่านน้ำต่างประเทศอย่างผิดกฎหมาย ออกทะเลแต่ละครั้งประมาณ 1 เดือน

เรือที่เข้าเทียบท่า ณ จังหวัดสงขลา โดยรวมแล้วเสมือนเป็นตัวแทนเรือแทบทั้งประเทศ เพราะนอกจากเป็นเรือของจังหวัดสงขลาและจังหวัดใกล้เคียงแล้วยังเป็นที่รวมเรือจากจังหวัดภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น สมุทรปราการ สมุทรสงคราม ราชบุรี และ จันทบุรี นอกจากทำประมงทั้ง 2 ลักษณะ ดังกล่าวมาแล้ว เรือบางลำอาจเปลี่ยนลักษณะการทำงานเป็นเรืออีกประเภทหนึ่งในบางระยะเวลา เรือประมงที่ทำงานในเขตน่านน้ำในประเทศยังมีการเคลื่อนย้ายแหล่งจับสัตว์น้ำด้วยสาเหตุหลายประการ อาทิ ย้ายตามฤดูกาล เช่น ช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนพฤศจิกายน จะมีเรืออวนดำ อวนล้อม จากจังหวัดระยองเคลื่อนย้ายมาจังหวัดสงขลาและปัตตานี และย้ายกลับถิ่นเดิมช่วงปลายเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคมของทุกปี หรือมีการย้ายเข้าเทียบท่า ณ จังหวัดใกล้เคียง ตามราคาสัตว์น้ำแต่ละชนิด เช่น ถ้าราคาสัตว์น้ำที่สงขลาต่ำ เรืออวนลากจะย้ายไปเทียบท่าที่จังหวัดปัตตานีหรืออำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เรือลอบปูจะย้ายไปเทียบท่าที่อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

ลักษณะการทำงานเช่นนี้ทำให้กลุ่มประชากรอาชีพประมงที่ทำงานในเรือต้องออกทะเลเป็นช่วงเวลานาน วิธีชีวิตความเป็นอยู่ทางสังคมและเศรษฐกิจ แตกต่างไปจากประชากรอาชีพอื่น ๆ เพราะใช้ชีวิตอยู่ในท้องทะเลเป็นส่วนใหญ่ เมื่อเรือเทียบท่าจะมีเวลาขึ้นฝั่งเพียงไม่กี่วันก็ต้องออกทะเลอีกเพื่อจับสัตว์น้ำให้ได้มากที่สุด เรือเทียบท่าแต่ละครั้งไม่แน่นอนทั้ง

ระยะเวลาและสถานที่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศ ฤดูกาล และราคาสินค้า เป็นหลัก ลักษณะประชากรของกลุ่มอาชีพประมงหลากหลายมาก เช่น ในด้านวัย จะมีตั้งแต่วัยรุ่น กระทั่งสูงอายุ และมีผู้ย้ายถิ่นมาจากภูมิลำเนาต่างๆ ทั้งในส่วนของเรือและคนทำงานในเรือ ลักษณะการทำงานในเรือแต่ละประเภทมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบแตกต่างกัน ความเป็นอยู่และหน้าที่ การงานแต่ละประเภทมี โอกาสเชื่อมต่อการเกี่ยวข้องกับสารฯ ต่าง ๆ กัน ซึ่งอาจมีผลกระทบที่ไม่พึงปรารถนาต่อปัญหาการใช้สารฯ ในวงกว้าง และเพิ่มความรุนแรงของการใช้มากขึ้น ดังปรากฏในรายงานสถานการณ์ปัญหาชายฝั่งในภาคใต้ในกลุ่มประมงว่า "มีการใช้ยาฆ่ากันอย่างมาก บางส่วนได้กักรือจะเป็นผู้จัดหาให้และใช้เมื่อออกเดินทางไปจับปลากลางทะเลโดยการผสมน้ำให้ลูกเรือดื่ม เรือที่มีขนาดใหญ่และมีลูกเรือหลายคน ในแต่ละเที่ยวอาจมีการจัดหายาฆ่าประมาณ 5-10 ถุงขึ้นไป สำหรับการบริโภคในระหว่างการทำงาน"

เมื่อปี พ.ศ.2535 มีการศึกษาสภาพการใช้สารฯ ในกลุ่มประมงภาคใต้ยกเว้นจังหวัดสงขลา ประชากรเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นกลุ่มประมงที่มีภูมิลำเนาในจังหวัด ชายฝั่งทะเลภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่าร้อยละ 72.5 เคยใช้สารฯ ส่วนใหญ่เริ่มเสพหลังจากเข้าสู่อาชีพประมง ผลการศึกษาดังกล่าวได้เสนอในการประชุมคณะกรรมการเฉพาะกิจแก้ไขปัญหาประมงเพื่อกำหนดแนวทางการป้องกันและแก้ไขของสำนักงาน ป.ป.ส. อย่างไรก็ตามยังคงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึก

ซึ่งถึงสภาพและสถานการณ์ที่เป็นจริงและปัจจุบันเกี่ยวกับความเชื่อมโยงของอุปทานอุปสงค์ รวมทั้งความรู้และความเชื่อต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้สารฯ แต่ละชนิดซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดแนวทางป้องกัน และห้ามตรการแก้ไขปัญหาการใช้สารฯ ในประชากรกลุ่มนี้ เพื่อเป็นทางเลือกที่เป็นไปได้ในทางปฏิบัติต่อไป

วิธีการศึกษาและประชากรตัวอย่าง

ศึกษาการใช้สารฯ ในวิถีชีวิตกลุ่มประชากรอาชีพประมงด้วยวิธีศึกษาเชิงคุณภาพและปริมาณควบคู่กันไป เนื้อหา มี 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ระบบอุปทานเกี่ยวกับการค้า และการบริหารจัดการที่เป็นปัจจัยส่งเสริมและสนับสนุนการใช้ข้อมูลประกอบด้วยรูปแบบการจำหน่ายทั้งตัวบุคคล ลักษณะ สถานที่ วิธีจำหน่าย รวมทั้งการจัดหาและจัดการเพื่อบริโภค 2) ระบบอุปสงค์เกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้สารฯ และปัจจัยควบคุมได้แก่ ข้อมูลลักษณะประชากร ประสบการณ์การใช้สารฯ สภาพแวดล้อม/สถานการณ์และลักษณะการทำงานในเรือแต่ละประเภทที่อาจนำไปสู่การใช้สารฯ หรือส่งเสริมให้มีการใช้เพื่อหวังผลในด้านแรงงานและ ผลผลิต และข้อมูลเชิงกว้างเกี่ยวกับประสิทธิภาพของการใช้สารฯ

รวบรวมข้อมูลบริเวณท่าเทียบเรือประมงจังหวัดสงขลา จากประชากรเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับเรือ ซึ่งเข้าเทียบท่าระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ.2540 - มีนาคม พ.ศ.2541 รวบรวมข้อมูลจาก 3 แหล่งใหญ่ ๆ ได้แก่

1) บุคคลที่เกี่ยวข้องกับอาชีพประมง ได้แก่ เจ้าของเรือหรือผู้ประกอบการ ช่างซ่อมเครื่องเรือ มอเตอร์ไซค์รับจ้าง นายหน้าจัดหาลูกเรือ และเด็กลงน้ำแข็ง เป็นต้น 2) กลุ่มผู้ทำงานในเรือ ซึ่งมีใช้ลูกเรือและ 3) ลูกเรือ ซึ่งเป็นผู้ใช้งาน

กระบวนการรวบรวมและเนื้อหาของข้อมูลแต่ละแหล่งแตกต่างกัน ทั้งนี้ด้วยธรรมชาติของบทบาท หน้าที่ของกลุ่มตัวอย่างและเพื่อให้ได้บริบทของเนื้อหาที่เชื่อมโยงกัน ข้อมูลเกี่ยวกับระบบการค้า และบริหารจัดการประมวลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่มีหน้าที่และการทำงานหลายลักษณะเกี่ยวข้องกับอาชีพประมง มีทั้งข้อมูลโดยตรงจากประสบการณ์ของกลุ่มศึกษาและข้อมูลบอกล่าจากการสนทนาทั่วไป ข้อมูลด้านพฤติกรรมและปัจจัยควบคุมใช้วิธีสัมภาษณ์ แบบเปิดตามประเด็นที่กำหนด ประกอบกับการสังเกตการณ์และการศึกษาเชิงปฏิบัติการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนั้นการศึกษาจึงต้องยึดหลักความเป็นไปได้ของการดำเนินงาน ความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของข้อมูลบางรายมากกว่ากฎเกณฑ์ของการเป็นตัวแทนและความสมบูรณ์ของข้อมูล ข้อมูลหลายส่วนเป็นข้อมูลที่บุคคลมักจะไม่เปิดเผยทำให้รวบรวมค่อนข้างยาก และบริหารจัดการงานสนามลำบากทั้งกระบวนการเก็บ ข้อมูลและการคัดเลือกตัวอย่าง เนื่องจาก ประชากรเป้าหมายมีการย้ายถิ่นค่อนข้างสูง ที่อยู่ไม่แน่นอน ดังนั้นการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณจึงมีอาจกำหนดจำนวนตัวอย่างให้เป็นตัวแทนของ

ประชากรอย่างแท้จริงได้ ด้วยข้อจำกัดเหล่านี้ ผู้ใช้ผลการศึกษามีจำเป็นต้องมีความเข้าใจวิธีขยายความเพื่อนำข้อมูลไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพด้านอุปทาน อุปสงค์ที่เกี่ยวข้องกับระบบการค้าและบริหารจัดการจำหน่าย ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างลูกเรือ ผู้มีหน้าที่อื่น ๆ ในเรือและบุคคลที่เกี่ยวข้อง รวม 33 ราย สำหรับการศึกษาพฤติกรรมการใช้สารฯ และความรู้ความเชื่อเกี่ยวกับ ผลการใช้สารฯ ต่อการทำงานในเรือ และการมีเพศสัมพันธ์ เน้นข้อมูลเชิงปริมาณเป็นหลัก ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างลูกเรือ และผู้มีหน้าที่อื่นในเรือรวมจำนวน 154 ราย

ผลการศึกษา

ก. การจำหน่ายและเสพเฮโรอีน และยาบ้า

ข้อมูลอุปทานและอุปสงค์ส่วนนี้เน้นข้อมูลเชิงคุณภาพที่รวบรวมจากการพูดคุยแบบเปิด จึงมีข้อมูลทั้งอุปทานและอุปสงค์ละกันมาโดยธรรมชาติ เนื่องจากจะเสนอข้อมูล

* ใต้ถ้ง หัวหน้านำเรือออกจับปลา ผู้มีอำนาจสูงสุดในเรือคนทั่วไปเรียก "ใต้"

อีชีว : หัวหน้าคนงานในเรือ เรือบางประเภทมีอีชีวมักกว่า 1 คน เช่น เรืออานดำจะมีอีชีวมือ 1 มือ 2 และมือ 3

ขมโพ้ : คนท่าหาพรในเรือ

นายห้าช : ผู้คอยถือคันชั่งคันเรือแทนใต้ถ้ง เรือบางลำอาจจะมียามากกว่า 1 คน มักจะใช้มากับเรืออานดำเพราะต้องมั่งกับเรือลากอวนทั้งวัน ทั้งคืน

คนนำเรือเล็กกระ โดคนนำ : คนที่คอยกระ โดคนนำจะไปนำหูกวนไปเกี่ยวคานที่ฝั่งการ ตำแหน่งนี้จะมีเฉพาะเรืออานดำ อานดำ และ อานซึ่งทำหน้าที่ปัจจุบันจะใช้เด็กอายุประมาณ 13-16 ปีเป็นส่วนใหญ่

อุปสงค์จากการวิเคราะห์เชิงปริมาณในภายหลัง การเสนอข้อมูลคุณภาพส่วนนี้จะจัดลำดับเนื้อหาเพื่อแสดงสถานการณ์ด้านอุปทานเป็นสำคัญ ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 33 ราย จำแนกเป็นลูกเรือ 20 ราย ผู้มีหน้าที่อื่นในเรือ 5 ราย และบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง 8 ราย (ตารางที่ 1) แหล่งข้อมูลด้านอุปทาน และอุปสงค์ ผงขาว และยมน้ำ

ประเภทของข้อมูล*	ผู้ให้ข้อมูล (จำนวน)		
	ลูกเรือ	ผู้มีหน้าที่อื่น	บุคคลที่เกี่ยวข้อง
การใช้สารในอัตราสูง	5	2	5
แหล่งจำหน่ายบั้ง	6	1	4
จำหน่ายจากเรือทัวร์	7	1	2
ผู้จำหน่าย	3	1	3
ระบบการจ่ายเงินราคา	9	1	4
การจัดการไว้ลูกเรือกิน	5	3	3
รวมจำนวนผู้รายงาน	20	5	8

* สาระหลักจากแต่ละราย ส่วนมากจะมีสาระของข้อมูลมากกว่า 1 เรื่อง จากผู้รายงานแต่ละราย

ก.1 ระบบการจำหน่ายและบริหารจัดการซื้อ-ขาย

การนำยามน้ำเข้ามาในกลุ่มประมงนั้นมีข้อมูลจากผู้ทำงานประมงมาประมาณ 30 ปี 1 ราย ซึ่งสันนิษฐานว่ามิยมน้ำเข้ามาในกลุ่มประมง โดยเริ่มจากคนขับรถบรรทุกปลาของแพต่าง ๆ ซึ่งขับรถระยะทางไกลนำไปขายยังมหาชัยสมุทรสาคร บางครั้งต้องรีบขับกลับเพื่อรับเที่ยวต่อไป คนขับรถเหล่านี้บางคนจะใช้น้ำมำด้อมมาคนขับรถก็นำมาฝากเด็กทำงานแพปลา และนำไปสู่การขายหรือเสนอให้เจ้าของเรือบางลำ เพื่อแจกได้ไว้ให้ลูกเรือกินเวลาทำงานหนักและต่อเนื่อง

การจำหน่ายและบริหารจัดการเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้มีวิธีซื้อ-ขายหลายวิธี หอจะจำแนกการจำหน่ายตามสภาพ

แวดล้อมที่อยู่ของเรือได้ 2 ประเภทคือ 1) ระหว่างเรือเทียบท่า และ 2) ระหว่างเรืออยู่ในทะเล ข้อมูลเกี่ยวกับการจำหน่ายช่วงเรือเทียบท่า มีประสบการณ์ของตัวอย่างจำนวน 11 ราย (กรณีที่ 1-11) ส่วนการจำหน่ายระหว่างเรืออยู่ในทะเลมีประสบการณ์จากตัวอย่างจำนวน 13 ราย (กรณีที่ 12-24)

ก.1.1 ระบบกรจำหน่ายระหว่างเรือเทียบท่า

การซื้อ-ขายสารขณะเรือเทียบท่ามีข้อมูลประสบการณ์จากลูกเรือ 6 ราย และ ผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 5 ราย ได้แก่ ช่างเครื่อง เต็ก ลงน้ำแข็ง คนขับรถส่งปลาและมอเตอร์ไซค์รับจ้าง ข้อมูลแสดงจากรายงานต่อไปนี้

กรณีที่ 1 ลูกเรือทัวร์ "...บ๊องบั้นนี่เล่นเฮโรอิน โดยการฉีดเข้าเส้นประมาณ วันละ 3 ตัว เมื่อเรือเข้าฝั่ง ตอนอยู่กลางทะเลเล่นประมาณ 2 ตัว ทุกวัน หาซื้อได้ง่ายมากตามท่าเรือ ใช้รถมอเตอร์ไซค์รับจ้างไปซื้อ เคอโคนตัวรถจับ 2 ครั้ง แต่ไม่มีหลักฐานตัวรถแจ้งข้อหาว่ามีเฮโรอินไว้ในครอบครอง เพราะว่าตามเขนมมีรอยฉีด..."

กรณีที่ 2 ลูกเรือจระเมียด "...ตอนนั้นในกลุ่มลูกเรือจระเมียดก็มีใช้ยากันเยอะ มันก็ทุกประเภทแหละที่ ยามน้ำเดี่ยวนี่ก็มี รู้สึกจะนิยมกันมาก ราคาที่ดีที่ ผมว่ามันมีขายแทบทุกหัวแพแหละ แถวแหล่งพระรามนี่..."

กรณีที่ 3 ลูกเรืออวนซั้ง "...บ๊องบั้นของ (เฮโรอิน) มีคนมาขายให้ บางครั้งก็ไปซื้อเองโดยนั่งเรือข้ามฟากไปฝั่งตรงข้ามที่หมู่บ้านอิสลาม (ฝั่งหัวเขา) ราคาตัวละ 100 บาท แต่ละ

ครั้งซื้อประมาณ 4-5 ตัว ใช้ได้นาน 1-2 วัน วัน ละ 2-3 ครั้ง ถ้ามีเงินมากก็ซื้อมาก จะถี่เฉพาะ วันที่เรือจอดฝั่งและวันที่เรือออกอีก 1-2 ตัว... "

กรณีที่ 4 ลูกเรืออวนลาก "...คิด เสรโธอินมาประมาณ 8 ปี ถึงปัจจุบันไม่คิดจะเลิก เพราะเลิกไม่ได้ เวลาคัดแล้วมีความสุข ไม่ เครียด ไม่ทุกข์ ไปซื้ออึ่งที่ชายแควฝั่งห้วยขา แดง..."

กรณีที่ 5 ลูกเรืออวนลาก "...ออกเรือ อยู่ฝั่งห้วยขา เรือจอดแพ... ขณะออกเรือที่นี่ได้ เต้นเสโรอินโดยการตีต มีที่ซึกเต็มไปหมด เพิ่ง มาหยุดใช้ 3 เดือน เพราะไม่มีเงิน เคยออกเอง 10 กว่าครั้ง..."

กรณีที่ 6 ช่างเครื่องเรืออวนลาก "... ยัง ไม่คิดจะเลิกเพราะยังมีเงินอยู่ ทำให้มีความสุข ไม่เครียด เวลารือออกจะหาซื้อไว้มาๆ เป็นที่ กังจากแหล่งห้วยขา ซื้อซึกไป 2 เก่ม กะว่าพอ ที่จะ ใช้ตอนออกเรือจบถึงเรือเข้าฝั่ง..."

กรณีที่ 7 ลูกเรืออวนลาก "...ไว้หิมเส้นเริ่ม เอาผงโรยบนกัญชา อดากรู้ว่ามาอย่างไร ข้าม ไปซื้อที่ห้วยขาแดงและบริเวณบ้านแควนคร นอก บางครั้งเพื่อนที่ลงเรือด้วยกันขนลงมา จากทางบ้าน เอามาขายทางนี้ด้วย เวลาคนงาน เรือมาลงที่ปากน้ำประแส จังหวัดระยอง ถ้าแก่ จะเขารถักไปรับจากหมู่บ้าน (จังหวัด สกลนคร) อกชัยจังหวัดช่วงนั้นคนกัญชามาด้วย ครั้งละ 5-10 กิโล เพื่อนเคยขนมาขายปลีกเมื่อ 2 ปีที่แล้ว 5 กิโล ได้ราวๆ 50,000 บาท..."

กรณีที่ 8 เด็กลงน้ำแข็ง รายที่ 1 "...เดี๋ยวนี้พวกเรือหัวรับมันอ่อนน้ำทั้งนั้นแหละ หน้าท่านมีดละ 200 มันซื้อจากพวกเด็กเข็นน้ำ แข็งนั่นแหละ เป็นคนส่งให้ มันเรียกกันเป็น

ขนมปัง แควหนึ่ง 5 เม็ด จะใส่ในฝากระทิงแดง แล้วบิบ เวลาบิบอะไรก็จะปล่อยทิ้งไป พวกนี้ เวลาไม่มีของจะนั่งเหมือนศพ..."

กรณีที่ 9 เด็กลงน้ำแข็ง รายที่ 2 "...คนขับรถบรรทุกน้ำแข็งไปรับจากบริเวณ รอบนอกเมือง ขายให้ลูกเรือหรือได้ เม็ดละ 180-200 บาท เรียกกันว่าขนมปัง 7 แคว มี 5 เม็ด นอกจากนี้ผู้ซื้อขาซื้อบารายไปเอามาจาก อำเภออื่น เป็นสิ่ส้ม แล้วนำมาขายต่อ..."

กรณีที่ 10 คนขับรถส่งปลา "...ซื้อขา มาจากจังหวัดสุราษฎร์ฯ มีสิ่ส้มและสิ่เขียว ตรา WY จะกินสิ่ส้มเพราะพวกขับรถล้อกันว่าสิ่ เขียวผสมเสโรอินจะทำให้ตีต ซื้อมาเม็ดละ 120-130 บาท บางครั้งเพื่อนฝากซื้อจะตีตมา 20-30 เม็ด ขายในราคามีดละ 150-180 บาท..."

กรณีที่ 11 มอเดอร์ไรซ์รับจ้าง "...ในชุมชนนี้มีลูกเรือมาเช่าพักเหมือนกัน เป็น พวกที่ออกครั้งละสิบกว่าวัน พวกนายหน้าก็มี มาเช่าอยู่ เอาลูกเรือมาไว้...ลูกเรือติดของ (เสโรอิน)กันเยอะ ช่วงก่อนในชุมชนหลัง อาชีวะนิคนชาย คนนี้เมื่อก่อนก็ออกเรือมัน แหละ มาเช่าบ้านอยู่แล้วขายผง ลูกเรือก็มาซื้อ กันเยอะ ตอนนี้อยู่ชุมชนก็มีขายอยู่ แต่อย่าให้ พุดเลยว่าบ้านไหนบ้าง..."

ระบบการจำหน่ายปลีกกระหว่างเรือ จอดฝั่งจำแนกการซื้อ-ขายด้วยตัวบุคคลได้ 2 ลักษณะ ได้แก่ 1)ซื้อด้วยตัวเองจากแหล่ง จำหน่ายบริเวณรอบๆท่าเทียบเรือ (กรณีที่ 1-7) โดยมีคนมาขายให้หรือซื้อจากเด็กทำงานรับจ้าง บริเวณท่าเทียบเรือ หรือคนขับรถส่งปลา (กรณี ที่ 3,8-10) และจากชุมชนที่ลูกเรือพักอาศัยอยู่ ซึ่งการศึกษาี้แสดงว่า ผู้ขายก็เคยมีอาชีพ

ประมาณมาก่อน (กรณีที่ 11) 2) การจ้างคนไปซื้อตามแหล่งต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว เช่น มอเตอร์ไซค์รับจ้างซึ่งวิ่งรับผู้โดยสารบริเวณ ท่าเทียบเรือ (กรณีที่ 1) สำหรับสินค้าที่จำหน่ายมีการนำมาจากภูมิภาคอื่นด้วย (กรณีที่ 7) มีผู้ รายงานราคาแผงขาที่ขายปลีกเพียง 1 รายเท่านั้น โดยไปซื้อจากแหล่งในหมู่บ้าน ราคาตัวละ 100 บาท (กรณีที่ 3) สำหรับยาน้ำผู้เกี่ยวข้องกับอาชีพนี้ 3 ราย รายงานราคาระหว่างมีดละ 150-200 บาท (กรณีที่ 8-10) มีวิธีการบรรจุและเรียกชื่อ เพื่อความปลอดภัยต่อการถูกจับกุม ได้แก่ การบรรจุ 5 มีด ใส่ฝักกระทิงแดงและเรียกเป็นขนมปังแถว

ก.1.2 ระบบการจำหน่ายระหว่างเรืออยู่ในทะเล

ข้อมูลเกี่ยวกับการซื้อ-ขายช่วงที่เรือออกทะเลมีข้อมูลประสบการณ์จากลูกเรือ 9 รายและผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ จำนวน 4 ราย ได้แก่ ช่างเครื่อง นายหน้าหาแรงงานลงเรือและผู้ประกอบการ ดังข้อมูลที่รายงานต่อไปนี้

กรณีที่ 12 ลูกเรือวนลาก รายที่ 1 “...เป็นเรือสลาปลาดอินโดนีเซียมีลูกเรือ 11 คน มี 7-8 คนฉีดเซโรนิน 2 คน สุดฮาทั้งใจ พวกนี้จะได้ผงจาก เรือทัวร์ โดยใช้น้ำ 10 ตัว หรือใช้น้ำหงส์ 2 ตัว แลกกับผง 1 ตัว...”

กรณีที่ 13 ลูกเรือวนลาก รายที่ 2 “...เคยเห็นหัวหน้าแลกซื้อผงและขาม้าจากเรือทัวร์โดยเอาหุปลาฉลามแลก 3 หู หรือ ม้าหงส์ 4-5 ตัวต่อผง 1 ตัว...”

กรณีที่ 14 ลูกเรือวนลาก รายที่ 3 “...ซื้อเป๊ะ (เสโรนิน) ที่นอกทะเลก็ซื้อจากเรือ

ทัวร์ มีแทบทุกถ้ำแหละที่ โดยใช้หุปลา 3 หู หรือม้าหงส์ 4-5 ตัว แลกได้ 1 ตัว...”

กรณีที่ 15 ลูกเรือวนลาก รายที่ 4 “...เมื่อก่อนตอนอยู่ประจวบฯ เวลาซื้อเราจะรู้จักตาชาย เดินผ่านเรือแล้วโยนให้ ปัจจุบันซื้อจากเรือทัวร์...ไม่ต้องใช้เงิน ใช้ขาม้า 10 ตัว (ราคาตัวละ 7-10 บาท) หรือใช้น้ำหงส์ ตัวใหญ่ 1-2 ตัว ราคา 100-200 บาท แลกผงได้ 1 ตัว...”

กรณีที่ 16 ลูกเรือวนลาก รายที่ 5 “...ที่ประจวบฯ เคยเห็นวิธีซื้อชาย คนขายเดินผ่านเรือแล้วโยนให้ หัวของแพ... เอาของไปขายด้วย เอาน้ำหนัก 10 ตัว น้ำหงส์ตัวใหญ่ 1 หรือ 2 ตัว แลกผงได้ 1 ตัว...”

กรณีที่ 17 ลูกเรือวนลาก รายที่ 6 “...ตอนที่ออกเรืออยู่ 4 เดือน เวลาจะซื้อเสโรนินนอกทะเลก็เอาน้ำหงส์มาแลกในอัตรา 5 ตัวกับผง 1 ตัว เคยแลกกับเรือทัวร์ซื้อ...กับเรือ... โดยแลกกับลูกเรือและหัวหน้าลูกเรือ...”

กรณีที่ 18 ลูกเรือวนลาก รายที่ 7 “...เมื่อปี พ.ศ. 2533 หัวหน้าคนงานเอาผงกับขาม้า ไปขายในเรือ ผงตัวละ 100 บาท ขาม้ามีดละ 50 บาท...”

กรณีที่ 19 ลูกเรือทัวร์ รายที่ 1 “...บนเรือมีลูกน้อง 5 คน มีทั้งฉีดเสโรนินและขาม้า ออกเรือทัวร์ 1 เที่ยว รู้ว่า ชมโห่ (คนที่กับข้าว) เป็นคนซื้อของไปขาย เขาไปเป็นหลอดใหญ่มาแบ่งใส่หลอดกาแฟได้ 40-50 หลอด เคยช่วยร่นไฟปิดหลอดให้ด้วย ขายตัวละ 250-300 บาท แล้วยังว่าเป็นลูกค้ายกหรือใหม่ ถ้าเรืออื่นมาเทียบจะบอกให้ไปซื้อกับชมโห่...”

กรณีที่ 20 ลูกเรือทัวร์ รายที่ 2 "...บนเรือมีลูกน้อง 11 คน ตลอดเวลาที่ทำงานอยู่ 2 เดือน เห็นลูกเรือ 3 คน เล่นเฮโรอีน ซื้องากเรือทัวร์ที่มารับปลา 15 วันต่อครั้ง..."

กรณีที่ 21 ช่างเครื่อง เรืออวนลาก "...ในเรือมีทั้งลูกเรือ ไทยและหม่าใช้ยาเกินขนาด ทั้งยาม้าและเฮโรอีน ยาม้า ลูกเรือบางคนฉีดเข้าเส้นเลือด บางคนกินแล้วกินน้ำตาม บางคนกินกับกระทิงแดง ผงขาวมีเรือทัวร์มาส่งให้ ใต้ชายให้เข้า-เย็น ครึ่งละ 2 ตัว แล้วจกลงบัญชีไว้..."

กรณีที่ 22 นายหน้าหาแรงงานลงเรือ "...ทุกวันนี้เขาไม่ค่อยบังคับกันแล้ว เขาคนลงไปก็จะถามความสมัครใจก่อน เคี้ยวเนื้อไปทางอินโด ได้จะลาอยู่ 1-2 ปี ถ้าได้คนไม่เต็มใจลงไปจะเกิดปัญหาเสียเวลาทำงาน พวกลงอวนลากอินโดส่วนใหญ่เล่นแอมเฟตมันแหละ ของพวกนี้ก็ต้องให้เรือทัวร์เอาไปให้ แล้วจกลงบัญชีไว้ เรือเข้ามาก็มาตัดบัญชีกัน ของพวกนี้มันแทบทุกที่แหละ พุดยาด ..."

กรณีที่ 23 ผู้ประกอบการเรืออวนลอย "...เรือเคี้ยวมีใช้กันทั้งนั้นแหละ ผงขาวมีเรือพวกเพื่อน ๆ (เรืออวนลอย) ขนาดเจ้าของต้องหาให้มันเลย ต้องเตรียมซื้อให้มัน เพราะบางครั้งออกไปพวกนี้เล่นของแล้วไม่มีให้ต้องเอาเรือเข้า เพราะมันทำงานไม่ไหว บางครั้งก็ต้องฝากพวกเรือทัวร์ซื้อให้ ..."

กรณีที่ 24 ผู้ประกอบการเรืออวนลาก "...รู้ว่ามันเล่นของก็ต้องเอามัน พวกนี้ถ้ามีของมันก็ทำงาน เราจะไป เลี้ยงอยู่ไม่ได้ ในลำผมมี 2 คน ก็ต้องปล่อยมัน ดีกว่า ไม่มีคนทำงาน ..."

ระบบการจำหน่ายปลีกกลางทะเล มีส่วนประกอบสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ แหล่งที่มา

ผู้จำหน่ายหรือจัดการให้ใช้และวิธีซื้อขาย 1)แหล่งที่มาของสารเคมี 2 แหล่งได้แก่ ผู้ขายหรือจัดการให้ใช้น้ำติดเรือไปจากฝั่ง และรับช่วงซื้อจากเรือทัวร์ในทะเล กรณีที่นำติดเรือไปนอกจากซื้อปริมาณมากจากผู้จำหน่ายในห้องดินก่อนออกเรือแล้ว (กรณีที่ 1-6) บงรายนำสินค้ามาจากภูมิสำเนาเดิม (กรณีที่ 7) สำหรับกรณีที่ซื้อจากเรือทัวร์มีผู้ให้ข้อมูลหลายรายมาก สามารถซื้อโดยตรงเรือซื้อผ่านบุคคลอื่นในเรืออีกทอดหนึ่ง 2)ตัวบุคคลที่จำหน่ายและจัดการให้ใช้มีทั้งใต้ หัวหน้าคนงานหรือแม้แต่ลูกเรือเองบางคนก็เป็นคนขายด้วย 3)วิธีการจ่ายเงินมีการซื้อเรือโดย จดบัญชีรวมไว้และไปหักบัญชีรายได้จากค่าแรง รวมทั้งส่วนแบ่งพิเศษเมื่อเรือเข้าฝั่งหยีบท่า นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนด้วยสินค้าสัตว์น้ำซึ่งเป็นที่ยอมรับและค่อนข้างมีราคาในตลาด เช่นการแลกเปลี่ยน ม้าน้ำหรือ ม้าหงส์ และหูดลาม อัตราการแลกเปลี่ยนไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับคุณภาพของสัตว์น้ำและราคาในตลาดของสินค้าสัตว์น้ำที่ใช้แลกเปลี่ยน ลูกเรืออวนลาก 6 ราย รายงานการซื้อขายผงขาว 1 ตัว (หลอกลกแพยว 1-2 ซม.) โดยแลกกับม้าน้ำ 10 ตัว หรือ ม้าหงส์ 1-2 ตัว มีราคาระหว่าง 100-200 บาท (กรณีที่ 12-17) ถ้าซื้อเรือราคาจะสูงมากตัวละ 250-300 บาท (กรณีที่ 19) ซึ่งต่างจากราคาเมื่อปี พ.ศ.2533 ราคาตัวละ 100 บาท และขนานมีดละ 50 บาท เท่านั้น (กรณีที่ 18)

ก.2 การจัดสรรเพื่อการบริโภค

ข้อมูลจากการสนทนาทั่วไปกับลูกเรือผู้มีหน้าที่อื่นๆในเรือและบุคคลที่เกี่ยวข้องในอาชีพนี้ ชี้ชัดการใช้สารฯในเรือประเภทต่างๆ

ด้วยอัตรา เกือบข้างสูง มีข้อมูลจากประสบการณ์ ของตัวอย่างรวมจำนวน 9 ราย เป็นลูกเรือ 5 ราย หัวหน้าคนงาน 1 ราย ช่างซ่อมเครื่อง 2 ราย และผู้ประกอบการ 1 ราย ดังข้อความที่ แสดงต่อไปนี้

กรณีที่ 25 ลูกเรืออวนลาก "...เคยออก เรือทัวร์ใส่ขาม้าในกระดิกน้ำให้กินแต่ไม่กิน เอง เห็นหัวหน้าคนงานเอาใส่สี่ออกเหลือง- จีวรพระ ..."

กรณีที่ 26 ลูกเรืออวนดำ "...การใช้ ขาม้าในเรือ ทางแพะให้ยาไปกับได้ วันไหน ทำงานหนักพบบลาแมกก็จะงใสในกาแพให้ กินกันทั้งลำ..."

กรณีที่ 27 ลูกเรือลอบปู "...เมื่ออายุ 17 ปี (พ.ศ.2531) ทำงานเดินสายไฟที่จังหวัด ลพบุรี ได้กินขาม้า เพราะเขาใสในน้ำแข็ง ตอน หลังเพื่อนบอกว่าหัวหน้าใส่ขาม้าในกระดิกน้ำ ครั้งละ 5 เม็ด กินกัน 11 คน กินเรื่อยมา ประมาณ 3 เดือน..."

กรณีที่ 28 ลูกเรือโคหมึก "...เมื่ออายุ 33 ปี (พ.ศ. 2535) กินขาม้าเพราะไม่รู้ ไปช่วย เพื่อนซ่อมอวนอีกลำประมาณ 1 อาทิตย์ กินน้ำ ในกระดิก รู้สึกแปลกๆ เลือดตามเพื่อน เพื่อน บอกได้ใส่ขาม้า วันหลังก็ชอบกิน แต่หลังจาก นั้นก็ไม่เคยซื้อกิน..."

กรณีที่ 29 ลูกเรืออวนลาก "...เมื่ออายุ 27 ปี (พ.ศ. 2539) ลงลากหอยที่สูลอ งานหนัก เส้นแก๊ซัดยาให้ครั้งละ 30 เม็ด กินวันละ 1 เม็ด..."

กรณีที่ 30 หัวหน้าคนงานเรืออวนดำ "...ขาม้าหรือหี ผมเป็นคนให้กินเองแหละ ได้ จะดูเวลาหรือเจอปลามาก ๆ เห็นลูกเรือทำงานช้า

ท่าทางซึม ๆ ได้ก็จะให้ผมมา 5-10 เม็ด ให้ใส่ กระดิกน้ำหวานให้ลูกเรือกิน..."

กรณีที่ 31 ช่างซ่อมเครื่อง รายที่ 1 "...เรือทัวร์มันแหละเล่นกันมาก ขาม้าส่วน ใหญ่พวกไต้หรือหัวหน้าเอาใส่กระดิกน้ำแข็ง หรือโอเลี้ยง เพราะว่างานมันหนัก คิดดูขึ้นปลา ตั้งแต่หัวรุ่งวันนี้ บางครั้งไปชนอีกวันหนึ่งเลย ถ้าไม่ใช้ทำงานไม่ไหวหรอก แรกๆ ผมใส่ กระดิกให้ บางลำพอลูกเรือเริ่มติดก็ให้ลูกเรือ ซื่อ ได้ข่าวว่าเมื่อดีร้อกว่าบาท ผมรู้เพราะ เวลาผมลงซ่อมเครื่อง เวลาหัวน้ำจะกินน้ำ กระดิก มันบอกอย่างกิน ให้คนไปซื้อใหม่มาให้ กินได้มันก็บอกว่าใส่ขาม้าไว้ให้ลูกเรือกิน..."

กรณีที่ 32 ช่างซ่อมเครื่อง รายที่ 2 "... ขาม้าได้จะจ่ายให้ลูกเรือฟรีเวลาขึ้นปลา 2 รอบ รอบละ 1 เม็ด โดยให้ครั้งละเม็ด พอลูกเรือเริ่ม ทำงานเฉื่อย ๆ ก็แจกให้อีก 1 เม็ด..."

กรณีที่ 33 ผู้ประกอบการเรืออวนลาก "...ขาม้านี้ใช้กินมาก โดยเฉพาะเรือทัวร์ เรือจา ระเม็ด ส่วนใหญ่ก็ใสในกระดิกน้ำแข็งที่ไว้ให้ ลูกเรือกิน เรือทัวร์ทำงานหนักตอนขึ้นปลาก็จะ ใช้ช่วงนี้แหละ เรือจาระเม็ดนี่แทบทุกลำเลย เพราะว่างานมันหนักเวลาลำปลาจับปลา แล้ว ต้องรีบกองน้ำแข็งเลยเพราะกลัวปลาเสีย ส่วน อวนดำจะใช้ช่วงเวลาที่ปลา เวลาเจอปลาเยอะ ๆ เท่านั้น..."

การจัดสรรขาม้าให้ผู้ใช้งานบนเรือโลก มีข้อมูลรายงานจากลูกเรือ 1 ราย เป็นประสพ การณ์เมื่อปี พ.ศ.2531 ขณะทำงานช่างไฟฟ้าที่ จ.ลพบุรี ได้กินขาม้าในกระดิกน้ำร่วมกับเพื่อน คนอื่น (กรณีที่ 27) อีก 2 ราย รายงานประสพ- การณ์เมื่อปี พ.ศ.2535 และปี พ.ศ.2539 ว่าเคย

กินขนมใส่กระดาษคือนำขนมไปช่วยเพื่อนซ่อม
 อดและผู้ประกอบการให้กินช่วงลงภาคหย่อยที่
 จ.สตูล ตามลำดับ (กรณีที่ 28-29) ผู้มีหน้าที่จัด
 การดูแลภายในเรือ ได้แก่ ใต้ หรือ หัวหน้าคน
 งาน ต่างก็จัดการและสนับสนุนให้มีการใช้ยา
 ฆ่าด้วยวิธีการใส่ในเครื่องดื่มต่างๆ เช่น น้ำดื่ม
 น้ำหวาน กาแฟ และโอเลี้ยง (กรณีที่ 25-26, 28,
 30-31) หรือแจกให้กินเป็นเม็ด (กรณีที่ 32) ผู้
 ประกอบการบางคนรู้เรื่องการจำหน่ายและใช้
 สารฯอย่างแน่นอน แต่ก็มิได้ปฏิเสธการกระทำ
 ดังกล่าว เป็นการแสดงว่า ขอมรับสภาพและ
 ความจำเป็นที่ต้องมีการใช้สารฯในเรือ (กรณีที่
 24, 33) หวังผลประโยชน์ด้านการจ้างแรงงาน
 ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อเพิ่มรายได้ เป็น
 การสนับสนุนทางอ้อม หรือแม้แต่ทางตรงดัง
 กรณีซึ่งเป็นผู้จัดหามาให้จำหน่ายและใช้ (กรณี
 ที่ 23-24,26) เกิดการส่งเสริมและสนับสนุนให้
 มีการ ใช้สารฯ โดยผู้บริโภคไม่รู้หรือเห็นชอบ
 ด้วย ซึ่งอาจนำไปสู่การใช้สารฯ อย่างต่อเนื่อง
 ในที่สุด

**บ. พฤติกรรมการใช้สารเสพติด
 และปัจจัยควบคุม**

ข้อมูลด้านพฤติกรรมการใช้สารฯเป็น
 การศึกษาเชิงปริมาณ จำแนกตัวอย่างประชากร
 ตามประเภทเรือคือ เรืออวนดำ (รูปที่ 1) 21 ลำ
 50 ราย เรืออวนลาก (รูปที่ 2) 39 ลำ 51 ราย เรือ
 ทัวร์ 10 ลำ 28 ราย (รูปที่ 3) และเรืออื่น ๆ อีก
 17 ลำ 25 ราย รวมเป็นตัวอย่าง ทั้งสิ้น 154
 ราย จำแนกตามหน้าที่ในเรือ ดังแสดงใน

ตารางที่ 2 เป็นลูกเรือร้อยละ 84.4 และ ผู้ซึ่งมี
 หน้าที่อื่นๆ ร้อยละ 15.6

ตารางที่ 2 จำนวนเรือและกลุ่มประชากรตัวอย่าง
 จำแนกตามประเภทเรือ

	อวนดำ*	อวนลาก	เรือทัวร์	เรืออื่นๆ**	รวม
จำนวนเรือทั้งหมด(ลำ)	70	200	40	150	460
จำนวนเรือตัวอย่าง(ลำ)	28	39	10	17	87
จำนวนเรือที่มีตัวอย่าง					
1 คน (ลำ)	11	31	2	12	56
2 คน (ลำ)	6	5	2	2	15
3 คนขึ้นไป (ลำ)	4	3	6	3	16
จำนวนตัวอย่าง (คน)	50	51	28	25	154
หน้าที่ - ลูกเรือ	38	37	26	23	124
- นายท้าย	-	2	2	-	4
- หัวหน้า(อ่าว)	4	3	-	-	7
- ใต้	1	1	-	-	2
- เจ้าของเรือ(อ่าว)	2	4	-	1	7
- คนเรือค้า,ทั่วไป	2	1	-	-	3
- ไม่ระบุหน้าที่	3	3	-	1	7

* รวมเรืออวนล้อมและอวนจ้ง

** เรืออื่นๆได้แก่ เรืออวนลอย โคหมัก โคปลา กวนอระเม็ด
 และเรือเก็ด เป็นต้น
 หมายเหตุ จำนวนเรือทั้งหมดประมาณการจากเรือสังกัดและ
 นำจำนวนโดยเจ้าหน้าที่ของศูนย์ฯและศอบถ.มาจดผู้ประกาย
 การ

เมืองด้วยต้องการเสนอพฤติกรรมของ
 กลุ่มลูกเรือเป็นหลักเพราะมีจำนวนมากเพียง
 พอจะวิเคราะห์เชิงปริมาณ ผู้มีหน้าที่อื่นจึงไม่
 นำมารวมวิเคราะห์สถิติในที่นี้

รูปที่ 1 ลักษณะและการทำงานของเรืออวนดำ

ลักษณะเรือ มีเสาเบดกู่อยู่ตรงกึ่งเรือ อวนสีดำ กองใหญ่อยู่ตอนหน้าของเรือและกระโจมสำหรับคลุมปลา การสั่งงานของไต้อยู่ข้างบน จำแนกเรือตามลักษณะของอวนได้ 2 ประเภท ได้แก่ อวนตาถี่ ใช้เวลาออกทะเลประมาณ 1-7 วัน อวนตาห่างใช้เวลา 3-15 วัน บางแห่ง เรียกเรืออวนล้อม

ลักษณะการทำงาน คุปลาจากจอเรดาร์แล้วใช้อวนล้อมหรือใช้เรือลำเล็กปั่นไฟเพื่อล่อปลาให้มารวมตัวกัน

สมัยก่อนใช้ตะเกียงมัดเป็นแพจึ่งเรียก “อวนตะเกียง” เป็นเรือจับปลาผิวน้ำ เช่น ปลาทุ ข้างเหลือง, หลังกะเข็ญ, ทุ่น้ำ ฯลฯ มีลูกเรือจำนวน 25-30 คนต่อลำ การจ้างงาน ส่วนใหญ่เป็นการแบ่งส่วน และประกันเงินเดือนขั้นต่ำ กติบัญญัติแต่ละครั้งใช้เวลา 10 เดือน-1 ปี ส่วนลูกเรือจะจ่ายให้ 2 วัน 100 บาท และให้เบ็ดตอนจอดฝั่งอีก 500-1,000 บาท

รูปที่ 2 ลักษณะและการทำงานของเรืออวนลาก

ลักษณะเรือ มีเสาเบคอยู่ส่วนหัวของเรือหนึ่งอันและมีแผ่นเหล็กประกอบไม้หรือเรียกว่าตะเข้มี 2 ตัวขนานอยู่สองข้างด้านท้ายเรือไว้ถ่วงอวน มี 2 ประเภท ได้แก่ เรือลากเดี่ยว “เรือที่ออกลากลำเดียว และเรือลากคู่ใช้เรือ 2 ลำ

ลักษณะการทำงาน ทิ้งอวนด้านท้ายเรือ โดยมีตะเข้ถ่วงอวนออกแล้วลากไปเรื่อยๆ ประมาณ 4-5 ชั่วโมงจึงถ่วงขึ้นมาแล้วทิ้งลงไปใหม่ลากต่อ ทำเช่นนี้ไปเรื่อยๆ หลังจากถ่วงลูกเรือจะช่วยกันแยกชนิดสัตว์น้ำ เพื่อจัดเก็บเข้าห้องเย็น ระยะเวลาการทำงานไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับขนาดของเรือ ตั้งแต่ 1 วัน- 2 ปี เรือขนาดเล็กมี ลูกเรือ 2-5 คน ใช้เวลาจาก 1 คืน- 1 อาทิตย์ เรือขนาดใหญ่จำนวน 6-10 คน ใช้เวลา 1

เดือน - 2 ปี เรือที่ออกทะเลนาน ๆ จะลากไปเรื่อย ๆ ถ้าไม่มีปัญหาใดๆ อาจเข้าไปในเขตน่านน้ำของต่างประเทศ ซึ่งทำให้ต้องฝากปลากับเรือทัวร์

การจ้างงาน รายได้ของลูกเรือขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่ทำงานแต่ละ “เที่ยว” (ระยะเวลาที่เรือออกไปทำงานจนกลับเข้าฝั่งอาจเป็นวัน สัปดาห์ เดือนหรือปี) กล่าวคือ เรือลาก 1-2 คืน จ่ายค่าแรงคนละ 200-250 บาทต่อคน และเรือลากเที่ยว มีตั้งแต่ 20 วัน- 1 เดือนหรือ 3 เดือน - 2 ปี ส่วนใหญ่มีลูกเรือ 5-10 คน คิดค่าแรง 2 ระบบคือ เป็นเปอร์เซ็นต์ของรายได้โดยเฉลี่ยประมาณเดือนละ 5,000-9,000 บาทต่อเดือน และเป็นเงินเดือนประมาณ 3,000-4,500 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะเวลาประสบการณ์ในการทำงาน

รูปที่ 3 ลักษณะและการทำงานของเรือทัวร์หรือเรือแม่

ลักษณะเรือ เป็นเรือขนาดใหญ่มีถึงน้ำหนัก 200 ตัน จำนวนมากไว้ใส่น้ำจืดและใส่ปลากลับเข้าฝั่ง ลักษณะการทำงาน เป็นเรือที่นำน้ำ อาหารและสิ่งจำเป็นต่างๆ ไปส่งให้เรือที่อยู่นอกทะเลเป็นระยะเวลานาน ๆ โดยเฉพาะเรืออวนลากและรับฝากสัตว์น้ำที่จับได้นำมาขายยังฝั่งหรือบางครั้งจะนำคนงานออกไปส่งให้เรือที่ต้องการแรงงานเพิ่ม ใช้ระยะวิ่งออก

จากท่าเทียบเรือ ประมาณ 5-7 วัน และกลับเข้าฝั่งประมาณ 3 วัน 3 คืน ช่วงขึ้นปลาจะใช้เวลานานประมาณ 24 ชั่วโมง ถึง 30 ชั่วโมง ต่อเนื่องกันโดยไม่ได้หยุดพัก ลำหนึ่งจะใช้ลูกน้องประมาณ 15-20 คน

การจ้างงาน ส่วนใหญ่จะจ้างเป็นเงินเดือนประมาณ 3,500-4,500 บาท และมีเงินรางวัลให้ต่างหาก

ข.1 ลักษณะประชากร

กลุ่มลูกเรือจำนวน 124 คน อายุเฉลี่ย 24.9 ปี ร้อยละ 52.2 อายุอยู่ระหว่าง 15-24 ปี พิสัย 15-52 ปี เกือบทั้งหมด ร้อยละ 97 นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 90 จบการศึกษาระดับประถมต้นและปลาย เป็นโสด ร้อยละ 80 ประมาณครึ่งหนึ่งมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลูกเรือ ร้อยละ 40 พ่อและ/หรือแม่ตาย แยกกันอยู่ หย่าร้างหรือเลิกกัน ผู้ที่มาจากต่างจังหวัด ร้อยละ 48 รายงานว่ากลับไปเยี่ยมบ้านปีละ 1-2 ครั้ง รองลงมา ร้อยละ 31 ไม่เคยติดต่อกับทางบ้านเลย ก่อนมาเป็นลูกเรือส่วนใหญ่ ร้อยละ 65 มีอาชีพทำเกษตรกรรม งานก่อสร้าง และรับจ้างทั่วไป ส่วนใหญ่มาลงเรือเพราะเพื่อนชวน ตามเพื่อน และเป็นงานที่รายได้ดี

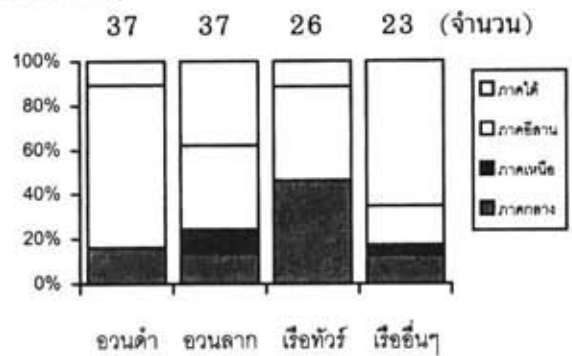
กลุ่มลูกเรือที่ออกเรือแต่ละประเภท มีลักษณะประชากรแตกต่างกัน ลูกเรืออวนดำและเรือทัวร์มีอายุค่อนข้างต่ำ ส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 15-24 ปี (ตารางที่ 3) ลูกเรือทัวร์ทั้งหมดเป็นโสด ลูกเรืออวนดำ ร้อยละ 73 มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นส่วนมากที่สุดมาจากภูมิภาคนี้เมื่อเทียบกับลูกเรือในเรือประเภทอื่น ๆ ลูกเรือทัวร์มาจากภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือในอัตราส่วนใกล้เคียงกัน ร้อยละ 46 และ 42 ตามลำดับ (รูปที่ 4)

ตารางที่ 3 อัตราร้อยละของกลุ่มอายุลูกเรือ

กลุ่มอายุ (ปี)	อวนดำ	อวนลาก	เรือทัวร์	เรืออื่นๆ
	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ
15-19	42.2	8.1	34.6*	30.4
20-24	28.9	8.1	50.0	17.4
25-29	13.2	37.8	15.4	26.1
30-34	10.5	27.0	-	8.7
35 ปีขึ้นไป	5.3	18.9	-	17.4
รวม	100.0	99.9	100.0	100.0
จำนวน	38	37	26	23

*1 ราย อายุ 12 ปี ทำงานมาครั้งปี รายได้ 2500 บาทต่อเดือน

รูปที่ 4 อัตราร้อยละภูมิภาคเดิมของลูกเรือในเรือประเภทต่างๆ

ลูกเรือที่ทำงานในเรือแต่ละประเภทให้เหตุผลที่มาลงเรือต่างกัน กล่าวคือ ลูกเรือทัวร์มากกว่าครึ่งมาลงเรือเพราะเพื่อนชวนหรือตามเพื่อน ต่างกับลูกเรืออวนดำที่รายงานว่ามีเหตุผลเพราะรายได้ดี ผู้ออกเรือทัวร์มีประสบการณ์ออกเรือมาก่อนครั้งนี้สูงที่สุด ร้อยละ 80 รองลงมาเป็นเรืออวนลากและเรืออวนดำ ร้อยละ 42 และ 8 ตามลำดับ

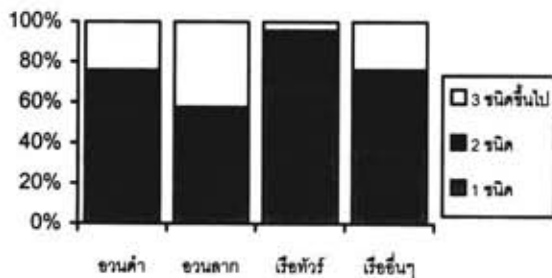
ข.2 ประสบการณ์การใช้สารเสพติด

กลุ่มลูกเรือส่วนมากร้อยละ 80 (98 ราย) เคยมีประสบการณ์ใช้สารฯ สารฯชนิดแรกที่ใช้ด้วยอัตราสูงสุด ได้แก่ กัญชา ร้อยละ 53 รองลงมาเป็น ยาม้า ร้อยละ 24 ส่วนเฮโรอีนมีผู้ใช้เป็นสารฯชนิดแรกเพียงประมาณร้อยละ 8 เท่านั้น ลูกเรือที่ออกเรือแต่ละประเภทมีประสบการณ์ใช้สารฯแตกต่างกัน ลูกเรือบางส่วนเคยใช้สารฯมากกว่า 1 ชนิด กลุ่มลูกเรือทัวร์ที่รายงานที่ใช้สาร 1 ชนิดมีร้อยละ 70 ส่วนกลุ่มลูกเรืออวนลากรายงานว่าเคยใช้ 2 ชนิดหรือมากกว่า อัตราสูงถึงร้อยละ 70 เช่นเดียวกัน (รูปที่ 5) ผู้มีประสบการณ์ใช้กัญชาอัตราสูงสุดร้อยละ 67 รองลงมาได้แก่ ยาม้า ผงขาวและสารระเหย ประมาณร้อยละ 48, 37 และ 20 ตามลำดับ (ตารางที่ 4) ประสบการณ์ใช้สารฯแต่ละชนิดของลูกเรือเมื่อจำแนกเป็นกลุ่มตามประเภทเรือที่ทำงานอยู่ในปัจจุบันจะ

แตกต่างกัน ลูกเรืออวนลากมีประสบการณ์ใช้กัญชา ผงขาวและยาบ้า ในอัตราสูงประมาณร้อยละ 73, 67 และ 55 ตามลำดับ โดยเฉพาะอัตราการใช้ผงขาว เมื่อเทียบกับลูกเรือในเรือประเภทอื่นจะเป็นอัตรา สูงสุด ลูกเรืออวนค้าเคยใช้กัญชา ร้อยละ 72 เท่ากัน กับลูกเรืออวนลาก รองลงมาเป็นสารระเหยและยาบ้า ในอัตราเท่ากัน ร้อยละ 38 สำหรับลูกเรือทัวร์เคยใช้ กัญชาและ ยาบ้าในอัตราเท่ากัน ร้อยละ 48 (ตาราง ที่ 4) การเริ่มใช้สารฯ แต่ละชนิดเกิดขึ้นที่ระดับอายุ ต่าง ๆ กัน อายุเฉลี่ยที่เริ่มใช้กาว (20 ราย) จะอยู่ใน ระดับต่ำที่สุด 16.6 ± 2.5 และจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ ตาม ลำดับชนิดสารฯต่อไปนี้คือ กัญชา (64 ราย) 18.0 ± 2.9 ปี ผงขาว (36 ราย) 21.8 ± 3.7 ปี และ ยาบ้า (40 ราย) 23.0 ± 18.5 ปี

รูปที่ 5 อัตราร้อยละจำนวนสารเสพติดที่เคยใช้

29 33 23 13 (จำนวน)

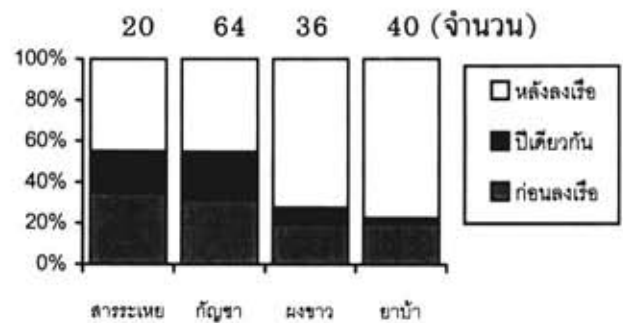
ตารางที่ 4 อัตราร้อยละการเคยใช้สารเสพติด แต่ละชนิด*

สารเสพติด	อวนค้า	อวนลาก	เรือทัวร์	เรืออื่นๆ	รวม
	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ	ร้อยละ
กาว	37.9	15.2	8.7	15.4	20.4
กัญชา	72.4	72.9	47.8	76.9	67.3
ผงขาว	13.8	66.7	21.7	38.5	36.7
ยาบ้า	37.9	54.5	47.8	53.8	48.0
กระท่อม	6.9	15.2	8.7	15.4	11.2
ฝิ่น	6.9	6.1	-	15.4	6.1
จำนวนผู้เคยใช้สารฯ	29	33	23	13	98

*เนื่องจากผู้ใช้สารจำนวนหนึ่ง รายงานใช้สาร มากกว่า 1 ชนิด การวิเคราะห์ร้อยละ จึงคิดเป็นอัตราของแต่ละชนิด

เมื่อเปรียบเทียบอายุที่ออกเรือครั้งแรกกับการเริ่มใช้สารฯแต่ละชนิด พบว่าประมาณ 1 ใน 3 ของกลุ่มที่เริ่มใช้สารระเหยและกัญชา รายงานว่า เริ่มใช้ก่อนลงเรือ สำหรับการใส่ผงขาวและยาบ้าส่วน ใหญ่เกิดขึ้นหลังจากลงเรือในอัตราใกล้เคียงกันมาก ประมาณ ร้อยละ 80 (รูปที่ 6)

รูปที่ 6 อัตราร้อยละของผู้ที่ใช้สารเสพติดก่อนและ หลังลงเรือ เปรียบเทียบอายุที่ออกเรือครั้งแรกกับการเริ่มใช้สารฯแต่ละชนิด

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลคุณภาพเกี่ยวกับ พัฒนาการ การใช้สารฯตั้งแต่เริ่มใช้สารฯชนิดแรก จากกรณีศึกษาลูกเรือ 5 ราย ดังรายงานต่อไปนี้

กรณีศึกษาที่ 1 อายุ 42 ปี โสค การศึกษาชั้น ป.7 ภูมิลำเนาเดิม จ.ปราจีนบุรี

อายุ 15 ปี เข้ามาทำงานกรุงเทพฯ เป็นเด็กคิด รดส่งของ ทำอยู่ประมาณ 3 ปี ไม่พอใจเขาห้ามสูบบุหรี่ เลยไปลงเรืออวนลากที่ชุมพร ทำอยู่ 5-6 เดือน ย้ายไปออกเรืออวนซึ่งที่ระยอง หลังจากนั้นก็เปลี่ยน ลำเรือและประเภทเรือไปเรื่อยๆ ทำงานเรือมาทั้งหมดประมาณ 25 ปี ลงเรือ 20 กว่าลำ เคยออกเรือเกือบทุกจังหวัดที่ติดทะเล บางครั้งก็ย้ายไปทำงานอื่น ด้วย ก่อนมาลงเรือครั้งนี้เป็นช่างทาสี สาเหตุที่ออก เพราะทำงานเกี่ยวกับสารระเหย สุขภาพไม่ดี

ช่วงออกเรือที่ระยองเริ่มกินเหล้า เทียวผู้ หมิงสูบกัญชาใช้บ้องอยู่ 1 ปีกว่า ปี พ.ศ.2527 กลับ

ไปทำงานในกรุงเทพฯ ที่คลองเตย ทำเฟอร์นิเจอร์ เริ่มเล่นเซโรนินใส่บู้หรือตุ๊ด เดือนกว่าก็เริ่มฉีด คอนนั้นราคาบีกละ 90-120 บาท เล่นวันละครั้ง กลับมาลงเรือใหม่ ผ่านมา 2-3 ปี เล่นหนักฉีควินละ 4 เวลา เข้าเที่ยง เข็มและเที่ยงคืน ฉีคครั้งละ 1/2 ฝา มีเล่นมาก เพราะขายด้วย คอนออกเรืออยู่กลางทะเลล่อซื้อไป 1 บีก เล่นได้ประมาณ 5 วัน เคยหักคียบในเรือเพราะขาดของ มีอาการ 10 กว่าวัน วันแรกๆ อาเจียรเขียวเหลืองอยู่ 3 วัน หลังจากนั้นเหมือนฟื้นไข้ ก่อขยาดีขึ้นมาประมาณ 10 วัน จึงเหมือนปกติ ทุกวันจะทำงานไปด้วย หลังจากนั้นเล่นต่ออีก 5-6 เดือน แล้วจะหักคียบหยุด 2-3 เดือน แล้วมาเล่นใหม่ (พักเครื่อง) รวมระยะเวลาที่ใช้ผงประมาณ 8 ปี

ปี พ.ศ.2533 ถูกจับกัญชา ติดคุก 3 เดือน ที่ปากน้ำสมุทรปราการ ออกจากคุกก็ไปออกเรืออีก ปี พ.ศ.2535 หยุดเล่นก็คิดจะขายอย่างเดียว ที่หยุดเพราะเวลาเล่นแล้วหายใจไม่ออก คิดว่าร่างกายไม่รับแล้ว ถ้าเล่นต่อจะตายเอา มาถูกจับอีกปี พ.ศ.2537 ขนของ 20 บีก จากหัวลำโพง จะเอาไปขายที่ปัดดาณี ถูกตัดสินจำคุก 3 ปี คิดจริงอยู่ 2 ปี 6 เดือน ออกมาเดือนมกราคม พ.ศ.2540 นอกจากนั้นไปลงเรือลากอินโดนีเซียที่สมุทรปราการ พลัดตกจากแก่ง อาศัยเรือทัวร์เข้ามารักษาตัวที่โรงพยาบาลสงขลา หมอบอกมีเชื้อ HIV มาก และมี TB ด้วย

กรณีศึกษาที่ 2 อายุ 40 ปี การศึกษา ป.4 ภูมิลำเนาเดิม จ. สมุทรสงคราม ทำงานเรือ 24 ปี

อายุ 16-17 ปี เริ่มสูบกัญชาขณะอยู่ที่ปากน้ำ เห็นกลุ่มเพื่อนสูบลูบเลขสูบ สูบอยู่ 1 ปีกว่า ไปจังหวัดระยอง จันทบุรี ชลบุรี เปลี่ยนเรือไปเรื่อยๆ เพราะเบื่อเรือ อายุ 23 ปี ย้ายมาอยู่เรืออวนดำที่ชุมพร ได้ใช้กระท่อม เพราะทุกคนในเรือเขาใช้กัน ช่วยทนมทนมแคดในการทำงาน ทำอยู่ 8 ปี กลับไปออกเรือทาง

มหาชัยและได้เริ่มเล่นเซโรนินอยู่ประมาณ 2 ปี คอนออกเรือที่เพชรบุรี (บ้านแหลม) อดฝันใส่บ้องโดยผสมใบจากนั้นเพราะอยากลองให้เป็นทุกอย่าง หลังจากนั้นไปบวช สีกมาก็มาออกเรือที่สงขลาได้ 7-8 เดือน ออกเรืออยู่ฝั่งข้างเขา เรือจอดแพ อ. ขณะออกเรือที่นี่ได้เล่นเซโรนินโดยการฉีค มีที่ซื้อเต็มไปหมด เคยอดเอง 10 กว่าครั้ง ครั้งสุดท้ายเพิ่งมาหยุดใช้ได้ 3 เดือน เพราะไม่มีเงิน และเจ็บเข้าโรงพยาบาล เพราะมีอาการไอ อ่อนเพลีย เจ็บในท้อง ผอม ผลการตรวจพบว่ามี TB และติดเชื้อ HIV ด้วย

กรณีศึกษาที่ 3 อายุ 30 ปี โสค การศึกษา ป.6 ภูมิลำเนาเดิม จ. ชุมพร

สูบกัญชาครั้งแรกคอนออกเรืออวนดำที่ชุมพร เริ่มจากเพื่อนที่อยู่เรือสูบไม่หมดบ้อง เหลือขอสูดควันหลง (การสูบที่ควันยังไม่หมดส่งมาให้คนที่ไม่เขยลงสูบต่อ) สูบอยู่ 5 ปี แล้วเริ่มโรยผง ครั้งแรกของของเหลือจากเพื่อน โรยหน้าสูดกับบ้องกัญชา สูบ 3-4 ปี ก็เริ่มฉีคถึงปัจจุบัน ฝันเริ่มใช้เมื่ออายุ 25 ปี คอนออกเรือที่สมุทรปราการ สูบเพียง 1-2 ครั้ง ขอสูดจากใต้ ได้เอาลงเรือไปเป็นกิโล กระท่อมลองเคี้ยวกินเมื่ออายุ 25 ปี ขณะอยู่เรืออวนซั้งพวกเพื่อนในเรือเอามากิน ส่งให้ลองก็เลยลอง กินขมมาครั้งแรกเมื่ออายุ 28 ปี คอนอยู่เรืออวนล้อมที่ไคตามีโดยผสมไปกับกาแฟ เวลาเรือค้าปลาโอได้มากต้องทำงานหนัก เคยหักคียบบ่อข หอหมดของจะเสียนอยู่ 2-3 วัน กินขมนม กินน้ำ อาบน้ำก็ไม่เป็นอะไรแล้ว ทำอยู่แบบนั้นมา 7-8 ปีแล้ว

กรณีศึกษาที่ 4 อายุ 27 ปี โสค การศึกษา ป.6 ภูมิลำเนาเดิม จ. หนองคาย

อายุ 20 ปี ออกเรือไคหมึก เริ่มสูบกัญชาจากผสมบู้หรือใส่บ้อง ครั้งแรกที่สูบเห็นเพื่อนสูบกันแล้วเสซา แล้วพูดว่า "มึงไม่สูบไม่เก่ง" ก็เลยต้องลอง

สุข ปี พ.ศ.2535 ขณะออกเรืออวนลากที่ชลบุรี เริ่มเล่นผงโดยเริ่มจากผสมนุหรี วันนั้นเรือไม่ออก ไม่มีเงินใช้ เพื่อนในเรือนั่งเล่นเรียกเข้าไปลองดูหน่อย เลยเข้าไปลองดู แล้วเปลี่ยนมาคูดผสมกับกัญชา คูดกับบ้อง จากนั้นก็เริ่มติด ครั้งแรกบนเรือที่อ่างศิลาชลบุรี ปี พ.ศ.2536 ก็เริ่มขาย มาถูกจับปี พ.ศ.2537 ที่ศรีราชาข้อหาเสพ ปี พ.ศ.2538 ออกมาอยู่เรือที่ปากพนัง นครศรีธรรมราช กินใบกระท่อม เพื่อนกินกันชวนให้ลองบอกว่าทำให้ทำงานดีสู้แดด ก็ลองดูที่ร้านน้ำชาที่เรือจอดมีของเซอะ

กรณีศึกษาที่ 5 อายุ 26 ปี โสภ การศึกษา ป.6
ภูมิลำเนาเดิม จ. สกลนคร

อายุ 15 ปี เริ่มสูบกัญชา เพราะอยากลอง เขาถูกขาม่าหันป่นขมเส้นแล้วขัดในนุหรีสูบ ตอนอายุ 17-18 ปี ทำงานเดินสายไฟที่จังหวัดชลบุรี ได้กินขาม่า ไม่รู้ เพราะเขาใส่ในน้ำแข็ง ตอนหลังเพื่อนบอกว่าหัวหน้าเขาใส่ขมมาก็กินเรื่อยมาประมาณ 3 เดือน อยู่ทำงานเรือก็สูบกัญชา นานๆสูบครั้งเวลาออกเรือ จอดที่ฝั่งไม่สูบ สูบกันในเรือ 4-5 คน สูบบ้อง อายุ 25 ปี เริ่มเอาผงโรยบนกัญชา เคยลองโรยผงขาว 2 ครั้ง เพราะอยากรู้ว่าเป็นอย่างไร อีกอย่างเคยได้ยินว่าสูบกัญชาผสมผงแล้วจะมีเพศสัมพันธ์ได้ยาวนาน

ข้อมูลคุณภาพเกี่ยวกับพัฒนาการใช้สารฯ จากลูกเรือ 5 ราย ทุกรายใช้กัญชาเป็นสารฯชนิดแรก และใช้ครั้งแรกขณะทำงานเรือ 4 ราย (กรณีศึกษาที่ 1-4) โดยการสูบผสมนุหรีหรือใช้บ้อง หลังจากนั้นก็เริ่มผสมด้วยผงขาวและเปลี่ยนวิธีใช้ผงขาวเป็นการฉีด สำหรับสารฯชนิดอื่น เช่น ขาม่า ผีน หรือกระท่อม มีรายงานการใช้ 4 ราย ด้วยสาเหตุเพราะความไม่รู้ และอยากลองด้วยความเชื่อเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสารนั้นๆ (กรณีที่ 2-5) จากข้อมูล

ลูกเรือ 3 ราย ซึ่งมีประสบการณ์ใช้ผงขาวค่อนข้างยาวนาน 7-8 ปี มีการหุคใช้เป็นประจำด้วยเหตุผลต่างๆ เช่น ไม่มีเงินซื้อหรือช่วงเรือออกทะเล (กรณีศึกษาที่ 1-3) ก็หุคใช้ชั่วคราว โดยวิธีเองที่เรียกว่า “การหักคิบ” จะมีอาการ 3-10 วัน และใช้วิธีการกินขนม กินน้ำ อาบน้ำ ก็จะเป็นปกติ (กรณีศึกษาที่ 1,3)

ลูกเรือจำนวนมากเคยใช้สารฯมากกว่า 1 ชนิด และมักจะเคยใช้กัญชามาก่อนเข้าสู่อาชีพประมง การเปรียบเทียบอายุเริ่มใช้สารฯกับอายุที่เริ่มทำงานประมง บ่งว่า การใช้ผงขาว และขาม่าเกือบ ทั้งหมดเริ่มหลังมาเป็นลูกเรือ อย่างไรก็ตาม กรณีศึกษาที่ 1 แสดงให้เห็นว่าการวิเคราะห์ด้วยวิธีนี้ก็คาดเคลื่อนได้ เพราะการเปลี่ยนอาชีพ จึงอาจถือได้ว่าการวิเคราะห์แสดงอัตราสูงสุดที่มีส่วนประมาณการมากกว่าความเป็นจริงอยู่บ้าง

ข.3 การใช้สารเสพติดในปัจจุบัน

การศึกษาส่วนนี้ประกอบด้วยข้อมูล 2 ส่วนด้วยกัน ได้แก่ 1)การใช้สารฯในเรือ และ 2)การใช้สารฯในระยะ 30 วันก่อนสัมภาษณ์ เป็นข้อมูลจากกลุ่มลูกเรือ ศึกษาตามโครงสร้างเนื้อหาที่กำหนด

ข.3.1 การใช้สารเสพติดในเรือ

เนื่องจากการใช้สารฯในเรือเป็นพฤติกรรมที่ผูกพันกับภารกิจและการบริหารจัดการของเรือแต่ละลำ จึงเสนอสถานภาพการใช้สารฯ โดยใช้หน่วยวิเคราะห์เป็นลำเรือ จำแนกกลุ่มตามประเภทภารกิจดังกล่าวมาแล้วข้างต้น (ตารางที่ 2) ข้อมูลที่ได้จากเรือแต่ละลำมีจำนวนลูกเรือที่ให้ข้อมูล 1-13 คน จำนวนเรือที่ศึกษา 87 ลำ มี 7 ลำซึ่งลูกเรือที่รายงานมีเพียง 1 คน และปฏิเสธที่จะตอบคำถามการใช้สารฯ จำนวนเรือที่ใช้ในการวิเคราะห์นี้จึงมีเพียง 80 ลำ

เท่านั้น ในกรณีที่มีลูกเรือรายงานมากกว่า 1 คน ต่อเรือ 1 ลำ ข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์เป็นข้อมูลรวมจาก รายงานของตัวอย่างทั้งหมดในแต่ละลำเรือ

มีรายงานการใช้สารฯ ใน 50 ลำ จากทั้งสิ้น 80 ลำ (ร้อยละ 62.5) จำนวนเป็นเรืออวนดำ 14 ลำ จาก 19 ลำ (ร้อยละ 73.7) เรืออวนลาก 23 ลำ จาก 35 ลำ (ร้อยละ 65.7) เรือทอร์ 9 ลำ จาก 10 ลำ (ร้อยละ 90) และเรืออื่นๆ 4 ลำ จาก 16 ลำ (ร้อยละ 25) เรือร้อยละ 48 มีการใช้สารฯ 2 ชนิดหรือมากกว่าอัตราการใช้ผงขาวมากที่สุด รองลงมาเป็นกัญชาและยาฆ่า ร้อยละ 68, 62 และ 30 ตามลำดับ ชนิดสารฯที่ใช้ในเรือแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ในเรืออวนลาก มีการใช้ผงขาวมากที่สุด ร้อยละ 87 ขณะที่เรืออวนดำมีการใช้กัญชามากที่สุดร้อยละ 79 สำหรับเรือทอร์เกือบทุกลำ 7 จาก 9 ลำ รายงานว่ามีการใช้ยาฆ่า รองลงมาเป็นการใช้กัญชาและ/หรือ ผงขาว (ตารางที่ 5) เนื่องจากเรือทอร์เป็นแหล่งจำหน่ายสารฯระหว่างเรืออยู่ในทะเล (ผลการศึกษา ก.1.2 ระบบการจำหน่ายระหว่างเรืออยู่ในทะเล) อีกทั้งลักษณะงานของเรือทอร์แตกต่างจากเรือประเภทอื่นๆ กล่าวคือ ช่วงชนถ่ายปลาต้องใช้แรงงานหนักมากเป็นระยะเวลานานและต่อเนื่อง (กรณีที่ 31,33) ทำให้มีการจัดสรรให้มีการบริโภคในลำเรือ ด้วยเหตุนี้จึงมีรายงานการใช้สารฯ มากในเรือทอร์โดยเฉพาะยาฆ่า

ตารางที่ 5 สภาพการใช้สารเสพติดป้องกันในเรือประเภทต่างๆ

ประเภทเรือ / ชนิดสารเสพติด	อวนดำ ร้อยละ	อวนลาก ร้อยละ	เรือทอร์ จำนวน	เรืออื่น จำนวน	รวม ร้อยละ
จำนวนสารฯที่ใช้ในลำเรือ					
1 ชนิด	71.4	56.5	2	1	52.0
2 ชนิด	14.3	34.8	5	2	34.0
3 ชนิดขึ้นไป	14.3	8.7	2	1	14.0
รวม	100.0	100.0	9	4	100.0
จำนวนลำเรือ	14	23	9	4	50
สารเสพติดแต่ละชนิดที่ใช้ในเรือ					
กัญชา	50.0	8.7	1	1	22.0
ผงขาว	7.1	47.8	1	-	26.0
ยาฆ่า	14.3	-	-	-	4.0
กัญชา & ผงขาว	14.3	26.1	-	2	20.0
กัญชา & ยาฆ่า	-	4.3	2	-	6.0
ผงขาว & ยาฆ่า	-	4.3	3	-	8.0
กัญชา & ผงขาว & กาว	-	-	-	1	2.0
กัญชา & ผงขาว & ยาฆ่า	7.1	8.7	2	-	10.0
กัญชา & ผงขาว & ยาฆ่า & กาว	7.1	-	-	-	2.0
รวม	100.0	99.9	-	-	100.0
จำนวนลำเรือ	14	23	9	4	50

บ.3.2 การใช้สารเสพติดในระยะ 30 วันก่อน

สัมภาษณ์

ลูกเรือบางรายปฏิเสธที่จะให้ข้อมูลการใช้สารฯ ภายในระยะ 30 วันก่อนสัมภาษณ์ 23 ราย จาก 98 ราย ที่รายงานว่าเคยใช้สารฯ บางรายก็ปฏิเสธการใช้ในระยะเวลานี้ จำนวน 31 รายจาก 75 ราย ที่ให้ คำตอบ เนื่องจากไม่สามารถตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ และการรายงานใช้สารฯอาจมีผลกระทบต่อความปลอดภัย รายงานอัตราการใช้สารฯในปัจจุบันของลูกเรือจึงน่าจะต่ำกว่าสภาพความเป็นจริงหรืออีกนัยหนึ่งอาจถือเป็นอัตราต่ำสุด การใช้สารฯในระยะ 30 วัน มีรายงานเพียง 44 ราย จาก 75 ราย (ร้อยละ 58.7) ส่วนใหญ่ใช้สารฯเพียงชนิดเดียว สารฯที่มีการ

ใช้มากที่สุด ได้แก่ ผงขาว ร้อยละ 45.5 รองลงมาในอัตราใกล้เคียงกันได้แก่ กัญชา และยาบ้า ร้อยละ 36.4 และ 29.5 ตามลำดับ ถ้าพิจารณาจากเรือ แต่ละประเภทเรือพบว่า ลูกเรือที่รวบรวมรายงานการใช้สารฯ สูงสุดจำนวน 20 ราย จากจำนวน 23 ราย 10 ราย รายงานว่าใช้ยาบ้า รองลงมาเป็นกัญชาและ ผงขาว สำหรับลูกเรืออวนลากทั้งหมดรายงานที่ใช้สารฯ ชนิดเดียว และใช้ผงขาวสูงสุด 11 ราย จาก ผู้รายงานใช้สารฯ 16 ราย (ตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 อัตราร้อยละลูกเรือที่รายงานการใช้สารฯ ในระยะ 30 วันก่อนสัมภาษณ์ จากกลุ่มลูกเรือที่เคยใช้สารเสพติดทั้งหมด 98 ราย

การใช้สารฯ	อวนดำ จำนวน	อวนลาก จำนวน	เรือทัวร์ จำนวน	เรืออื่นๆ จำนวน	รวม จำนวน
ไม่ได้ใช้	14	8	3	6	31
กาว	-	-	1	-	1
กัญชา	-	3	6	4	13
ผงขาว	2	11	3	-	16
ยาบ้า	-	2	7	-	9
กัญชา & ผงขาว	-	-	-	1	1
กัญชา & ยาบ้า	-	-	1	-	1
ผงขาว & ยาบ้า	-	-	2	-	2
ทั้ง 3 ชนิด	1	-	-	-	1
ไม่ระบุ	(12)	(9)	(1)	(1)	(23)
รวม	17	24	23	11	75

ข.3.3 ยาเม็ดอินโด

ยาเสพติดที่จำหน่ายกันในทะเล มีรายงานว่า บางส่วนเป็นสินค้าที่นำมาจากต่างประเทศอื่น ดังข้อมูลจากรายงานของลูกเรือ 2 รายดังต่อไปนี้

กรณีที่ 32 รายที่ 1 (ลูกเรือโคหมึกที่เข้าจอดจาร์กาดัว) "... พวกกินยาอินโดนี้มันบ้านเหมือนไอ้...

บางทีมันกินเข้าไปแล้ว ผมเดินๆอยู่มันกระโดดขึ้น หลังถือคอกผม หาวาผมจะฆ่ามัน ก็ต่อยกัน ทะเลาะกันประจำ ยานี้หาซื้อง่าย พวกผู้หญิงหาเงินมาขายให้ที่นี่ผู้หญิงถูกกว่าบ้านเรา แล้วรู้สึกพวกนี้จะง่ายกว่าบ้านเรา ลูกสาวเขาจะไม่หวงตัว ล้วงจับโน่นจับนี่ได้เลย..."

กรณีที่ 33 รายที่ 2 (ลูกเรือโคหมึกที่เข้าจอดจาร์กาดัว) "... ผมเห็นนะที่พวกที่กินไอ้ยามีดอินโดกินเข้าไปแล้วเหมือนพวกคนบ้าเลย มันแรงกว่ายาบ้าอีก บางครั้งมันกินแล้วเที่ยวรื้อของไปหมด หาวาใครเอาของมันไปบ้าง บางครั้งก็หาเรื่องเพื่อน พวกที่เรือไปเข้าอินโด ส่วนใหญ่จะกินกัน เห็นมันว่าเมา มันดีแต่พอมันหาชนะมันจะจำที่ผ่านมาไม่ได้ ชื่อจากพวกผู้หญิงอินโดๆ จะเอามาขายให้ ตามเรือ มันเป็นแดงเม็ดสีแดงๆ ผู้หญิงบ้านมันก็ง่าย มาขายของบนเรือจับล้วงได้สบายเลย ผู้หญิงหาเงินก็ถูกกว่าบ้านเราอีก..."

ข้อมูลจากลูกเรือ 2 ราย รายงานเกี่ยวกับอาการและพฤติกรรมของลูกเรือที่ใช้ "ยามีดอินโด" เป็นลูกเรือซึ่งเข้าไปทำประมงในเขตน่านน้ำต่างประเทศ (ประเทศอินโดนีเซีย) จากข้อมูลดังกล่าว บ่งชี้ว่า สารฯ ให้สพระหว่างเรืออยู่กลางทะเล มิใช่เพียงแค่สารฯ ที่มีในประเทศเท่านั้น ยังมีบางส่วนนำมาจากประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งติดต่อกับเขตน่านน้ำของไทยมีระบบการซื้อ-ขายสะดวก โดยหญิงบริการมาขายในเรือ การใช้สารฯ จากประเทศอื่นทำให้ไม่มีโอกาสทราบคุณสมบัติทางเคมีและส่วนประกอบได้ แม้จะมีข้อมูลเกี่ยวกับอาการหรือพฤติกรรมก็ตาม ทำให้ยากต่อการพยากรณ์และควบคุมการแพร่กระจายของสารฯ นั้นๆ

ค. ความรู้และความเชื่อเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสารเสพติดต่อการทำงานและการมีเพศสัมพันธ์

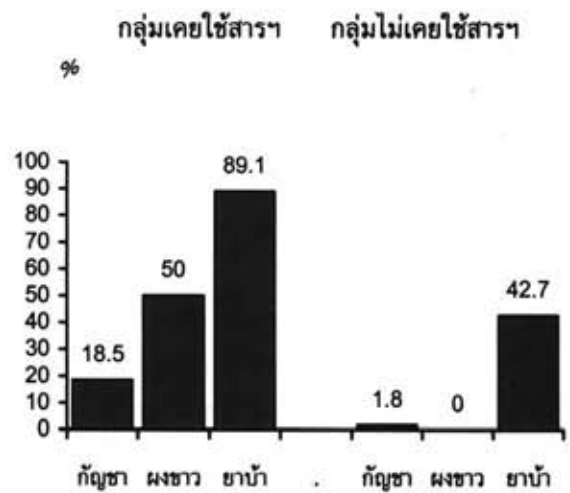
สภาพแวดล้อมในการทำงาน และสังคมของกลุ่มประมงอยู่ในวงแคบ มีการสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูล ข้อเสนอเทศกันอย่างรวดเร็ว ความรู้และความเชื่อเกี่ยวกับประสิทธิภาพของสารฯในการทำงานและเพศสัมพันธ์แพร่หลายอย่างทั่วถึงในกลุ่มอาชีพเดียวกัน ข้อมูลส่วนนี้มีทั้งข้อมูลเชิงปริมาณตามโครงสร้างแบบสัมภาษณ์และข้อมูลคุณภาพที่แสดงคำกล่าวซึ่งอธิบายถึงประสิทธิภาพของสารฯแต่ละชนิด ศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลเป็นกลุ่มลูกเรือ 121 ราย หรือร้อยละ 96 และผู้มีหน้าที่อื่น 23 ราย (ร้อยละ 77) ในที่นี้การวิเคราะห์ สถิติจะนำเสนอเฉพาะกลุ่มลูกเรือเท่านั้น

ในด้านประสิทธิภาพต่อการทำงานในเรือนั้น ลูกเรือรายงานว่ายาม้ามีผลช่วยการทำงานในเรือประมาณร้อยละ 60 ซึ่งสูงกว่ารายงานประสิทธิภาพของสารฯชนิดอื่นประมาณ 5 เท่า มีรายงานชัดเจนเกี่ยวกับการเรียนรู้ประสิทธิภาพจากการกินยาม้าครั้งแรกจากลูกเรืออวนซั้ง 1 ราย คือ “...ยาม้ากินครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ.2538 โดยผสมไปกับกาแฟ ดอนอยู่ในเรืออวนล้อมที่ปัตตานี ได้แจกให้ 1 เม็ด แบ่งกัน 2 คน เวลาเรือค้าปลาได้มากต้องทำงานหนัก...” (กรณีศึกษาที่ 3)

เมื่อจำแนกด้วยประสบการณ์ใช้สารฯแต่ละชนิด กลุ่มที่เคยใช้ยาม้ารายงานว่ายาม้าช่วยในการทำงานสูงมาก ร้อยละ 89 ซึ่งสูงกว่ากลุ่มไม่เคยใช้ประมาณ 2 เท่า สำหรับการให้ผงขาวมีรายงานของ

ทั้ง 2 กลุ่มแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือในกลุ่มผู้เคยใช้รายงานถึงร้อยละ 50 ขณะที่ไม่มีรายงานว่าผงขาวมีผลต่อการทำงานในกลุ่มที่ไม่เคยใช้ เช่นเดียวกับกรณีของกัญชา (รูปที่ 7)

รูปที่ 7 อัตราร้อยละของลูกเรือที่รายงานว่าสารเสพติดแต่ละชนิดเสริมประสิทธิภาพการทำงานในเรือ

สำหรับคำกล่าวที่สนับสนุนการช่วยงานนั้นแตกต่างกันระหว่าง กัญชา ผงขาวและยาม้า กล่าวคือ กัญชาและผงขาวมีผลให้เฟลิดเฟลินในการทำงานสบายใจ ทำงานได้มาก มีความทน ซึ่งต่างกับการรายงานผลจากการใช้ยาม้าที่มุ่งเน้นการทำงานหนัก มีแรงมาก ทำงานเร็ว รายละเอียดของคำพูดหรือคำกล่าวที่เกี่ยวข้องกับการช่วยงานในเรือ แสดงในตารางที่ 7

ตารางที่ 7 คำพูดหรือคำกล่าวที่บ่งชี้ผลของการใช้
สารเสพติดเสริมประสิทธิภาพการทำงานในเรือ

การช่วยงานในเรือ	จำนวนผู้รายงาน ถูกเรือ/หน้าที่อื่น
------------------	---------------------------------------

กัญชา

- ทำงานเพลิน อารมณ์จะดีเวลาทำงาน ไม่เซ็ง
ไม่เครียด สบายใจ ทำงานสนุก 5/3

ผงขาว

-ทำงานเพลิน/ทำงาน ได้ดี 3/-
-ทำงานได้นานขึ้น/ทน 6/3
-ทำให้ขยัน 3/-
-ทำงาน ไม่เหนื่อย 2/-
-ช่วยให้รู้สึกสบาย 1/-
ทำงานได้นาน/ขยัน/ทำงานเพลิน ไม่เหนื่อย 2/1

การช่วยงานในเรือ	จำนวนผู้รายงาน ถูกเรือ/หน้าที่อื่น
------------------	---------------------------------------

ยาบ้า

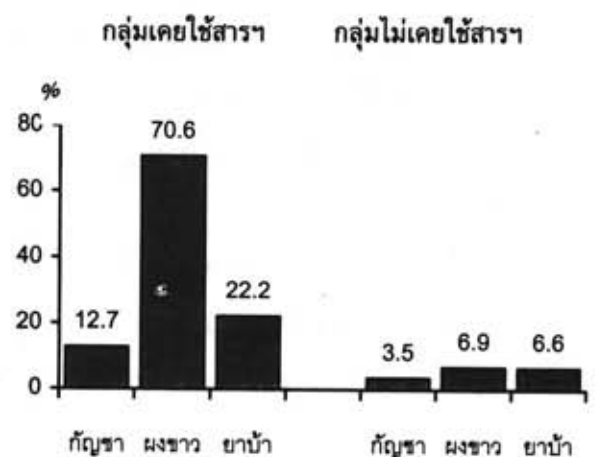
- ทำงานหนักได้นาน/ทน มีแรงทำงาน 32/7
- ทำให้ขยัน/ทำงานเร็ว ใจร้อน คล่องตัวกว่าเดิม
2 เท่า เด็กทำงานไม่หยุด 16/6
- ไม่ง่วงนอน 4/-
- ขยันและไม่ง่วง/กระตุนทำงานที่ใช้แรง
ไม่เหนื่อย 10/-
- ร่างกายแข็งแรง กำลังดี แรงดี ชูกำลัง ทำงาน
ไม่เหนื่อย 9/1

การรายงานผลการใช้สารเสพติดต่อการมีเพศสัมพันธ์ในกลุ่มลูกเรือมีลักษณะแตกต่างจากการรายงานในเรื่องการช่วยทำงานอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องชนิดสารหรืออัตรา ร้อยละ โดยภาพรวมลูกเรือรายงานว่าผงขาวมีผลต่อการมีเพศสัมพันธ์สูงสุด ร้อยละ 25 ซึ่งสูงกว่ายาบ้าและกัญชา 2 และ 3 เท่า

ตามลำดับ เมื่อจำแนกด้วยประสบการณ์ในการใช้สารเสพติดแต่ละชนิด กลุ่มที่เคยใช้ผงขาวรายงานว่าผงขาวมีผลต่อการมีเพศสัมพันธ์อัตราสูงมากร้อยละ 70 ขณะที่ผู้ที่ยาบ้ารายงานว่าเพียงร้อยละ 22 คำพูดที่แสดงถึงผลของการใช้ผงขาวและยาบ้ามีลักษณะใกล้เคียงกัน มีรายงานเรื่องการใช้ผงขาวทำให้มีการร่วมเพศได้นานจำนวนมากว่าผู้รายงานยาบ้า 1 เท่า เกี่ยวกับอิทธิพลของความรู้/ความเชื่อซึ่งอาจชักนำไปสู่การปฏิบัติดังรายงานที่ “เคยลองโรยผงขาวบนกัญชา เพราะอยากรู้ว่าเป็นอย่างไร อีกอย่างเคยได้ยินว่าสูบกัญชาผสมผงขาวแล้วจะมีเพศสัมพันธ์ได้นาน” (กรณีศึกษาที่ 5) กลุ่มผู้ไม่เคยใช้สาร รายงานผลการใช้สารทุกชนิดต่อการมีเพศสัมพันธ์ในอัตราที่ค่อนข้าง

ต่ำระหว่าง ร้อยละ 4-7 อย่างไรก็ตามน่าสังเกตว่าในกลุ่มที่ไม่เคยใช้ผงขาว รายงานความเชื่อเรื่องผงขาวมีผลต่อการมีเพศสัมพันธ์อัตราสูงเท่าๆ กับยาบ้าคือ ประมาณร้อยละ 7 (รูปที่ 8) คำกล่าวหรือคำพูดเกี่ยวกับประสิทธิภาพสารต่อการมีเพศสัมพันธ์แสดงในตารางที่ 8

รูปที่ 8 อัตราร้อยละของลูกเรือที่รายงานว่าสารเสพติดแต่ละชนิดเสริมประสิทธิภาพการมีเพศสัมพันธ์

ตารางที่ 8 กำพุดหรือคำกล่าวที่บ่งชี้ผลของการใช้ สารเสพติดที่เสริมประสิทธิภาพการมีเพศสัมพันธ์

	จำนวนผู้รายงาน ลูกเรือ/หน้าที่อื่น
กัญชา	
-ทำให้มีอารมณ์ เมามากแล้วมีความต้องการ อารมณ์ดี	
มีอารมณ์เพศลึกละหลินมีอารมณ์สนุก	5/3
-ร่วมนาน	2/2
-นุ่มนวล สุขุมนุ่มนวล เพลิน เกลิบเคลิ้ม	3/1
ผงขาว	
-มีความรู้สึกซ่า	2/-
-ร่วมได้นาน ทำให้ทน อึด	27/11
-ร่วมได้นาน ผู้หญิงชอบเล่นเป็นชั่วโมง น้ำไม่ออก	
เสียดความรู้สึก	1/2
-ซา ความรู้สึกซ่า ร่วมได้นาน	/1
ยาบ้า	
-ร่วมนาน/กินแล้วทน	13/1
-ทำให้ลึกลึก	1/-
-ทำให้ทนกับหญิงได้ 3-4 ครั้ง ต่อคืน	1/-

วิจารณ์ผล

การระบาค

การจำหน่ายและเสพสารฯ ในประชากร
อาชีพประมงและผู้ที่เกี่ยวข้องคงจะมีต่อเนื่องมานาน
มากสารฯที่ แพร่หลายมีหลายชนิด ถ้าพิจารณาตาม
พัฒนาการที่สารฯต่างๆทยอยกันระบาคในประเทศไทย¹⁴ กัญชาน่าจะมีจำหน่ายและเสพมาตั้งแต่เดิม
ส่วนเฮโรอีน กาว และสารกระตุ้นประสาท เช่น
ยาบ้า คงจะแพร่หลายตามมาเป็นลำดับ ข้อมูลจาก
การศึกษาครั้งนี้บ่งชี้ชัดเจนว่าสารฯเหล่านี้เกิดระบาคใน
กลุ่มประชากรที่ศึกษาตั้งแต่เมื่อใด แต่ก็ยืนยันได้ว่ามี

การจำหน่ายและเสพมานานจนเป็นที่รู้จักกันไปใน
กลุ่มอาชีพ และผู้เกี่ยวข้อง โดยไม่จำเป็นต้องจะเป็นผู้
จำหน่ายหรือผู้เสพโดยตรงหรือไม่ มีแนวโน้มจาก
อายุเฉลี่ยที่เริ่มใช้สารฯแต่ละชนิดที่สนับสนุนว่ายามัก
มักจะเริ่มมีการใช้ เมื่อระดับอายุผู้เสพสูงกว่าสารฯ
ชนิดอื่นๆที่รายงาน

ข้อมูลเกี่ยวกับการจำหน่ายทั้งหมด แสดง
ลักษณะการจำหน่ายปลีกชัดเจนว่า บุคคลที่มีบทบาท
ในอาชีพประมงทุกระดับ มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงทั้ง
การจัดการ จัดการให้ใช้ และจำหน่ายปลีก เนื่องจาก
เครือข่ายการจับปลาและส่งสินค้าปลาไปจำหน่าย
เชื่อมโยงกับพื้นที่หลายแห่งภายในประเทศรวม
ทั้งต่างประเทศด้วย จึงเอื้อให้สารฯที่นำเข้ามาสู่
ประชากรเป้าหมายมาจากแหล่งต่างๆมากมาย และ
เป็นเหตุให้ราคาต้นทุนราคาจำหน่ายปลีก และผล
กำไรแตกต่างกันด้วยกระบวนการจำหน่ายที่แทรก
ซึมอยู่ในกลุ่มผู้มีบทบาทหน้าที่ระดับต่างๆในอาชีพ
ประมง ทำให้ประเมินได้ชัดเจนว่าผู้ซึ่งมีบทบาทอยู่ใน
วงจรอุปทานคาดหวัง ผลประโยชน์ที่มีไข่มิแค่งเงิน
เท่านั้น แต่จะรวมไปถึงประสิทธิภาพของการทำงาน
การจัดการให้เสพสารฯ โดยไม่ได้แลกเปลี่ยนกับเงิน
เป็นกรณีที่แสดงถึงความสำคัญของแรงผลักดันที่มา
จากความต้องการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน

ความเชื่อมโยงของการจำหน่าย และการใช้
สารฯ ที่ประสานแนบแน่นอยู่ในกลุ่มอาชีพด้วยผล
ประโยชน์ลักษณะนี้บ่งชี้ถึงความรุนแรงของการ
ระบาคทั้งด้านกว้างและลึก เป็นลักษณะที่ทำให้คาด
หวังผลสัมฤทธิ์จากการปราบปรามได้จำกัด ทั้งนี้
เพราะกระบวนการจำหน่ายปลีกกลมกลืนอยู่ในวิถี
ชีวิตของประชากร เป้าหมาย การใช้อำนาจปราบ
ปรามเด็ดขาดจะเกิดผลกระทบต่อผลประโยชน์ของ

กลุ่มประชากรอาชีพประมงและเกิดกระแสต่อต้าน จากกลุ่มโดยรวมด้วย

การใช้สารเสพติด

การใช้สารฯก็เช่นเดียวกับการจำหน่าย สาร ฯ ในส่วนที่มีผู้เข้ามาเป็นเวลานาน แม้ในปัจจุบันการใช้สารฯ ก็มีความชุกชุมมากในเรื่องประมงและสารฯ ที่นิยมใช้ก็มีหลายชนิด กลุ่มตัวอย่างซึ่ง ประกอบอาชีพอื่นๆ มาก่อนประมง และเป็นผู้อพยพเข้ามาจากภูมิภาคอื่นๆ โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บางส่วนเคยใช้สารฯมาก่อนทำอาชีพประมง สารที่เคยใช้มีทั้งกัญชา เฮโรอีนและยาบ้า สถานที่ซึ่ง บางรายเริ่มใช้สารฯเป็นครั้งแรกก็มีโชสถานที่เกิดขึ้น อย่งไรก็ดี สักส่วนประชากร ตัวอย่างซึ่งเริ่มใช้สารฯ หลังจากเข้าสู่อาชีพประมงก็สูงกว่ากลุ่มที่เคยใช้มาก่อน การที่ผู้บริหารจัดการแรงงานในลำเรือเป็นผู้จัดการ สนับสนุนให้ใช้สารฯเพื่อผลประโยชน์จากการ ทำงานน่าจะจะเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ แรงงานประมงจำนวนมากเริ่มใช้สารฯ และบางส่วน ก็เริ่มใช้โดยมิได้ตั้งใจ แต่ก็น่าสังเกตว่ามีผู้รายงาน รู้สึกสำนึกผิดที่ผสมสารฯ ไม่เหมือนปกติและสืบทราบว่าน้ำคั้นใส่ยาบ้า หลักฐานนี้แสดงว่าในที่สุดลูกเรือจะรู้ว่าตนเองได้รับยาบ้าเข้าไป การที่ผู้เคยใช้ยาบ้ารายงานว่ามีประโยชน์ต่อการทำงานด้วยอัตราสูงกว่า ผู้เคยใช้เฮโรอีนนั้น น่าจะเนื่องมาจากยาบ้ามีฤทธิ์ กระตุ้นประสาทประกอบกับการสนับสนุนให้ใช้ก็ จะจงต่อการ ใช้แรงงานด้วย

อิทธิพลซึ่งอาชีพประมงมีต่อการนิยมใช้ สารฯ โดยเฉพาะยาบ้า นอกจากนี้เป็นเพราะลักษณะ การทำงาน จำเพาะต้องใช้แรงงานมากอย่างต่อเนื่อง แล้วอาจต้องพิจารณาถึงแรงดึงดูดจากโอกาสมีรายได้ สูงที่ทำให้กลุ่มแรงงานตัดสินใจเข้ามาสู่อาชีพประมง

อันเป็นการเดินเข้าหาการค้า รงชีพที่เสี่ยงต่อการ ใช้ สารฯค่อนข้างมาก มีข้อมูลบางส่วนที่บ่งว่าอาชีพใช้ แรงงานอื่นๆ เช่น เกษตร และช่างฝีมือ ก็จะมีอิทธิ พลดึงดูดให้ย้ายถิ่นเข้ามาสู่การทำงานและเสี่ยงต่อ การใช้สารฯเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะกลุ่มแรงงาน เกษตรย้ายถิ่น มีการศึกษาที่ยืนยันมาแล้วในอดีต ด้วยเหตุนี้อาจกล่าวโดยรวมอีกนัยหนึ่งได้ว่า การ แสวงหาอาชีพเพื่อความอยู่รอด หรือเพื่อปรับฐาน เศรษฐกิจและสังคม ทำให้เกิดการย้ายถิ่นเข้าสู่อาชีพ ที่ผลักดันให้การใช้สารฯแพร่หลายขึ้น ลักษณะความ สัมพันธ์ที่กล่าวโดยสรุปนี้ยังคงชัดเจนใจความเป็น อยู่พื้นฐานที่อ่อนแอของประชาชน ซึ่งส่งผลกระทบ ทางอ้อมมาสู่การใช้สารฯ เป็นสถานภาพสำคัญที่บ่ง ถึงเหตุผลบางส่วนของสภาพการใช้สารฯ ที่มีเรื้อรัง อยู่ในสังคมมาตลอดเวลา

ลักษณะการใช้สารฯที่ปรากฏในการศึกษา บ่งชี้ว่าผู้ที่ใช้ยาบ้าเสริมประสิทธิภาพของการทำงานนั้น มิได้เป็นผู้ติดยาบ้าเสมอไป เพราะมิได้ใช้ ต่อเนื่องมาถึงนอกระยะเวลาทำงานอาชีพ แต่อย่างไร ก็ดีมีบางรายที่น่าจะเกิดความต้องการใช้สารฯ ใน ลักษณะ "ติด" คือ มีการแสวงหาหาโดยการ "ซื้อ" ใช้ เอง แม้ว่าจะมีความต้องการใช้สารฯ อุปทานในช่วง เวลาทำงานในทะเลลงจะจำกัดอยู่พอสมควร โดยเฉพาะเรือที่ออกทำการนานเป็นเดือน-ปี สถานการณ์ เช่นนี้จะช่วยเหนี่ยวรั้งไม่ให้การใช้สารฯ เกิดต่อเนื่อง เท่ากับเป็นการป้องกันไม่ให้ "ติด" ไปโดยปริยาย

ผู้คิดเฮโรอีนบางรายให้ข้อมูลว่า การออกเรือ ไปทำการอยู่ในทะเลนานๆทำให้ต้องหยุดเสพด้วยวิธี หักดิบ คือไม่ได้ใช้ยารักษาอาการถอนพิษยาเลย แต่ ใช้วิธี "กินขนม กินน้ำและอาบน้ำ" แทน อาการ ถอนพิษ

เซโรอินนั้นมียาขานว่าปรากฏอยู่นานระหว่าง 3-10 วัน แล้วก็สามารถทำงานตามหน้าที่ในเรือได้เป็นปกติ การติดเชื้อโรอินและเลิกเองในลักษณะนี้มีผู้รายงานว่า “เคยอดเป็น 10 ครั้ง” และ “ทำเช่นนี้อยู่ 7-8 ปี” น่าสังเกตว่ามีผู้รายงานว่าใช้และติดเชื้อโรอินจำนวนพอควร แต่ไม่มีผู้รายงานว่าไปรักษาการติดเชื้อที่สถานพยาบาล คงมีแต่ผู้เองดั่งกล่าวมาแล้ว การที่สามารถรักษาตนเองได้ น่าจะเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ไม่แสวงหาความช่วยเหลือรักษาการติดเชื้อจากระบบบำบัดรักษาของรัฐ อาจพิจารณาได้อีกประการหนึ่งว่าความสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองนี้อาจจะทำให้ขาดความยับยั้งที่จะกลับไปใช้หรือติดเชื้ออีก

ความรู้ความเชื่อเกี่ยวกับสารเสพติด

การใช้สารฯที่มีกว้างขวางต่อเนื่องอยู่ในอาชีพประมง ทำให้ผู้ซึ่งเข้ามาสู่อาชีพนี้ส่วนมากได้รับทราบอภิสถิติภาพและประโยชน์ต่อการทำงานอยู่บ้าง แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงซึ่งในอาชีพประมงมีโอกาสเกิดขึ้นสูงมาก เพราะนอกจากจะมีสารฯให้ซื้อหาได้สะดวก ยังมีผู้ร่วมอาชีพสนับสนุนโดยจัดสรรให้ใช้ด้วย การเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงทำให้เกิดความตระหนักในประโยชน์ชัดเจนจนสามารถชี้แจงลักษณะรายละเอียดของผลประโยชน์ โดยจำแนกความแตกต่างระหว่างการใช้สารฯต่าง ๆ ชนิคได้ ความตระหนักนี้คงจะลึกซึ้ง เป็นความเชื่อที่สะท้อนให้เห็นทางอ้อมจากการรายงานผลประโยชน์ด้วยความซุกสูงมากในกลุ่ม ผู้เคยใช้สารฯความรู้และความเชื่อจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการใช้ซ้ำเมื่อมีสถานการณ์ที่ตรงกับความเชื่อเกิดขึ้น เมื่อผลประโยชน์ฉับพลันที่ย้ำด้วยประสบการณ์ตรงซ้ำบ่อยเข้า ก็จะนำไปสู่

การคิดหรือการใช้เป็นนิสัยเพื่อแก้สถานการณ์เฉพาะ ผลประโยชน์ฉับพลันเป็นเหตุสำคัญที่นำไปสู่การใช้สารฯเป็นนิสัยหรือติดสารฯในที่สุด

ความรู้ความเชื่อและประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับผลประโยชน์เป็นแรงด้านทานสำคัญที่สุดสำหรับแนวทางป้องกันการใช้สารฯที่มุ่งเน้นแต่ข้อมูลต่างๆเกี่ยวกับโทษและอันตรายจากการใช้สารฯที่จะเกิดขึ้นในระยะยาวภายหลังการใช้เป็นนิสัยหรือติด เพราะผลที่ประจักษ์แก่ผู้เริ่มใช้ยังมีเฉพาะประโยชน์เท่านั้น

ความรู้ความเชื่อและประสบการณ์จากการใช้สารฯ ทางด้านเพศสัมพันธ์โดยรวมจะชัดเจนเฉพาะเซโรอินมากกว่าสารฯ อื่น ๆ แต่อัตราส่วนที่รายงานก็ยังอยู่ในระดับต่ำกว่าการรายงานผลประโยชน์ต่อการทำงานจากยาฆ่า ความรู้ความเชื่อในด้านนี้อาจนำไปสู่อันตรายต่อสุขภาพที่รุนแรงจากการติดเชื้อเอชไอวี ดังรายงานจากกรณีศึกษาบางรายอย่างไรก็ดี ผลประโยชน์ฉับพลันที่มีรายงานในด้านเพศสัมพันธ์ก็น่าจะเป็นแรงดึงดูดอีกประการหนึ่งที่เสริมให้กลุ่มอาชีพประมงใช้สารฯ โดยเฉพาะในเวลาที่ยืดเยื้อเทียบเท่าเป็นการเสริมที่ผสมผสานได้ดีกับผลประโยชน์ต่อการทำงานที่ดึงดูดให้ใช้สารฯเวลาเรือออกทะเล

การดำรงชีวิตในอาชีพประมงมีสถานการณ์ต่างๆรวมทั้งความรู้และประสบการณ์ที่เป็นทั้งเหตุสนับสนุนและยับยั้งการใช้สารฯต่างๆอยู่ในวิถีชีวิต แต่โดยรวมแล้วคงจะกล่าวได้ว่ากลุ่มประชากรอาชีพประมงมีอัตราเสี่ยงและอัตราความซุกของการใช้สารฯ สูง

คำขอบทวน

คณะผู้ดำเนินการศึกษาขอขอบทวน ส่วน พัฒนาระบบข้อมูลยาเสพติด สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ในฐานะเป็นหน่วยประสานงานการดำเนินงาน และองค์กร Narcotics Affairs Section ให้การสนับสนุนทุนในการดำเนินงาน ขอขอบทวนบาทหลวงโทมัส เปซาเรซี อัครมุขนายกผู้ช่วยการศูนย์อภิบาลผู้เดินทางทะเลจังหวัดสงขลา ที่ให้การสนับสนุนการศึกษาครั้งนี้และขอขอบทวน คุณอดิศักดิ์ แสงมัวหมัด คุณสุชาติ จันทร์ลักษณ์ขมา เจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ ให้ความช่วยเหลือในการเก็บข้อมูล ขอขอบทวน คุณอนุกุล รัชนีธรรมเสมอ เจ้าหน้าที่สำนักงาน ป.ป.ส. ช่วยในการติดต่อประสานงาน และคุณวันเพ็ญ พรเจริญ ช่วยเหลือดำเนินงานพิมพ์ให้สำเร็จด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

1. ศูนย์ป้องกันและปราบปรามยาเสพติดประจำภาคใต้ สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด สำนักงานนายกรัฐมนตรี "รายงานสถิติเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษในภาคใต้ปี 2539"

2. กองป้องกันยาเสพติด สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด สำนักงานนายกรัฐมนตรี. 2536. "สภาพการใช้ยาเสพติดในกลุ่มชาวประมง"
3. วิชัย ไปยะจินดา. 2523. "วิวัฒนาการปัญหาเสพติดในประเทศไทย". สำนักงาน ป.ป.ส. ครอบรอบ 4 ปี, หน้า 56-87
4. Poshyachinda V., Phitayanon P., Simastikul V. and Perngpam U., 1988. "Stimulant Use, Abuse and Dependence in Thailand". In A. Eriksen, D. Abeysekera and M.S. Boralessa (eds.) Alcohol and Drugs : Perspectives, Prevention and Control – Asia Pacific Region. Alcohol and Drug Information Centre, Colombo, Sri Lanka. Pp.77-106.
5. อากา ศิริวงศ์ ณ อยุธยา, สุทธิจิตต์ จินตยานนท์ และ รัตนา จารุบุญจ. 2538. "สภาพปัญหาสารเสพติดในกิจการไร่ชื้อย" ISBN 974-633-0

แม่มูลของลูกอีสานใต้: แม่น้ำที่ควรรอนุรักษ์

สมชาติ กาญจนฉวีวงศ์*

แม่น้ำมูล เป็นแม่น้ำสายสำคัญสายหนึ่งของอีสาน และเป็นแม่น้ำสายยาวที่สุดในดินแดนที่ราบสูงมีจุดกำเนิดอยู่ในบริเวณเขาละมั่ง ซึ่งเป็นยอดเขาเล็ก ๆ ของเทือกเขาพนมดงรักในเขตจังหวัดปราจีนบุรีและนครราชสีมา ถ้าน้ำเล็ก ๆ หลายสายจากบริเวณดังกล่าวได้ไหลมาบรรจบรวมกัน จนกลายเป็นต้นน้ำของแม่น้ำสายนี้ มีชื่อเรียกกันว่า “มูลหลง” ซึ่งมีความยาวประมาณ 60 กิโลเมตร จากเขาละมั่ง ลักษณะทิศทางการไหลของแม่น้ำมูลจากจุดเริ่มต้นนี้ ซึ่งดูประหนึ่งเหมือนจะไหลขึ้นไปทางเหนือสู่พื้นที่กว้างใหญ่ของอีสาน แต่แล้ว แม่น้ำมูลก็ค่อย ๆ ปรับทิศทางและไหลวกลงไปทางตะวันออกสู่ที่ราบลุ่มโคราช และไหลเลาะเลียบบอบที่ราบในอำเภอยุรีและอำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ผ่านจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์

ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ก่อนจะไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี รวมเป็นระยะทางกว่า 640 กิโลเมตร และจัดว่าเป็นพื้นที่ลุ่มน้ำที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทย โดยมีพื้นที่ลุ่มกว้างใหญ่ถึง 69,700.44 ตารางกิโลเมตร

1. ลักษณะทางกายภาพของแม่น้ำมูล

1.1 แม่น้ำมูลตอนต้น มีลักษณะเป็นเขี้ยว และครบุรี จังหวัดนครราชสีมา และมีลำน้ำ ๆ ไหลมาสมทบ เช่น ลำแจะ ลำพระเพลิง ลำตะคอง ลำเชียงไกร เป็นต้น โดยแม่น้ำมูลไหลผ่านเขตอำเภอโชคชัย เขตมทระเกียรติ โนนสูง พิมาย และชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา

* ผู้อำนวยการสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 5 สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 5 สำนักงานปลัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม

ลักษณะทางกายภาพลำน้ำของแม่น้ำมูลตอนต้น ณ สถานีต่าง ๆ ดังนี้

สถานี	ความกว้าง ตลิ่งสะพานรถยนต์ (เมตร)	ความกว้างดินเดิม (เมตร)	ความลึกจากระดับ ดินเดิม (เมตร)	ความจุลำน้ำจาก ระดับดินเดิม (ลบ.ม/วินาที)
M.49 (อ.ตรบรี จ.นครราชสีมา)	30.0	26.0	3.977	-
M.2 (อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.นครราชสีมา)	153.0	109.0	4.75	71.4
M.151 (อ.พิมาย จ.นครราชสีมา)	79.25	55.0	4.493	52.83

ที่มา: ศูนย์อุทกวิทยาและบริหารน้ำ กรมชลประทานขอนแก่นตอนล่าง, 2543

1.2 แม่น้ำมูลตอนกลาง แม่น้ำมูลช่วงนี้ไหลผ่านเขตอำเภอดูเมือง พุทธโธสง และสถิตของจังหวัดบุรีรัมย์ แล้วไหลเข้าสู่จังหวัดสุรินทร์ ในเขตอำเภอชุมพลบุรี ท่าคูม และรัตนบุรี ต่อจากนั้นจึงไหลเข้าสู่เขตอำเภอรามีสกล ยางชุมน้อย เมือง และกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งพื้นที่เหล่านี้เป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่และมีที่ราบน้ำท่วมถึง ทำให้เกิด

ระบบนิเวศป่าทุ่งป่าทามซึ่งเปรียบได้กับป่าชายเลนน้ำจืดที่มีความอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งเพาะพันธุ์และที่กักตัวของสัตว์น้ำวัยอ่อนประเภทต่าง ๆ รวมทั้งสังคมพืชและสัตว์ที่หลากหลาย ในช่วงแม่น้ำมูลตอนกลางนี้มีลำห้วยต่าง ๆ ไหลมาสมทบมากมาย เช่น ลำน้ำลำนางรอง ลำชี ห้วยทับทัน ห้วยสำราญ เป็นต้น

ลักษณะทางกายภาพลำน้ำของแม่น้ำมูลตอนกลาง ณ สถานีต่าง ๆ มีดังนี้

สถานี	ความกว้าง ตลิ่งสะพานรถยนต์ (เมตร)	ความกว้างดินเดิม (เมตร)	ความลึกจากระดับ ดินเดิม (เมตร)	ความจุลำน้ำจาก ระดับดินเดิม (ลบ.ม/วินาที)
M.6A (อ.สตึก จ.บุรีรัมย์)	150.0	135.0	8.893	590.0
M.5 (อ.รามีสกล จ.ศรีสะเกษ)	270.0	182.0	7.825	703.0
M.7 (อ.เมือง จ.อุบลราชธานี)	460.0	290.0	10.323	1,910.0

ที่มา: ศูนย์อุทกวิทยาและบริหารน้ำ กรมชลประทานขอนแก่นตอนล่าง, 2543

1.3 แม่น้ำมูลตอนปลาย แม่น้ำมูลไหลผ่านเขตอำเภอวารินชำราบ เมืองอุบลราชธานี พิบูลมังสาหาร และโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานีเป็นช่วงที่แม่น้ำไหลตัดแนวสันหินทำให้เกิดเกาะแก่งต่าง ๆ ส่งผลให้มีการฟอกน้ำให้มีปริมาณออกซิเจนมากขึ้น เพื่อการหายใจของสัตว์น้ำ รวมทั้งเป็นแหล่งหลบภัยของปลาในฤดูแล้ง ทำให้บริเวณดังกล่าวมีปลาชุกชุม ก่อให้เกิดอาชีพประมงน้ำจืด ซึ่งเป็นอาชีพที่ทำกันมาตั้งแต่อดีตหลายร้อยปี ดังปรากฏภาพเขียนโบราณที่ผาแต้ม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานีที่บ่งบอกและยืนยันว่าชุมชนบริเวณนี้มีวิถีชีวิตกับการหาปลามานานแล้ว

2. คุณภาพน้ำของแม่น้ำมูล

แม่น้ำมูลรวมทั้งลำน้ำสาขาที่ไหลสมทบลงสู่แม่น้ำมูล ได้ไหลผ่านชุมชน พื้นที่เกษตรกรรม และ โรงงานอุตสาหกรรม แม่น้ำมูลจึงเป็นแหล่งรองรับของเสียต่าง ๆ จากกิจกรรมเหล่านี้ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของน้ำในแม่น้ำมูล นอกจากนี้บางบริเวณของกลุ่มน้ำมูลที่มีสภาพของดินเค็ม ซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติยังส่งผลทำให้คุณภาพน้ำลดต่ำลงด้วย

จากการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำของแม่น้ำมูล ในปี พ.ศ. 2542-2543 พบว่า คุณภาพน้ำโดยรวมอยู่ในเกณฑ์พอใช้ หรือจัดอยู่ในแหล่งน้ำผิวดินประเภทที่ 3 ซึ่งยังเหมาะแก่การดำรงชีวิตของสัตว์น้ำโดยทั่วไปและการเกษตรกรรม อย่างไรก็ตามบางครั้งในบางจุดของแม่น้ำมูลที่อยู่ใกล้เคียงกับชุมชนมีการปนเปื้อนของแบคทีเรียกลุ่มโคลิฟอร์มสูงจากแหล่งชุมชน เช่น เทศบาลนครอุบลราชธานี

เทศบาลตำบลสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เทศบาลตำบลหนองบัววง จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น

3. การใช้ประโยชน์จากริมฝั่งและลำน้ำของแม่น้ำมูล

3.1 ใช้ประโยชน์เพื่อการตั้งบ้านเรือนและชุมชน ชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำมูล ได้แก่ เทศบาลตำบลพิมาย และเทศบาลตำบลหนองบัววง จังหวัดนครราชสีมา เทศบาลตำบลสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ เทศบาลตำบลชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์ เทศบาลเมืองกง และเทศบาลยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ เทศบาลเมืองวารินชำราบ เทศบาลเมืองห้วยชะbung เทศบาลนครอุบลราชธานี และเทศบาลตำบลพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี นอกจากนี้ ยังมีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่อยู่หลายแห่ง เช่น โรงงานน้ำตาล โรงงานกระดาษ โรงงานแป้งมันสำปะหลัง โรงงานสุรา โรงงานฟอกหนัง เป็นต้น

3.2 การใช้ประโยชน์เพื่อการประปา ชุมชนที่ใช้น้ำจากแม่น้ำมูลเป็นแหล่งน้ำดิบเพื่อผลิตน้ำประปามีอยู่ 12 แห่ง โดยมีปริมาณการสูบน้ำรวมทั้งสิ้นประมาณ 40,205 ลูกบาศก์เมตรต่อวัน

3.3 การใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตร ปัจจุบันกรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงานมีโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าเพื่อการเกษตรประมาณ 83 สถานี โดยมีพื้นที่โครงการทั้งสิ้น 239,100 ไร่ และพื้นที่ส่งน้ำประมาณ 100,140 ไร่ ของโครงการฝ่ายรายีโกล โครงการฝ่ายชุมพวง และโครงการฝ่ายเข้ว่า นอกจากนี้ยังมี

โครงการฝายที่จะดำเนินการต่อไปในอนาคต คือ โครงการฝายบ้านตะลุง และโครงการฝายบ้านห้วยนา เป็นต้น ส่วนโครงการที่ดำเนินการโดยกรมชลประทาน ได้แก่ โครงการทุ่งสัมฤทธิ์ มีพื้นที่ประมาณ 160,000 ไร่

3.4 การใช้ประโยชน์เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า การไฟฟ้าฝายผลิตแห่งประเทศไทยได้สร้างเขื่อนปากมูลกันแม่น้ำมูล เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า

3.5 การใช้ประโยชน์เพื่ออุตสาหกรรม ปัจจุบันมีโรงงานอุตสาหกรรมที่นำน้ำดิบจากแม่น้ำมูลไปใช้ในขบวนการผลิต เช่น โรงงานผลิตสุรา กิ่งอำเภอสว่างวีระวงศ์ จังหวัดอุบลราชธานี โรงงานผลิตสุรา อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ บริษัท เกลือหิมาย จำกัด อำเภอหิมาย จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการประกอบกิจการอุตสาหกรรมในตำบล และอุตสาหกรรมริมฝั่งของแม่น้ำมูล

3.6 การใช้ประโยชน์เพื่อการประมง การทำประมงในแม่น้ำมูลสามารถพบได้โดยทั่วไปตลอดลำน้ำมูล ส่วนใหญ่ทำกันมากในบริเวณ จังหวัดอุบลราชธานี และ จังหวัดนครราชสีมา ส่วนแม่น้ำมูลในบริเวณอื่น ๆ นั้น มีการทำประมงกันน้อยมาก ฤดูที่มีการทำการประมงมากจะอยู่ในระหว่างเดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นฤดูน้ำลด ลักษณะการทำประมงส่วนใหญ่เป็นแบบเพื่อยังชีพมากกว่าการค้าหรืออาจนำไปขายเพื่อเป็นรายได้ หากจับได้ปริมาณมากพอ เนื่องจากชาวประมงส่วนมากมีอาชีพหลัก คือการทำไร่ทำนา ปัจจุบันการทำนาประมงอาจลดน้อยลงไป เนื่องจากมีการสร้างเขื่อนปากมูลกันลำน้ำทำให้

การแพร่กระจายของสัตว์น้ำจากแม่น้ำโขงไม่สามารถเข้ามาในลำน้ำมูลได้ นอกจากนี้ในแม่น้ำมูลบางพื้นที่มีการเพาะเลี้ยงปลาในกระชัง

3.7 การใช้ประโยชน์เพื่อการนันทนาการ การใช้ประโยชน์จากแม่น้ำมูล เพื่อการนันทนาการแข่งเรือพายในประเพณีบุญ และล่องกระทงในวันล่องกระทงของชุมชน รวมทั้งจะมีการใช้ประโยชน์เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูแล้งจะมีเกาะแก่งเกิดขึ้นจากหินที่โผล่ขึ้นกลางลำน้ำ เนื่องจากระดับน้ำในแม่น้ำมูลลดลงสภาพเช่นนี้จะพบได้ในแม่น้ำมูลช่วงอำเภอพิบูลมังสาหาร และอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยว คือ แก่งสะพือ และแก่งตะนะ นอกจากนี้แม่น้ำมูลในช่วงก่อนถึงเทศบาลนครอุบลราชธานี ประมาณ 12 กิโลเมตร ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว คือหาดคูเคือ เป็นหาดทรายริมฝั่งแม่น้ำมูล บริเวณหาดคูเคือนี้ จะมีแพของชาวบ้านเป็นจำนวนมากให้บริการในเรื่องอาหารและเครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยว นอกจากหาดคูเคือแล้วยังมีหาดวัดใต้อีกแห่งหนึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะเดียวกัน ในช่วงท้ายเทศบาลนครอุบลราชธานี ส่วนแม่น้ำมูลในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา มีการสร้างเขื่อนพิบูลย์ และสถานีสูบน้ำต่าง ๆ

3.8 การใช้ประโยชน์เพื่อการคมนาคม การใช้ประโยชน์จากแม่น้ำมูลเป็นการคมนาคมในระยะสั้น ๆ ระหว่างหมู่บ้านหรือเป็นการเดินทางข้ามฟากของชาวบ้าน เพื่อใช้เป็นเส้นทางในการไปมาหาสู่กัน การคมนาคมเช่นนี้

จะพบได้ตลอดลำน้ำที่มีชุมชนตั้งอยู่ตามริมสองฝั่งของลำน้ำ นอกจากนี้ในอนันันมูลยังพบว่า มีการคมนาคมทางเรือ เพื่อใช้ขนส่งทรายทีุ่ดจากแม่น้ำมูลไปทำขี้นทรยต่าง ๆ ตลอดลำน้ำ

4. ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือชุมชน

แม่น้ำมูลเป็นแม่น้ำคู่ขวัญของชาวอีสานใต้ ไม่เพียงแต่เป็นแหล่งวัฒนธรรมเกษตรเท่านั้น สองฝากฝั่งของลำน้ำสายนี้ยังหลากหลายไปด้วยวัฒนธรรมเชิงมานุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ ชาติชนวิทยา สถาปัตยกรรม โบราณคดี ที่ยื่นยื่นถึงเป็นแหล่งอารยธรรมของโลกมาก่อนแห่งหนึ่ง นอกจากนี้ยังมีซากสิ่งมีชีวิตดึกดำบรรพ์บริเวณลุ่มน้ำมูลอีกด้วย

4.1 ดัชนีวัฒนธรรมและการตั้งถิ่นฐาน

ลุ่มน้ำมูลเป็นแหล่งของวัฒนธรรมอันเก่าแก่ถึง 3 สาย มารวมกัน ผสมกลมกลืนเป็นวัฒนธรรมของอีสานใต้ สายวัฒนธรรมดังกล่าวคือ

- วัฒนธรรมสายอ่าป่าศักดิ์ (ลาว) เข้าสู่บริเวณลุ่มน้ำมูลทางอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดและอำเภอรัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ เป็นวัฒนธรรมที่นำหลักการของพุทธศาสนามาผสมผสานกับหลักรัฐศาสตร์ มีเอกลักษณ์เฉพาะของการปกครอง กล่าวคือมีตำแหน่งการปกครองที่กดหล่นลงมา ซึ่งยังคงมีเหลือเค้าโครงให้เห็นในปัจจุบัน

- วัฒนธรรมสายอัครบือแสนปาง (เขมร) เป็นวัฒนธรรมของชาวส่วย หรือ กวย หรือ กูย เข้าสู่บริเวณลุ่มน้ำมูลทางจังหวัด

สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี เป็นวัฒนธรรมของส่วยผู้ใช้ชีวิตอยู่กับการจับ ฝึกและใช้งานช้าง เป็นผู้ใฝ่สันติ ไม่รุกรานผู้อื่นและไม่ชอบถูกรุกรานหรือข่มเหง ชีวิตจึงผูกพันอยู่กับธรรมชาติ รักสันโดษ รักป่าเขา และสายน้ำ อย่างเป็นชีวิตจิตใจ

- วัฒนธรรมสาขนครวัด (เขมร) เป็นวัฒนธรรมสายพูนันและเจอนละ ส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เกิดมีอยู่บริเวณลุ่มน้ำมูลมาก่อนในฐานะเป็นดินแดนเขมรและขอมมาแต่โบราณ วัฒนธรรมสาขนครวัดมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตชาวลุ่มน้ำมูล ผู้ได้ชื่อว่ารวยชน นิยมการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ความโดดเด่นของวัฒนธรรมทั้ง 3 สายดังกล่าว อยู่ที่มคตินิยมพุทธศาสนาเป็นส่วนผสมสำคัญ รวมทั้งการให้ความสำคัญที่วัดชุมชน คือ การก่อสร้างอนุสาวรีย์สถานและศาสนวัตถุ เช่น ปราสาทหินพิมาย ประสาทเขาพนมรุ้ง ปราสาทบ้านพลวง เป็นต้น

ประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานในเขตอีสานใต้ซึ่งในอดีตเรียกว่า หัวเมืองเขมรป่าดง หรือชาวเขมรป่าดง ประกอบด้วยชาวไทยที่พูดภาษาเขมร ภาษาทวย และภาษาไทยอีสาน (ไทยลาว) ชาวไทยที่พูดภาษาเขมรและกวมจัดอยู่ในกลุ่มภาษาตระกูลมอญ-เขมร ซึ่งแตกต่างจากวัฒนธรรมทางกายของชาวไทยลาว ชาวไทยเหล่านี้เป็นเจ้าของแผ่นดินในแถบนี้มาก่อน ต่อมาในสมัยธนบุรีเป็นต้นมา ดินแดนในเขตอีสานรวมทั้งหัวเมืองชั้นนอกอื่น ๆ ได้ขึ้นต่อรัฐบาลสยามเมืองต่าง ๆ ได้ถูกรวบรวมเป็นหัวเมืองตามกลุ่มวัฒนธรรม เช่น หัวเมืองลาวพวน หัวเมืองลาวกาว และหัวเมืองเขมรป่าดง เป็นต้น ต่อมา

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้รวมหัวเมืองต่าง ๆ เข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทย และชาวไทยเขมร กวช และไทยลาว ได้รับการยอมรับว่าเป็น คนไทย แต่ในระดับท้องถิ่นชาวไทยดังกล่าวก็ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองได้ และได้แสดงความเป็นคนไทยในระดับชาติ

ประชาชนที่อยู่บริเวณที่เป็นจังหวัด นครราชสีมาและบุรีรัมย์ด้านตะวันตก ยังอยู่กันตามโครงสร้างวัฒนธรรมเดิม เนื่องจากเป็นรอยต่อทางวัฒนธรรมมาแทบทุกยุคทุกสมัย ตั้งแต่สมัย ชุมัน เจนละ มอญ (ขอม) เขมร สุโขทัย และไทยสายหลวงพระบาง ดินแดนส่วนนี้จึงเป็นจุดเชื่อมของวัฒนธรรมเชิงนิเวศวิทยา ศึกษาศาสตร์ตลอดจนคติชนวิทยาที่หลากหลายซับซ้อนกันอยู่ ภาษาไทยโคราชจึงเป็นภาษาผสมอย่างกำกวมระหว่างรากศัพท์ที่ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรลพบุรีและสุโขทัย ส่วนสำเนียงได้รับอิทธิพลจากไทยหลวงพระบาง และภาษาถิ่น

คอนเท้นของจังหวัดบุรีรัมย์ และไปตามลำน้ำมูล ส่วนเหนือของจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี คือ พื้นถิ่นเดิมของวัฒนธรรมสายจำปาศักดิ์

จากแนวลำน้ำมูลทางทิศใต้ บริเวณอำเภอกำตุงาม จอมพระ สนม สำโรงทาบ จังหวัดสุรินทร์ อำเภอบึงสามพัน บุขันธ์ บึงไฟร และบางส่วนของอำเภอรามัญไศล จังหวัดศรีสะเกษ และรอยต่อในเขตอุบลราชธานี คือถิ่นฐานของกลุ่มวัฒนธรรมสายอัคปือ แส่นปาง ชนกลุ่มนี้ยังรักษาวัฒนธรรมและประเพณีทางภาษานិเวศวิทยา รวมทั้งการแต่งกายและการละเล่นพื้นบ้าน

ตามแนวรอยต่อชายแดนไทยกับกัมพูชาของจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ เป็นถิ่นฐานเดิมของประชาชนกลุ่มวัฒนธรรมสายนครวัด

4.2 ด้านประวัติศาสตร์

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 กรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยาม ได้ดำเนินการก่อสร้างทางรถไฟสายภาคอีสานตอนล่าง ระหว่างจังหวัดนครราชสีมาถึงอุบลราชธานี การก่อสร้างครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกที่การก่อสร้างโดยมีคนไทยเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง คือ พระยารำไพหงส์-บริรักษ์ (นายจิตร บุญนาค) และมีกองอำนวยการควบคุมการก่อสร้าง ตั้งอยู่บริเวณบ้านตะกุดขอนแก่น ตำบลท่าช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา บริเวณเชิงสะพานดำริมฝั่งแม่น้ำมูล (ในปัจจุบัน) และเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ.2464 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรตรวจการก่อสร้าง และเสวยพระกระยาหาร ณ บริเวณกองอำนวยการควบคุมการก่อสร้าง ซึ่งถือเป็นเกียรติประวัติและนามมงคลยิ่งแก่ไพร่ฟ้าและพลกนิกรของพระองค์ ในขณะนั้น และมีหลักฐานการอนุสรณ์สถานบริเวณเชิงสะพานรถไฟข้ามแม่น้ำมูล ซึ่งมีซากไม้กลายเป็นหินประดับอยู่พร้อมกับจารึกข้อความว่า

“พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสุนทร มหาจักรวาล พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์ทอดพระเนตรทางรถไฟ สายนี้ และทอดพระเนตรใน

กองทัพบกไฟ กรมทหารบกช่างที่ 3
วารสารมาถึงนี้ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2464”
กรมรถไฟหลวงกรุงเทพฯ

4.3 ด้านแหล่งธรรมชาติ: ซากช้าง

ดึกดำบรรพ์และซากไม้กลายเป็นหิน

ในเขตพื้นที่ตำบลท่าช้าง และตำบลช้างทอง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา บริเวณจุดบรรจบของลำน้ำลำตะคองและแม่น้ำมูล มีการค้นพบซากช้างดึกดำบรรพ์ และซากไม้กลายเป็นหินในบ่อคูทรายริมแม่น้ำมูล โดยซากช้างดึกดำบรรพ์ที่พบมีหลายสกุล แต่สกุลที่ลำเล็งมีลักษณะโดดเด่นเป็นพิเศษ ได้แก่ ช้าง 4 งา “กอมโพธิ์เรียม” (*Gomphotherium*) และช้างงาอ่อน “ไดโนธิ์เรียม” (*Deinotherium*) ซึ่งช้างเหล่านี้มีชีวิตเมื่อ 25-0.7 ล้านปีก่อน นอกจากนี้ยังพบซากสัตว์ดึกดำบรรพ์อื่นๆ เช่น จระเข้ แรด (โบราณ) เต่า หอย เป็นต้น รวมทั้งซากไม้กลายเป็นหินที่มีทั้งลักษณะที่สมบูรณ์ บ้างก็ถูกไฟไหม้บางส่วน และมีลักษณะผิดปกติ คาดว่าในบริเวณดังกล่าวประมาณ 6,000 ไร่ จะเป็นสุสานช้างดึกดำบรรพ์ที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีซากช้างเหล่านี้ถูกฝังอยู่นับเป็นจำนวนพันตัว อย่างไรก็ตาม ก็มีคำถามว่า ทำไมช้างโบราณจำนวนมากจึงถูกฝัง ณ ดินแดนแห่งนี้? เกิดอะไรขึ้นเมื่อ 0.7 ล้านปีก่อนกับบริเวณนี้? ฯลฯ

การค้นพบแหล่งธรรมชาติ, ซากช้างดึกดำบรรพ์และซากไม้กลายเป็นหิน บริเวณแม่น้ำมูล ดังกล่าวจึงมีคุณค่าความสำคัญทางวิชาการอย่างมาก ทั้งด้านโบราณชีววิทยา ธรณี

วิทยา บรรพชีวินวิทยา พฤกษศาสตร์บรรพกาล และภูมิศาสตร์บรรพกาล ซึ่งจะไขไปสู่คำตอบของคำถามต่าง ๆ เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในอดีตกาล การศึกษาหรือรู้รวมทั้งมีประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวและนันทนาการ

4.4 ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

สถาปัตยกรรมหรือสิ่งก่อสร้างบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาและบุรีรัมย์ มีอยู่จำนวนมากและมีอยู่อย่างทับซ้อนกันอยู่หลายจุดหลายสมัย กล่าวคือ ตั้งแต่อาณาจักรขอมถึงวาระสุดท้ายของอาณาจักรขอม ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-17 อาจกล่าวได้ว่า เป็นศิลปะขอมมาหรือทวารวดีมีทั้งที่เป็นศิลปะฮินดูพราหมณ์บริสุทธิ์และฮินดูพุทธ สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมดังกล่าวที่ปรากฏอยู่บนสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ (เทวาลัยและศาสนสถาน) และเป็นที่รู้จักกันทั่วโลก เช่น ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น

สำหรับพื้นที่ในจังหวัดสุรินทร์จนถึงอุบลราชธานี คือ บริเวณที่จัดเป็นแหล่งสถาปัตยกรรมลุ่มน้ำมูลตอนล่างทั้งหมด มีลักษณะของสถาปัตยกรรมศิลปะที่มีความเป็นเอกพันธ์สูงกว่าสถาปัตยกรรมบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน มักไม่เห็นอิทธิพลของศิลปะพราหมณ์และพุทธปรากฏผสมผสานกันในเทวาลัยหรือศาสนสถานเดียวกัน เช่น ปราสาทบ้านพลวง ปราสาทศรีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทวัดสระกำแพงใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้น

4.5 ด้านวัฒนธรรม

ด่านเกวียน หมู่บ้านเล็ก ๆ บนที่ราบริมลำน้ำมูลในจังหวัดนครราชสีมา เป็นบริเวณของแหล่งดินเผาสีเหลืองนวล สีหมากสุก ซึ่งเกิดจากการทับถมของตะกอนลำน้ำมูลมาเป็นเวลานาน ได้กลายเป็นสมบัติอันล้ำค่าของชาวด่านเกวียน ซึ่งช่างปั้นพื้นบ้านสมัยก่อนหรือช่างปั้นตระกูลด่านเกวียนได้นำมาหมักนวด ปั้น ผึ่ง แล จากปั้นดินเป็นหม้อ โอ่ง โห่ และภาชนะต่าง ๆ ที่มีรูปแบบและสีสันที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ทั้งเพื่อใช้ในครัวเรือน และใส่เกวียนร่ำขายไปตามชุมชนกลุ่มแม่น้ำมูล สืบสานและสั่งสมภูมิปัญญาอันมีค่าเป็นเวลานานับร้อย ๆ ปีจนถึงปัจจุบัน ที่รู้จักในชื่อของ “ดินด่านเกวียน” หรือ “เครื่องปั้นดินเผา ด่านเกวียน” และส่งออกไปขายยังต่างประเทศ อีกด้วย

ช่างปั้นตระกูลด่านเกวียน นอนจากมีการตั้งถิ่นฐานในเมืองโคราช (จังหวัดนครราชสีมา) แล้วยังได้แผ่ขยายชุมชนไปตามแม่น้ำมูล บริเวณที่มีดินตะกอน ซึ่งเรียกว่าดินทาม ซึ่งพบว่าช่างปั้นตระกูลด่านเกวียนได้กระจายตัวไปตั้งถิ่นฐานในเขตจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี ดังเช่นชุมชนบ้านหม้อที่อำเภอรามิไสกและอำเภอกันทรารมณย์ จังหวัดศรีสะเกษ ทำให้ฟังว่าบรรพบุรุษของเขารอแถมมาจากหมู่บ้านด่านเกวียน เพิ่มตามรอบแหล่งดินที่เหมาะสมแก่การปั้น จนมาถึงแผ่นดินที่ที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน

จากข้อมูลข้างต้นนี้ก็กล่าวถึงความป็นมาทางสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดีของแหล่งอารยธรรมลุ่มน้ำมูล ระบบนิเวศและความอุดมสมบูรณ์ของ

ทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย ที่เกื้อหนุนให้กลุ่มชนหลายเผ่าพันธุ์ในแถบถิ่นนี้ได้อยู่อาศัย และใช้วิถีชีวิตแบบเกื้อกูลกันในสังคมและสิ่งแวดล้อมมาเป็นเวลานานับร้อยนับพันปีมาแล้ว ปัจจุบันทิศทางและนโยบายการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพของประชาชนชุมชน ส่วนใหญ่ที่ถูกมองว่าเป็นไปในทางที่ดีขึ้น แต่สิ่งที่เกิดตามมาอย่างเห็นได้ชัดเจน คือ ปัญหาและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศลุ่มน้ำมูล ซึ่งกลับเป็นไปในทางที่เสื่อมโทรมลง จนขาดแคลนทรัพยากรที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน รวมทั้งวัฒนธรรม ประเพณี กฎเกณฑ์อันดีงามในชุมชน ก็ค่อย ๆ เสื่อมสลาย ซึ่งหากปล่อยให้เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า แม่น้ำมูลของลูกอีสานได้คงจะถึงสภาวะล่มสลายในไม่ช้า

การฟื้นฟู เยียวยา แม่น้ำมูลให้กลับคืนความอุดมสมบูรณ์และให้มีการอนุรักษ์ บำรุงรักษาแม่น้ำมูลรวมทั้งบำรุงเลี้ยงกวมติงามของประเพณี วัฒนธรรม แก่งปันความเอื้อเฟื้ออาทรต่อกันและกัน ในสังคมให้กลับคืนมาในอนาคต และคืนความภูมิใจของความเป็นแหล่งอารยธรรมลุ่มน้ำมูล

แม่น้ำมูล...แม่น้ำที่ควรอนุรักษ์

บรรณานุกรม

1. โครงการธรรมชาติวิทยาตราเพื่อแม่มูล. 2542, บนเส้นทาง...ธรรมชาติวิทยาตราเพื่อแม่แม่มูล 27 พฤศจิกายน-12 2542. 39 หน้า.
2. ประเทือง จินตสกุล. 2542, ช้างโคราชดึกดำบรรพ์ล้านปี (Khorat Fossil Proboscidean). สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, จังหวัดนครราชสีมา.
3. สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 5. 2543, รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมภาคอีสานตอนล่าง พ.ศ. 2541-2542. สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม.
4. สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 7. รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการติดตามตรวจสอบสิ่งแวดล้อมภาคที่ 7) (ติดตามตรวจสอบคุณภาพสิ่งแวดล้อม (สำนักงานสอบคุณภาพแม่แม่มูล แม่แม่ชี และลำปาว). สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม.
5. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์. 2533. วัฒนธรรมลุ่มแม่แม่มูล : กรณีเขมรลาว ส่วย สุรินทร์. บริษัท สารมวลชน จำกัด, กรุงเทพฯ. 285 หน้า
6. ศูนย์อุทกวิทยาและบริหารน้ำภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง. 2543. ลักษณะกายภาพของแม่แม่มูล ณ สถานีต่าง ๆ. สำนักอุทกวิทยาและบริหารน้ำ, กรมชลประทาน

ทุนทางสังคมในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในสังคมไทย¹

อมรา พงศพิชญ์²

คำนำ : ความเป็นมาและความหมาย

บทความนี้ตัดตอนบางส่วนจากงานวิจัยเรื่อง “Social Capital and the Crisis” ซึ่งพิมพ์โดยธนาคารโลก ภายใต้รายงาน Thailand Social Monitor III ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างธนาคารโลก สำนักงานกรุงเทพฯ องค์การทุนเพื่อช่วยเหลือเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) สำนักงานกรุงเทพฯ สถาบันประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล และสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมีรายงานบางส่วนที่ไม่ได้อยู่ในรายงาน Thailand Social Monitor III ที่ผู้เขียนผนวกไว้ในบทความนี้ด้วย วัตถุประสงค์ของงานชิ้นนี้คือการสืบค้นหาข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจกับสภาพทุนทาง

สังคมในประเทศไทยในช่วงภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ

แนวคิดเรื่องทุนทางสังคมเป็นแนวคิดที่เพิ่งจะมีการกล่าวถึงกันเมื่อไม่นานมานี้ ในทำนองเดียวกันกับที่ได้มีการกล่าวถึงทุนมนุษย์และทุนวัฒนธรรม คำเหล่านี้มีความหมายเหมือนกันอยู่ และบางครั้งก็ใช้รวมๆ กันไป

งาน UNDP Development Report ซึ่งเป็นรายงานประจำปีเริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา มีส่วนเผยแพร่ความคิดเรื่องการพัฒนามนุษย์และทุนมนุษย์ ความหมายของ “การพัฒนามนุษย์” คือ “การที่คนเรามีทางเลือก (ว่าจะใช้ชีวิตอย่างไร) ปัจจัยสำคัญ 3 ข้อที่ทำให้มนุษย์มีทางเลือกคือ การมีสุขภาพดีมีอายุยาวนาน มีความรู้ และมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร ทำให้มีมาตรฐานชีวิตในระดับที่เหมาะสมพอควร” (UNDP, 1990) แต่การพัฒนา

¹ เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ เรื่อง ผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจากวิกฤติเศรษฐกิจ จัดโดย สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ สำนักงานโครงการปฏิรูประบบบริการสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข วันพุธที่ 26 มกราคม 2543 ณ ห้องประชุมจุมภฏ พันธุ์ทิพย์ อาคารประชาธิปก-วีดิพนธ์ณี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มนุษย์มีความหมายเพิ่มเติมว่า มนุษย์ต้องมีทางเลือกหลาย ๆ ทาง เช่น เสรีภาพทางการเมือง เศรษฐกิจสังคม การมีโอกาสสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์งาน มีความภูมิใจในตัวเอง และมีการเคารพในสิทธิมนุษยชนอย่างทั่วถึง (UNDP, 1990) จะเห็นได้ว่า UNDP เกือบพิจารณาเรื่องการพัฒนามนุษย์โดยให้ความสำคัญกับปัจจัยทางด้านสุขภาพอนามัย การเรียนรู้ และการเข้าถึงทรัพยากร (คือการมีรายได้เพื่อจับจ่ายใช้สอย)

ในทำนองเดียวกันความหมายของ "ทุนมนุษย์" มองได้ 2 ด้าน ด้านแรกคือการมองในแง่การสร้างทุนมนุษย์โดยการเพิ่มสมรรถนะและศักยภาพของมนุษย์จากการลงทุนในเรื่องสุขภาพอนามัย การศึกษาและการฝึกทักษะความสามารถของมนุษย์ และในด้านที่สองคือการมองในแง่ของการนำทุนหรือสมรรถนะและศักยภาพของมนุษย์ไปใช้เพื่อสร้างสรรค์และผลิตผลงาน ในอีกนัยหนึ่งมนุษย์คือทุนในกระบวนการการผลิตไม่ต่างจากทรัพยากรอื่น จึงมักนิยมใช้คำว่าทรัพยากรมนุษย์ในความหมายนี้

ในหนังสือ "วัฒนธรรมคือทุน" ชัยอนันต์ สมุทวณิช แยกข้อแตกต่างระหว่างทุนวัฒนธรรมกับการลงทุนทางวัฒนธรรม ชัยอนันต์ ได้อ้างถึงแนวคิด "ทุนวัฒนธรรม" ซึ่งรังสรรค์ ขณะพรพันธุ์ ได้เคยเสนอไว้เชิงเศรษฐศาสตร์ และกล่าวว่าความแนวคิดเศรษฐศาสตร์ ทุนวัฒนธรรมเกี่ยวโยงกับการเติบโตของอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าและบริการที่มีมิติทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เพราะสินค้าและบริการเหล่านี้มีการฝังตัวของวัฒนธรรม การลงทุนทางวัฒนธรรมคือการลงทุนที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม การลงทุนรายจ่ายทางวัฒนธรรมคือค่าใช้จ่ายที่ช่วยให้กิจกรรมด้านวัฒนธรรมได้รับรางวัลและเกิดการเติบโตองงาม โดยวัฒนธรรมตามนิยามของ UNESCO ประกอบด้วย มรดกทางวัฒนธรรม ผลผลิตต่าง ๆ การ

พิมพ์และวรรณกรรม คนตรี ศิลปการแสดง ประดิษฐ์ศิลป์ ภาพยนตร์และการถ่ายภาพ วิทยุและโทรทัศน์ กิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรม กีฬา การอนุรักษ์ภูมิประเทศและธรรมชาติ และการบริหารวัฒนธรรมและกิจกรรมทางวัฒนธรรมอื่น ๆ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2540)

ชัยอนันต์ เองนั่นถือว่า "วัฒนธรรมคือทุน" ซึ่งมีนัยสำคัญว่า เมื่อถือว่าวัฒนธรรมเป็นทุนชนิดหนึ่งแล้ว ก็มี cultural stock ได้ และการเปลี่ยนแปลงใน cultural stock น่าจะถือได้ว่าการลดทุนหรือทำให้ทุนเดิม (มรดกทางวัฒนธรรม) รักษาคุณค่าไว้ ความมั่งคั่งและมั่นคงทางจิตวิญญาณเน้นความมั่งคั่งทางวัฒนธรรม ซึ่งก็คือจุดหมายของความเป็มนุษย์ (หน้า 20) นอกจากนี้ชัยอนันต์ ยังมองว่า วัฒนธรรมเป็นทุนทางสังคม ซึ่งมีมานานก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรม และไม่สูญสลายหายไป ไม่สามารถทำลายได้ แม้จะตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอำนาจอื่น ๆ ในช่วงที่อยู่ภายใต้อิทธิพลอื่นวัฒนธรรมเป็นฝ่ายถูกระงับและมีบทบาทรับเป็นสำคัญ การมองวัฒนธรรมในฐานะ "สินค้าทางวัฒนธรรม" เป็นการมองว่าสินค้าและบริการมีบทบาทหลัก และการมีมิติทางวัฒนธรรมเป็นบทบาทรอง เกิดกระบวนการแปรวัฒนธรรมเป็นสินค้า ชัยอนันต์ชี้ชวนให้มองทุนวัฒนธรรมแตกต่างจากการมองแนวเศรษฐศาสตร์กระแสหลักและให้ความสำคัญกับมุมมองทางสังคมการเมืองด้วย

กรณีของทุนมนุษย์และทุนวัฒนธรรมที่กล่าวถึงแล้วจากมุมมองเชิงเศรษฐศาสตร์ เห็นได้ชัดว่าทั้งมนุษย์และวัฒนธรรม เป็น "ต้นทุน" หรือถูกทำให้เป็นทรัพยากรที่เป็นปัจจัยในการผลิตสินค้าและบริการ แต่ชัยอนันต์ได้ชี้ชวนให้มองทุนวัฒนธรรมจากมิติอื่น นอกเหนือจากมิติทางเศรษฐศาสตร์ ผู้เขียนเห็นด้วยกับชัยอนันต์ บละขอตั้งคำถามว่า จะมองทุนมนุษย์ ทุนวัฒนธรรม และทุนทางสังคม โดยไม่โยงกับเรื่องการผลิตสินค้าและบริการได้

หรือไม่ อย่างไรก็ตาม คำถามนี้เป็นคำถามใหญ่
ซึ่งอยู่นอกเหนือบทความนี้ และคงจะต้อง
พิจารณากันในโอกาสต่อไป

ในงานวิจัยชิ้นนี้ วัตถุประสงค์หลัก
ของงานคือ การสืบค้นว่าข้อมูลเกี่ยวกับทุนทาง
สังคมเท่าที่มีอยู่มีอะไรบ้าง และการศึกษาหา
ข้อมูลด้านทุนทางสังคมสามารถทำได้หรือ
โดยกำหนดนิยามคร่าว ๆ ว่า ทุนทางสังคมคือ
ความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบและแนวตั้ง
ระหว่างบุคคล สถาบันและ/หรือองค์กร ทั้งใน
รูปปัจเจกกลุ่มและรูปเครือข่าย รวมทั้งคำนิยม
บรรทัดฐาน ที่สังคมยึดถือ ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิต
และวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชน และ
ประชาสังคม

มีผู้วิจารณ์ว่า นิยามนี้เป็นนิยามที่อิง
แนวคิดเศรษฐศาสตร์ไม่ต่างจากแนวคิดทุน
มนุษย์และทุนวัฒนธรรม มีหน้าซ้ำยังมีผู้
วิจารณ์เพิ่มเติมไว้ว่า นักเศรษฐศาสตร์เพิ่งค้น
พบว่า คำว่าเศรษฐศาสตร์ในอดีต บกพร่องใน
มุมมองทางด้านสังคม ทั้ง ๆ ที่ปัจจัยทางด้าน
สังคมมีความสำคัญในกระบวนการผลิต และ
ควรที่จะได้รับการพิจารณาให้มีส่วนอยู่ในสูตร
สมการ และแบบจำลองทางเศรษฐศาสตร์ด้วย
นักเศรษฐศาสตร์จึงกำหนดศัพท์ "ทุนทาง
สังคม" เพื่อใช้เหมารวมปัจจัยทางสังคมทั้งหมด
ภายใต้ศัพท์คำนี้ หรืออีกนัยหนึ่ง นำวิชาสังคม
วิทยาทั้งวิชามาไว้ภายใต้ศัพท์คำนี้ (เอกสาร
ปรากฏใน www แต่ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน)

ผู้เขียน (ซึ่งไม่ใช่ นักเศรษฐศาสตร์) รับ
ฟังข้อคิดเห็นจากผู้วิจารณ์ แต่ยังคงเห็น
ประโยชน์ในการพยายามทำความเข้าใจกับ
ศัพท์คำนี้ และงานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานชิ้นแรก
ของผู้เขียนภายใต้หัวข้อนี้ที่พยายามค้นหา
ข้อมูลทางด้านความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับ
ครอบครัว ชุมชน และสังคม ตลอดจน
พฤติกรรมที่สะท้อนให้เห็นคุณค่า ค่านิยม
บรรทัดฐาน ความเชื่อ ประเพณี ที่เป็นทุนทาง

สังคมในบริบทของการวิเคราะห์ผลกระทบทาง
สังคมจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ

กรอบแนวคิดและการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการกำหนดนิยามของทุนทาง
สังคมให้ครอบคลุมเรื่องความสัมพันธ์ทาง
สังคมในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม
รวมทั้งพฤติกรรมที่อาจสะท้อนให้เห็นค่านิยม
บรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งถือเป็นทุนทางสังคม
นั้น คณะผู้วิจัยจึงมุ่งสำรวจหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับ
ความสัมพันธ์ใน 3 มิติข้างต้น เนื่องจากงาน
ชิ้นนี้มีระยะเวลาทำงานสั้น จึงกำหนดขอบเขต
ว่าการเก็บข้อมูลจะเป็นการเก็บข้อมูลที่มีผู้อื่น
เก็บอยู่แล้ว และให้ความสำคัญกับข้อมูล
เชิงปริมาณ ทั้งนี้เพราะข้อมูลเชิงคุณภาพใน
ลักษณะของกรณีศึกษา มีอยู่และสามารถนำมา
สนับสนุนแนวคิดนี้ได้ แต่มีจะถูกวิจารณ์ว่า
เป็นเพียงกรณีตัวอย่าง ไม่สามารถนำมาใช้เป็น
ตัวแทนของสังคมโดยรวมได้ ในงานนี้การ
วิเคราะห์ข้อมูลทำในลักษณะการวิเคราะห์
แนวโน้ม (Trend Analysis) เพื่อดูทิศทางการ
เปลี่ยนแปลง แต่ไม่สามารถหาสาเหตุได้

ในต่างประเทศ ข้อมูลตัวชี้วัดทาง
สังคมมีการเก็บรวบรวมมาหลายสิบปีแล้ว และ
สำหรับประเทศไทย สำนักงานคณะกรรมการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้เริ่มจัดทำ
เครื่องชี้ภาวะสังคมมาตั้งแต่ พ.ศ.2518 ตัวชี้วัด
ทางสังคมในระยะแรกแยกเป็น 8 หมวด คือ
ประชากร สาธารณสุข การศึกษา เศรษฐกิจ
สังคมสวัสดิการสังคม การเมืองน่า ความ
ปลอดภัย และคุณภาพชีวิต ต่อมาได้ปรับ
หมวดคุณภาพชีวิตเป็นหมวดครอบครัว และ
ภาวะมลพิษ การเก็บข้อมูลเป็นการเก็บโดยการ
สำรวจส่วนใหญ่ได้จากการสำรวจของสำนัก
งานสถิติแห่งชาติ หรือข้อมูลสถิติที่เก็บจากงาน
ปกติ เช่น สถิติจากโรงพยาบาล สถิติกรม
ตำรวจ สถิติศาล เป็นต้น

ในระยะต่อมาพบว่า ข้อมูลเท่าที่เก็บเก็บกันมาไม่สามารถวิเคราะห์สังคมได้อย่างรอบด้านหรือชัดเจนลึกซึ้งพอ ข้อมูลหลายด้านยังขาดอยู่ ในระดับสากลกลุ่มที่ทำงานด้านสตรี เด็ก เยาวชน สิทธิมนุษยชน เชื่อว่าการวิเคราะห์ทางสังคมน่าจะต้องวัดในเรื่องสิทธิเสรีภาพด้วย อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กที่ประกาศเมื่อปี ค.ศ.1989 มีผลนำไปสู่ข้อสรุปว่าตัวชี้วัดเรื่องเด็ก ควรจะปรับจากเดิมที่เน้นตัวชี้วัดเชิงประชากร สาธารณสุขและการศึกษา ซึ่งเป็นตัวชี้วัดที่เน้นเรื่องการอยู่รอดและการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเด็ก (survival) และเพิ่มตัวชี้วัดในเรื่องการพัฒนาเด็กและเยาวชน ซึ่งหมายถึงการเปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ (development) ตัวชี้วัดที่แสดงให้เห็นว่าเด็กได้รับการคุ้มครอง (protection) และตัวชี้วัดที่แสดงว่าเด็กมีโอกาสมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ (participation) นอกจากนี้การจัดทำตัวชี้วัดยังได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องการพัฒนาสังคม ซึ่งเป็นกระแสที่เกิดขึ้นในหลายเวทีในโลก กรณีประเทศไทยการประชุมสมัชชาโลกเรื่องการพัฒนาสังคมเมื่อปี ค.ศ.1995 มีอิทธิพลต่อการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฯ ฉบับที่ 8 เพราะแผนฉบับนี้เป็นแผนที่ร่างขึ้นโดยประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด ผลคือในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ได้มีการปรับกระบวนการพัฒนาจากการพัฒนาที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก มาเป็นการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางด้วย จากการปรับกระบวนการทัศน์ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 จึงเป็นที่ชัดเจนว่า แนวคิดเรื่องตัวชี้วัดทางสังคมต้องเปลี่ยนไป

ในงานวิจัยชิ้นนี้ คณะผู้วิจัยเชื่อว่าการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมมีอยู่จำกัด จึงตกลงกันว่า จะค้นหาตัวชี้วัดเท่าที่มีผู้เก็บไว้แล้วในทุกเรื่องเท่าที่จะหาได้ เพื่อพยายามวัดเรื่องทุนทางสังคมในรูปของความสัมพันธ์ของ

ปัจเจกและของกลุ่มและพฤติกรรมที่สะท้อนคุณค่า ค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคมประเพณี โดยหาข้อมูลที่มีการเก็บอย่างเป็นระบบ มีความน่าเชื่อถือทางวิชาการ และสามารถนำมาวิเคราะห์หาค่าผลกระทบทางสังคมจากวิกฤตเศรษฐกิจ คณะผู้วิจัยค้นหาข้อมูลจากหน่วยงานรัฐและหน่วยงานเอกชน คุณสมบัติของข้อมูลที่เหมาะสมคือข้อมูลมีการเก็บตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจและแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในช่วง พ.ศ.2538-2542 และข้อมูลสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ วิธีคิดและความเชื่อ ที่มีการเก็บอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบเดียวกัน

คณะผู้วิจัยพบว่า ข้อมูลที่มีการเก็บอย่างเป็นระบบมีความต่อเนื่องที่สามารถนำมาใช้ในการวิเคราะห์ได้นั้นมีอยู่ไม่มาก ในบทความนี้ผู้เขียนได้เพิ่มเติมข้อมูลบางเรื่องซึ่งข้อมูลยังไม่สมบูรณ์เต็มที่ ในบางกรณีจำเป็นต้องนำเสนอข้อมูลที่มีระยะเวลาเก็บสั้นเพียง 2-3 ปี และเป็นข้อมูลจากหน่วยงานเล็ก ๆ ไม่ใช้ภาพรวม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าข้อมูลที่มีอยู่ไม่สมบูรณ์ อย่างไรก็ตามการนำเสนอข้อมูลดังกล่าวในบทความนี้เพื่อชี้ให้เห็นแนวโน้มของสถานการณ์ และความจำเป็นที่จะต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นระบบกว่านี้ งานนี้เป็นเพียงการนำเสนอสถานภาพของข้อมูลในปัจจุบันเท่าที่หาได้เท่านั้น

1. วิกฤติเศรษฐกิจและครอบครัว

สังคมเอเชียส่วนใหญ่เดิมเป็นครอบครัวขยาย มีเครือข่ายสังคมกว้างขวาง สมาชิกในครอบครัวพึ่งพาซึ่งกันและกันในยามเดือดร้อน เมื่อเกิดการพัฒนา อุตสาหกรรมและประชากร หลายส่วนย้ายถิ่นจากครอบครัว

เดิมมาอาศัยอยู่ตามลำพัง ลักษณะครอบครัวจึงเปลี่ยนแปลงไป ครอบครัวขยายลดจำนวนลงและครอบครัวเดี่ยวมีเพิ่มขึ้น

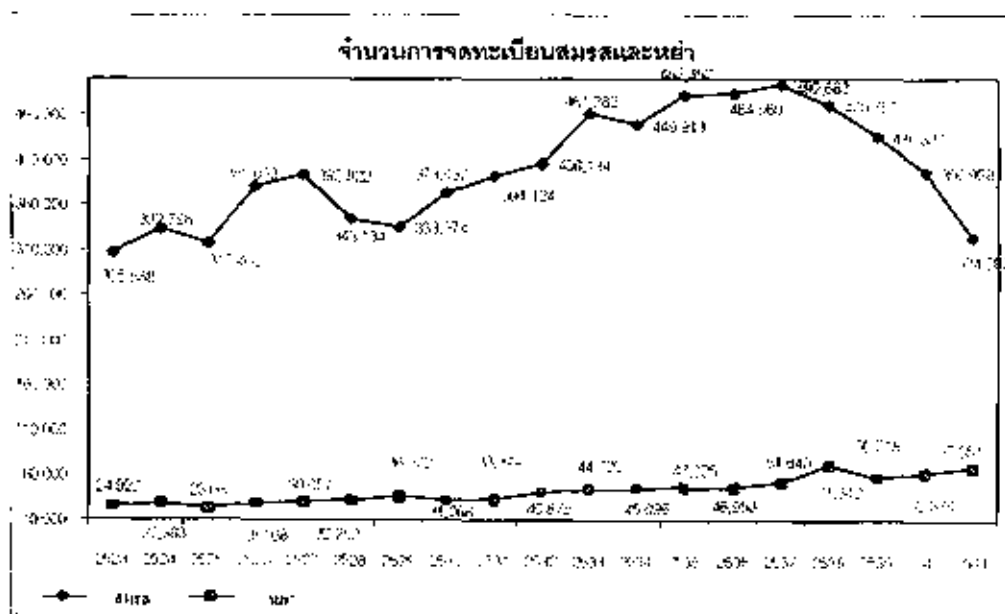
ในช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ นักวิชาการที่ทำงานในชนบทมีความวิตกกังวลเรื่องครอบครัวไทยถึงขั้นมีการกล่าวหาครอบครัวไทยกำลังล่มสลาย รายงานของ UNICEF ระบุว่าปัจจุบันร้อยละ 80 ของเด็กมาจากครอบครัวเดี่ยว ในจำนวนครอบครัวทั้งหมดร้อยละ 65 มีทั้งพ่อและแม่ ร้อยละ 24 พ่อแม่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน (อาจเป็นเพราะสถานที่ทำงานแยกกัน) และร้อยละ 11 มีแต่พ่อหรือแม่ ในจำนวนนี้ร้อยละ

8.8 มีแม่เป็นหัวหน้าครอบครัว (UNICEF, 1997:26) อย่างไรก็ตามสถิติตัวเลขนี้อาจเป็นผลจากเศรษฐกิจฟองสบู่มากกว่าจากวิกฤตเศรษฐกิจ

1.1 การแต่งงานและหย่า

ภาพ 1 แสดงจำนวนการจดทะเบียนแต่งงานและหย่า ซึ่งแสดงให้เห็นจำนวนการจดทะเบียนแต่งงานที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง และจำนวนการจดทะเบียนหย่าที่ขึ้นลงเล็กน้อยแต่อยู่ในระดับที่เรียกได้ว่าคงที่ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่เห็นนี้ไม่สามารถระบุได้ว่ามีสาเหตุมาจากวิกฤตเศรษฐกิจ

ภาพที่ 1: จำนวนการจดทะเบียนสมรสและหย่า

ที่มา : สำนักงานบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

1.2 เด็กถูกทอดทิ้ง

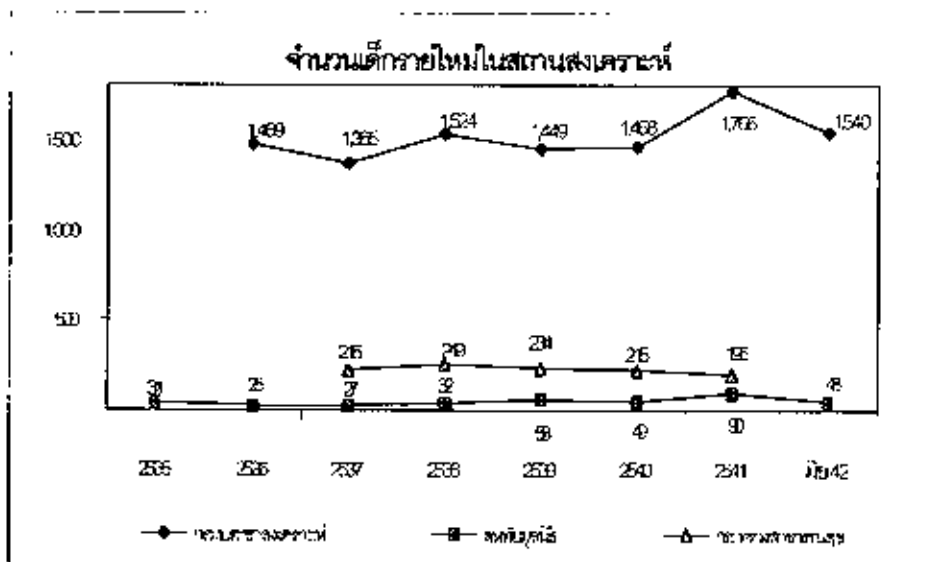
เนื่องจากข้อมูลด้านอัตราการหย่าไม่สามารถแสดงให้เห็นผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจได้อย่างชัดเจน เมื่อดูข้อมูลเกี่ยวกับเด็กถูกทอดทิ้ง พบว่าจำนวนเด็กในสถานสงเคราะห์เด็กมีแนวโน้มสูงขึ้น ข้อมูลจากกรมประชาสงเคราะห์รวบรวมจากสถานสงเคราะห์ 21 แห่งแสดงให้เห็นจำนวนเด็กเข้าใหม่เพิ่มขึ้นหลังปี

พ.ศ.2540 อย่างชัดเจน ตัวเลขจากสหทัยมูลนิธิก็แสดงให้เห็นแนวโน้มเพิ่มขึ้นในปี พ.ศ.2541 และ 2542 ในทำนองเดียวกับรายงานจากกระทรวงสาธารณสุขที่ชี้ให้เห็นว่าจำนวนเด็กที่ถูกทิ้งไว้ในโรงพยาบาลหลังคลอดต่อการคลอด 100,000 คน มีอัตราที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (ดูภาพ 2 และ 3) อย่างไรก็ตาม ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กถูกทอดทิ้งนี้ยังขาดความสมบูรณ์อยู่มาก เพราะเป็นข้อมูลจากสถานสงเคราะห์ของราชการเป็น

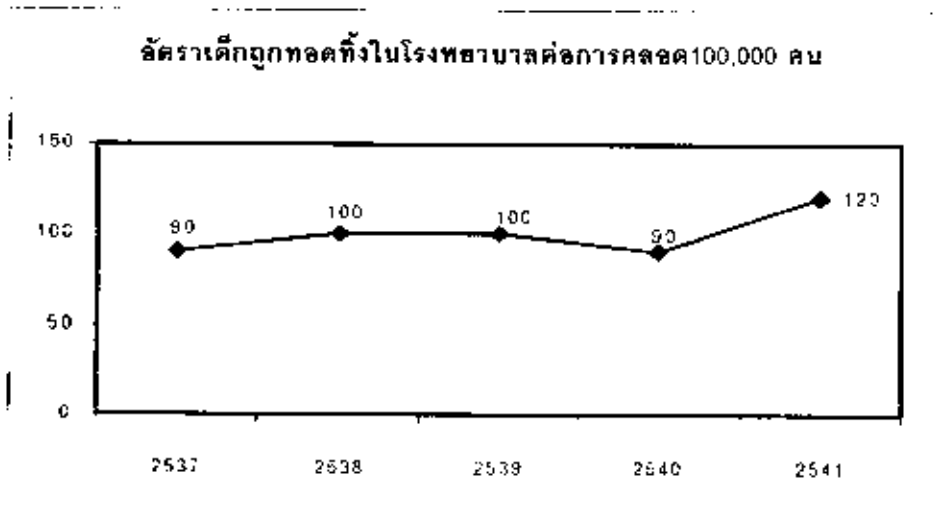
ส่วนใหญ่ และเนื่องจากสถานที่ราชการมีพื้นที่และงบประมาณจำกัด จำนวนเด็กที่รับได้ในแต่ละปีถูกจำกัด ตัวเลขนี้จะเป็นตัวเลขตามสมรรถนะการให้บริการที่หน่วยงานของรัฐให้ได้ ไม่ใช่ตัวเลขจากอุปสงค์ที่แท้จริง ขณะเดียวกันก็ไม่มี การเก็บตัวเลขจากสถานสงเคราะห์

เอกชน ทำให้ข้อมูลขาดความสมบูรณ์ไปมาก การติดตามภาวะสังคมในอนาคตจะต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเด็กถูกทอดทิ้งจากสถานสงเคราะห์เอกชนให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์มากกว่านี้

ภาพที่ 2 : จำนวนเด็กรายใหม่ในสถานสงเคราะห์

ภาพที่ 3 : อัตราเด็กถูกทอดทิ้งในโรงพยาบาลต่อการคลอด100,000 คน (จาก40 โรงพยาบาล)

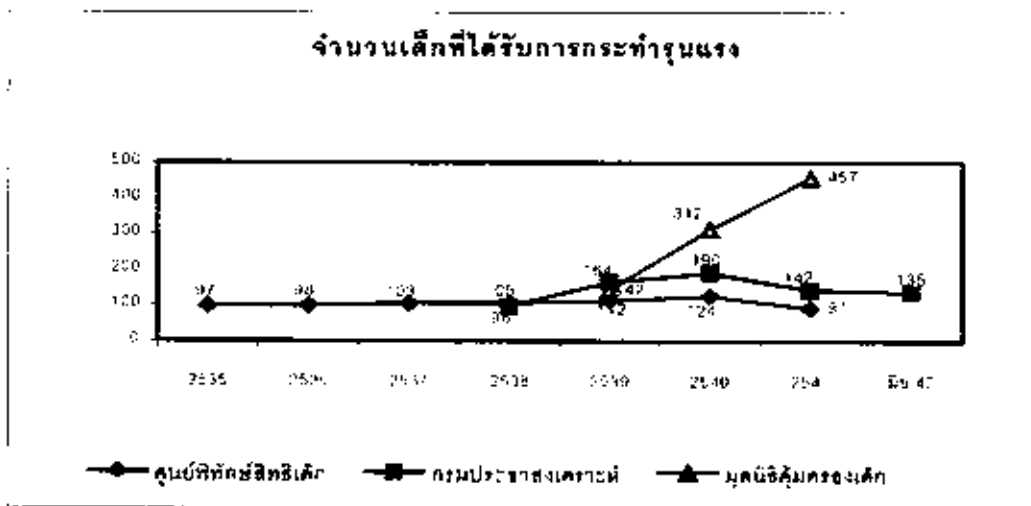
1.3 ความรุนแรงต่อเด็ก

(ส่วนนี้ไม่ได้อยู่ในรายงาน Thailand Social Monitor III เพราะข้อมูลขาดความสมบูรณ์เพียงพอ)

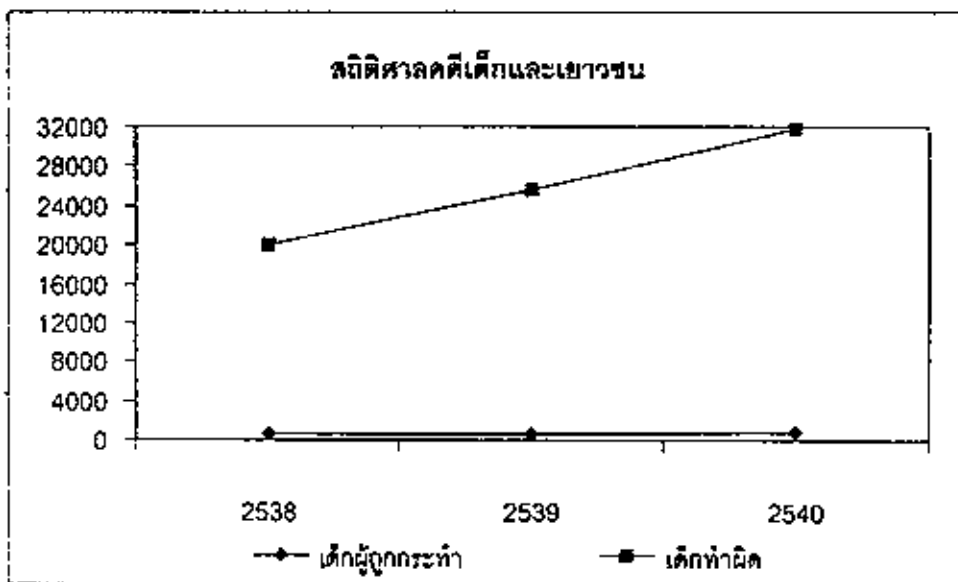
ข้อมูลเรื่องความรุนแรงต่อเด็กมีน้อยเช่นเดียวกัน ภาพที่ 4 นำเสนอข้อมูลจาก

กรมประชาสงเคราะห์ ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก และมูลนิธิคุ้มครองเด็ก ข้อมูลในเรื่องนี้ยังขาดความสมบูรณ์อยู่มาก การนำเสนอ ณ ที่นี้เพื่อชี้ให้เห็นความจำเป็นที่จะต้องเก็บข้อมูลในเรื่องนี้เพิ่มเติม

ภาพที่ 4: จำนวนเด็กที่ได้รับการกระทำรุนแรง

ภาพที่ 5 : สถิติศาลคดีเด็กและเยาวชน

ที่มา : ศูนย์ข้อมูล สำนักงานอัยการสูงสุด

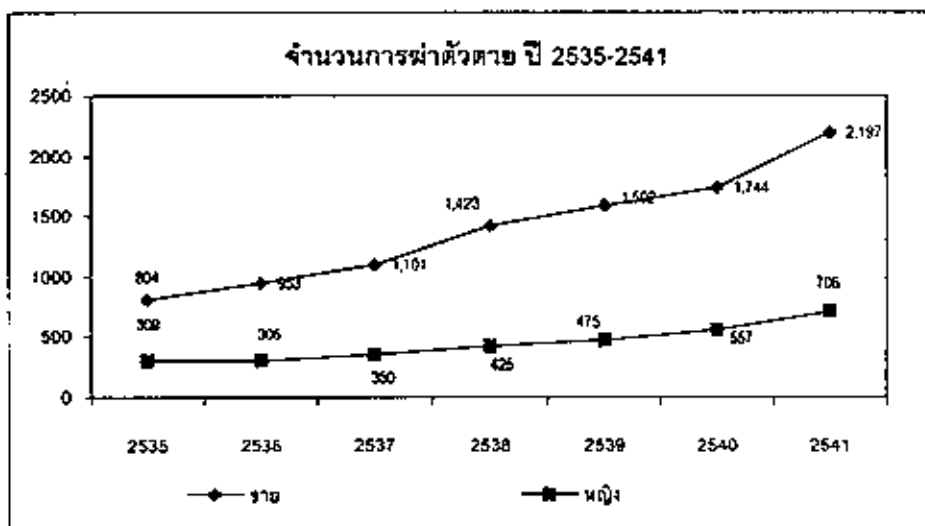
ขณะเดียวกัน เรื่องความรุนแรงต่อเด็ก เกี่ยวเนื่องกับเรื่องความรุนแรงโดยเด็กด้วย ข้อมูลจากสำนักงานอัยการสูงสุดระหว่างปี พ.ศ.2539-2542 แสดงให้เห็นอัตราเพิ่มขึ้นของเด็กที่ถูกกระทำและเด็กที่เป็นผู้ถูกระงับ ข้อมูลนี้เป็นข้อมูลจากศาลคดีเด็กเป็นผู้ต้องหา จำนวนเด็กที่เป็นผู้กระทำจึงมีสูง ส่วนตัวเลขของเด็กที่ถูกกระทำเป็นตัวเลขเฉพาะ จากกรณีที่ขึ้นศาล เด็กและเยาวชนที่มีคดีเป็นผู้ต้องหาและเด็กเป็นผู้ถูกระงับเท่านั้น ตัวเลขชุดนี้เพิ่งเริ่มมีการจัดทำในปี พ.ศ.2539 หลังจากที่ถูกกลุ่มคณะทำงานด้านเด็กได้เรียกร้องให้มีการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการคุ้มครองเด็กเพิ่มขึ้น (อนุสนธิจากการพยายามจัดทำตัวชี้วัดตามอนุสัญญาสิทธิเด็ก, 1989) ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กถูกทำร้ายจากศาลอื่นไม่ได้มีการเก็บอย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ตาม ภาพ 4 และภาพ 5 พอให้ภาพได้ว่า เรื่องความรุนแรงต่อเด็กเป็นเรื่องที่จะต้องได้รับการดูแลกันต่อไปอย่างเร่งด่วน

ภาพที่ 6 : จำนวนการฆ่าตัวตายในปี 2535-2541

1.4 การฆ่าตัวตาย

ข้อมูลเกี่ยวกับการฆ่าตัวตายมีแหล่งข้อมูลจากตำรวจและโรงพยาบาล แต่ข้อมูลจะแตกต่างกันระหว่างข้อมูลโรงพยาบาล ซึ่งมักเป็นข้อมูลการพยายามฆ่าตัวตาย (ซึ่งไม่สำเร็จ) กับข้อมูลตำรวจคือการฆ่าตัวตาย (สำเร็จ) คณะผู้วิจัยพบปัญหาในการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องการพยายามฆ่าตัวตาย จึงนำเสนอเฉพาะสถิติการฆ่าตัวตายที่ได้จากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลเรื่องการพยายามฆ่าตัวตายก็มีแนวโน้มเดียวกัน ภาพที่ 6 แสดงจำนวนการฆ่าตัวตายตามสถิติที่ปรากฏแยกเพศหญิงและเพศชาย จะเห็นได้ว่าในปี 2541 จำนวนการฆ่าตัวเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

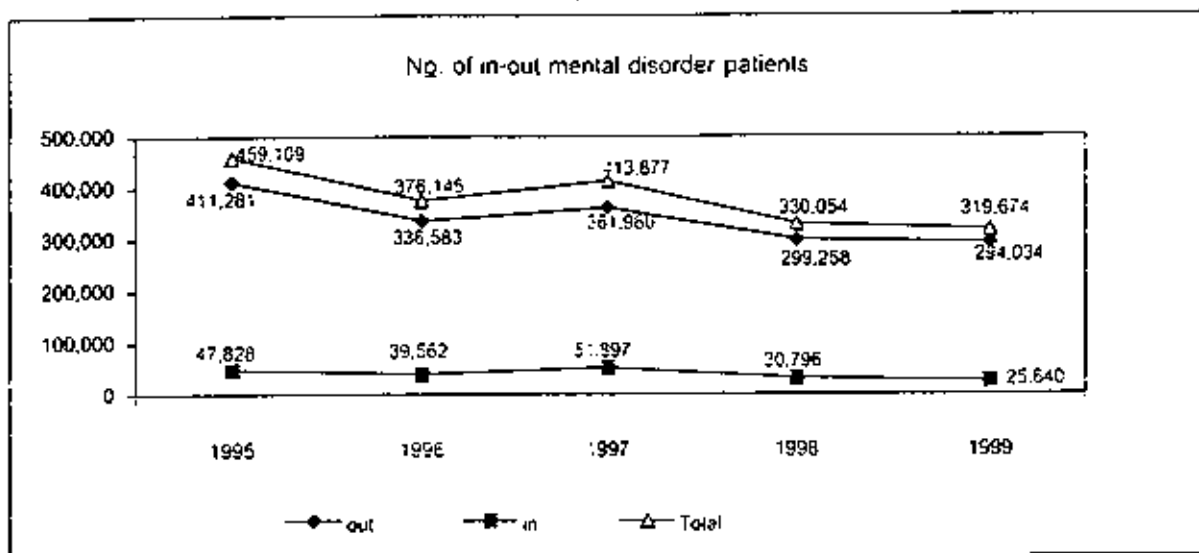

ที่มา : สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

ข้อมูลจากกรมสุขภาพจิตแสดงให้เห็น
จำนวนคนไข้นอกที่ขอคำปรึกษาเรื่องสุขภาพจิต
มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นมากในปี พ.ศ.2542

ดังปรากฏในภาพที่ 7 คงปฏิเสธไม่ได้ว่าภาวะ
วิกฤตมีผลต่อภาวะสุขภาพจิตของคนไทย

ภาพที่ 7 : จำนวนคนไข้นอกที่ขอคำปรึกษาเรื่องสุขภาพจิต

Source : Mental Health Department, MOPH

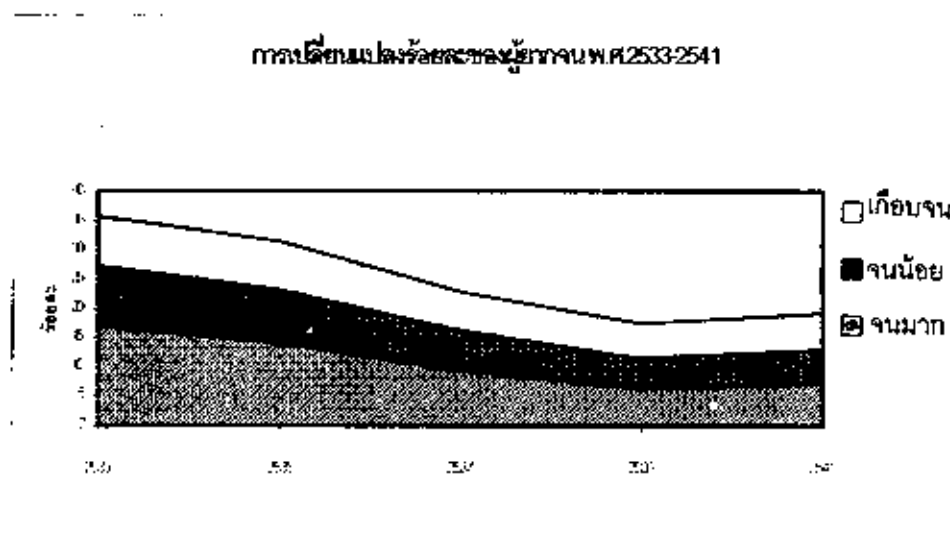
1.5 ความยากจนและการไร้จําย

(ส่วนนี้ไม่ได้อยู่ในงาน Thailand Social
Monitor III)

รายงานของสำนักงานคณะกรรมการ
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งให้เห็นชัดเจนว่า
ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจทำให้ตัวเลขจำนวนผู้
ยากจนมีเพิ่มขึ้น ข้อมูลจากการสำรวจภาวะ
เศรษฐกิจสังคมของสำนักงานสถิติแห่งชาติ
สำรวจทุก 2 ปี แสดงว่า รายได้เฉลี่ยต่อหัวของ
คนไทยลดลงจาก 3,830 บาทในปี พ.ศ.2539
เป็น 3,753 บาทในปี พ.ศ.2541 ถ้าไม่มีวิกฤต
เศรษฐกิจรายได้เฉลี่ยควรเพิ่มเป็น 4,000 บาท
ในปี พ.ศ.2541 ภาพที่ 8 แสดงร้อยละของผู้ที่

อยู่ภายใต้เส้นความยากจน โดยแยกเป็นกลุ่มจน
มาก จนน้อย และเกือบจน รายละเอียดของ
การวิเคราะห์ผู้เขียนจะไม่กล่าวถึงในที่นี้
จำนวนผู้ที่ได้เส้นความยากจนในปี พ.ศ.2541
รวมทั้งสิ้น 11.7 ล้านคน (19.1%) เทียบกับ 10.6
ล้านคน (17.5%) ในปี พ.ศ.2539 นอกจากนี้
ศาสตราจารย์ Kakwani ผู้เชี่ยวชาญของ
กองประเมินการพัฒนา ยังได้คำนวณค่าวิกฤต
เศรษฐกิจและสรุปว่า วิกฤตเศรษฐกิจทำให้มี
จำนวนผู้ยากจนมากเพิ่มขึ้นร้อยละ 24.4 กลุ่ม
จนน้อยเพิ่มขึ้นร้อยละ 17.7 และกลุ่มเกือบจน
เพิ่มขึ้นร้อยละ 5.8 ตัวเลขนี้แสดงว่ากลุ่มที่ได้รับ
ผลกระทบจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจมากที่สุดคือ
กลุ่มจนมาก (UNDP, 1999)

ภาพ 8 : การเปลี่ยนแปลงร้อยละของผู้ยากจน พ.ศ.2533-2541

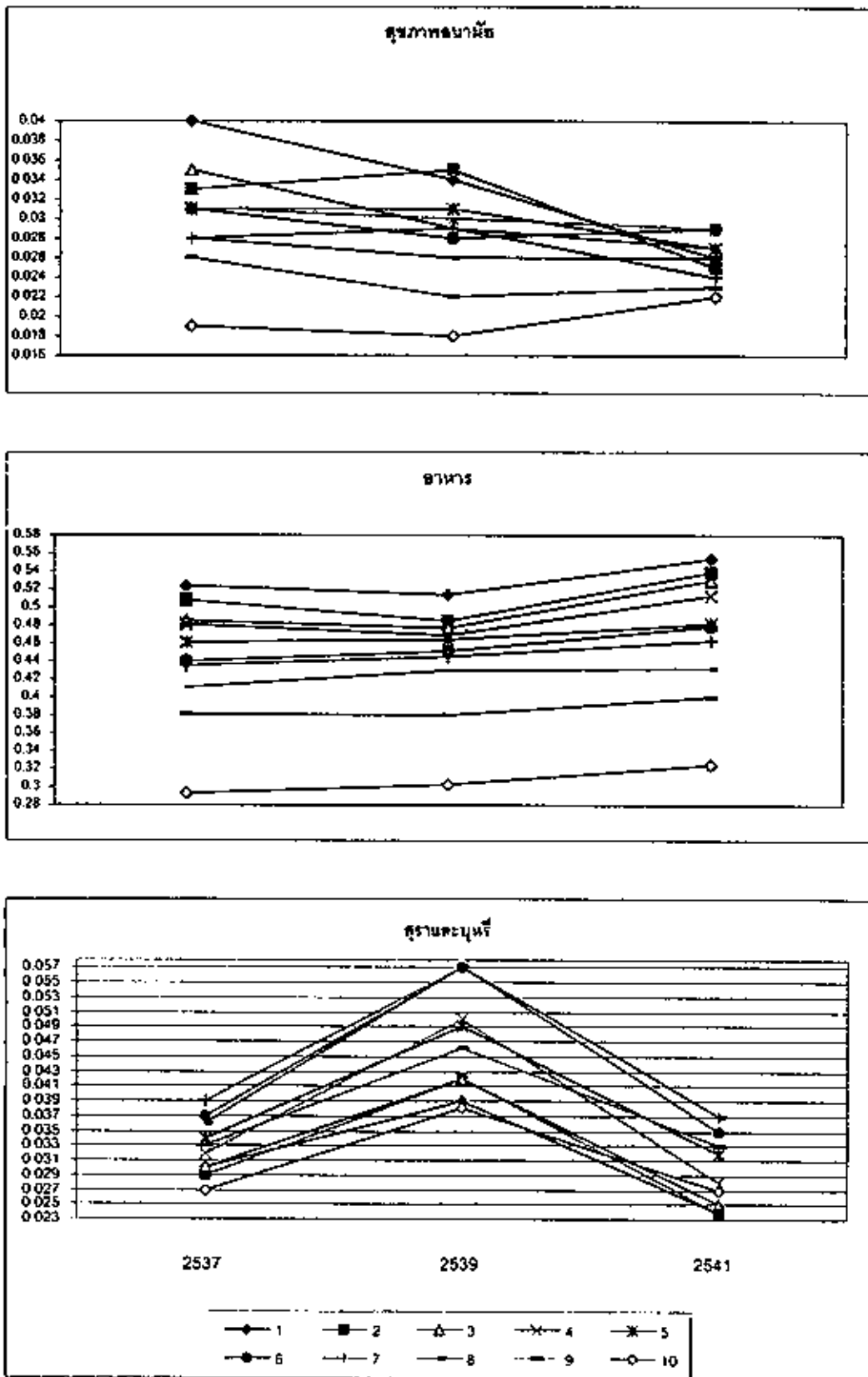

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ กองประเมินการพัฒนา จัดหมายข่าวเศรษฐกิจชี้วัดความอยู่ดีมีสุขและการวิเคราะห์เชิงนโยบาย ฉบับที่ 3 เล่ม 1 มกราคม 2542

จากข้อมูลการสำรวจสภาพเศรษฐกิจสังคมของสำนักงานสถิติแห่งชาติ แสดงรายได้รายจ่ายของคนไทย ผู้เขียนจะขอนำเสนอเฉพาะข้อมูลเรื่องการใช้จ่ายในเรื่องสุขภาพอนามัย อาหาร และการบริโภคสุราและบุหรี่ จำนวนโดย นพ.วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร (ภาพที่ 9) โดยแบ่งคนไทยเป็น 10 กลุ่มตามฐานะเศรษฐกิจและคู่อ้อยละของค่าใช้จ่ายในเรื่องเหล่านี้คือปัญหาว่า เมื่อเปรียบเทียบค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพอนามัยระหว่างปี พ.ศ.2537 และ 2539 คนไทยได้ใช้เงินเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยในสัดส่วนที่น้อยลงเกือบทุกกลุ่ม ระหว่างปี พ.ศ.2539 และ 2541 คนวัยใช้จ่ายด้านสุขภาพอนามัยในสัดส่วนที่น้อยลง แต่คนวัย 2 กลุ่มล่างมีค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพอนามัยในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น

ในเรื่องอาหาร สัดส่วนค่าใช้จ่ายด้านอาหารของแทบทุกกลุ่มมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นระหว่างปี พ.ศ.2539 และ 2541 ซึ่งหมายความว่าคนไทยลดค่าใช้จ่ายในเรื่องอื่น ทำให้สัดส่วนค่าใช้จ่ายเรื่องอาหารมีสัดส่วนที่สูงขึ้น เมื่อดูสัดส่วนค่าใช้จ่ายในการบริโภคสุราและบุหรี่ เห็นได้ชัดเจนว่าค่าใช้จ่ายในเรื่องนี้มีสัดส่วนลดลงอย่างมากในทุกกลุ่ม ในช่วงปี พ.ศ.2539-2541 แสดงให้เห็นว่าคนไทยลดรายจ่ายในสิ่งฟุ่มเฟือยและคำรึกษาพยาบาล เพื่อนำเงินที่มีอยู่มาใช้ในเรื่องอาหาร ถ้าเป็นจริงตามที่ตัวเลขของ นพ.วิโรจน์ แสดงก็เป็นที่น่ายินดีที่ว่าคนไทยมีพฤติกรรมการปรับตัวที่ดีเมื่อเผชิญภาวะวิกฤต

ภาพที่ 9: การตัดสินใจการใช้จ่ายหมวดสุขภาพอนามัย อาหาร และสุรา/บุหรี่ ในปี พ.ศ.2537, 2539, 2541

ที่มา : นายแพทย์วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข วิเคราะห์ข้อมูลการสำรวจสภาพเศรษฐกิจ-สังคม สำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ.2537 2539 และ 2541

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลเกี่ยวกับการโอนเงินระหว่างครัวเรือน ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจ 60-70,000 ครัวเรือน ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ โดยสอบถามรายละเอียด เกี่ยวกับรายได้รายจ่าย รวมทั้งการโอนเงินการให้ของขวัญสิ่งของจากครัวเรือนหนึ่งไปอีกร ครัวเรือนหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นการส่งเงินกลับบ้าน หรือการโอนเงินจากการทำงานในต่างประเทศ รวมทั้งการถ่ายเงินของรัฐให้แก่ครัวเรือนด้วย รายงาน Thailand Social Monitor III แสดงค่าเปรียบเทียบปี พ.ศ.2539 และ 2541 ลักษณะการโอนเงินไม่ต่างกัน ญาติพี่น้องที่มีฐานะยังจัดส่งเงินให้แก่ผู้ที่มีฐานะด้อยกว่าเหมือนเดิมในจำนวนเท่าเดิม การที่รูปแบบการโอนเงินยังเหมือนเดิมแสดงว่าทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิมยังคงทำงานอยู่ แต่ในขณะที่เดียวกันรายงานระบุว่า การที่มีการโอนเงินเท่าเดิมให้แก่ญาติผู้ด้อยกว่ายังไม่เพียงพอที่จะช่วยให้คนเกือบจน จนน้อย และจนมากมีชีวิตอยู่ได้โดยไม่ได้รับผลกระทบ กลุ่มคนเกือบจน จนน้อย และจนมากจึงจนลงกว่าเดิม แต่ถ้าญาติไม่ได้โอนเงินให้ในปี พ.ศ.2541 กลุ่มคนจนทุกกลุ่มจะยิ่งจนลงมากขึ้นอีก

2. วิถีสถิตยศาสตร์กิจระดับชุมชน/สังคม

2.1 องค์กรชุมชน

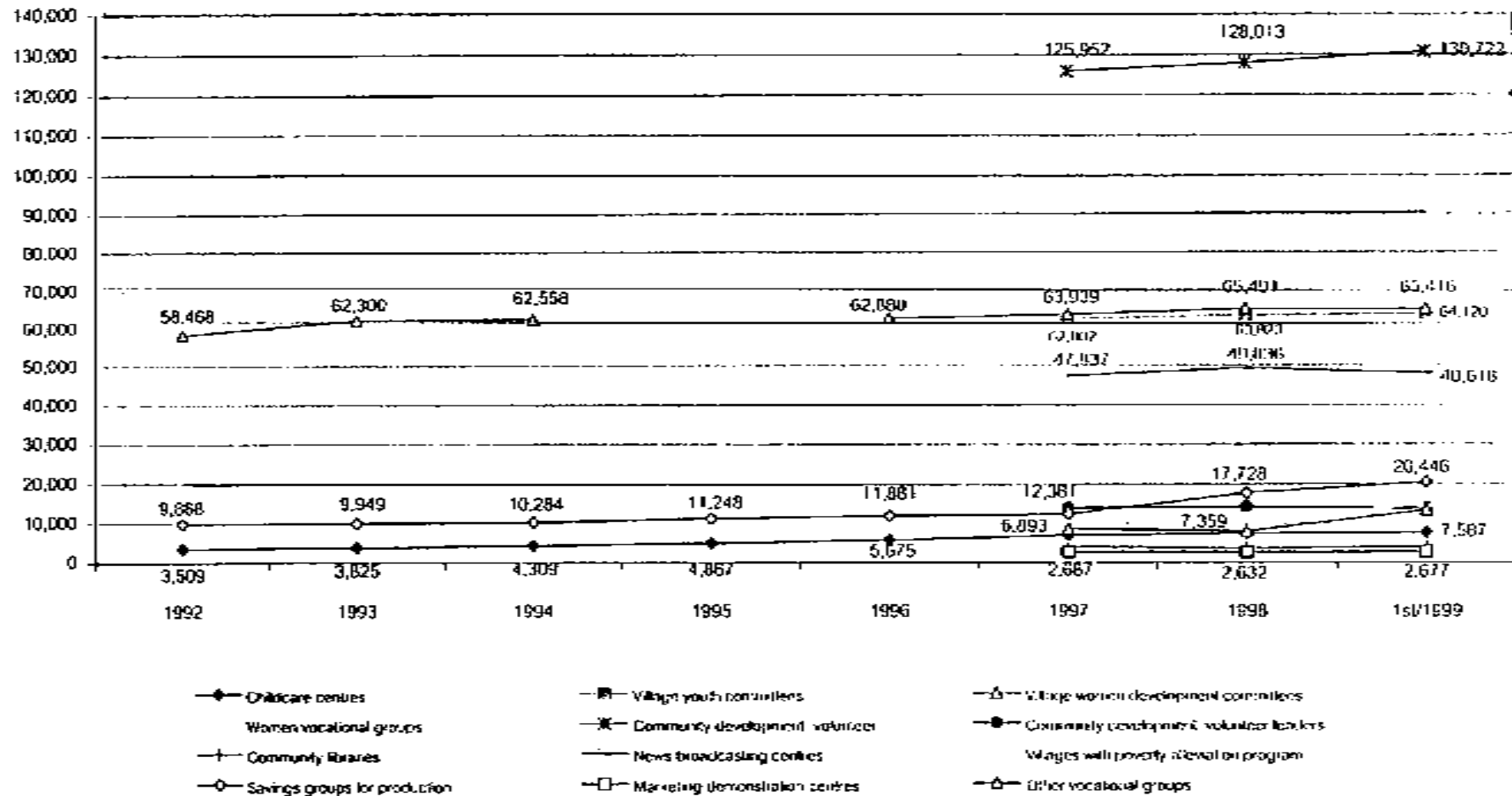
ข้อมูลด้านชุมชนและองค์กรชุมชน เป็นข้อมูลใหม่ที่มีการเก็บรวบรวมไว้น้อยมาก ก่อนหน้าที่จะจะมีการสนับสนุนให้มีการรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ ก็ไม่ได้มีการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ข้อมูลเกี่ยวกับผลการรวมกลุ่มขององค์กรชาวบ้าน ก็ไม่ได้มีการรวบรวมไว้เช่นเดียวกัน การศึกษาเรื่องนี้ทางสังคมในรูปของความสัมพันธ์ในระดับองค์กร และเครือข่ายขององค์กรจึงเป็นเรื่องที่ทำได้ยากมาก

สถิติตัวเลขทำหามีอยู่เป็นสถิติต้นแรกของกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งแสดงจำนวนกลุ่มออมทรัพย์ จำนวนสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ และจำนวนสมาชิกกลุ่มชาวบ้าน ดังปรากฏในภาพที่ 10 และ 11 อย่างไรก็ตาม กลุ่มเหล่านี้เป็นกลุ่มที่จัดตั้งโดยหน่วยงานรัฐ โดยที่กรมการพัฒนาชุมชนมีพัฒนาการกระจายตัวอยู่ในระดับหมู่บ้านและตำบล การจัดตั้งกลุ่มและการจัดรวบรวมข้อมูลสถิติจึงทำได้ไม่มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐบาลสนับสนุนนโยบายเศรษฐกิจชุมชน ในรูปของการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กิจกรรมเหล่านี้จึงได้รับการดูแลอย่างดีจากรัฐบาล ทำให้การขยายตัวในเรื่องนี้เป็นไปอย่างรวดเร็วและกว้าง สิ่งที่จะต้องติดตามดูต่อไปคือเรื่องความยั่งยืนของกลุ่มเหล่านี้ว่าจะยืนยาวนานสักเท่าไร

นอกเหนือจากการส่งเสริมเศรษฐกิจ ชุมชน และนโยบายเศรษฐกิจพอเพียงของรัฐบุเลหน่วยงานภาคประชาชนและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องยังได้พยายามสนับสนุนให้เกิดการรวมกลุ่มและสร้างองค์กรประชาสังคม เช่น โครงการ UNDP ภายใต้ชื่อ UN-CAP โครงการเงินกู้ธนาคารโลก ในรูปโครงการกองทุนเพื่อสังคม (SIF) และการจัดทำแผนหลักพัฒนา องค์กรชุมชน โดยจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (Community Organization Development Institute CODI) เป็นต้น

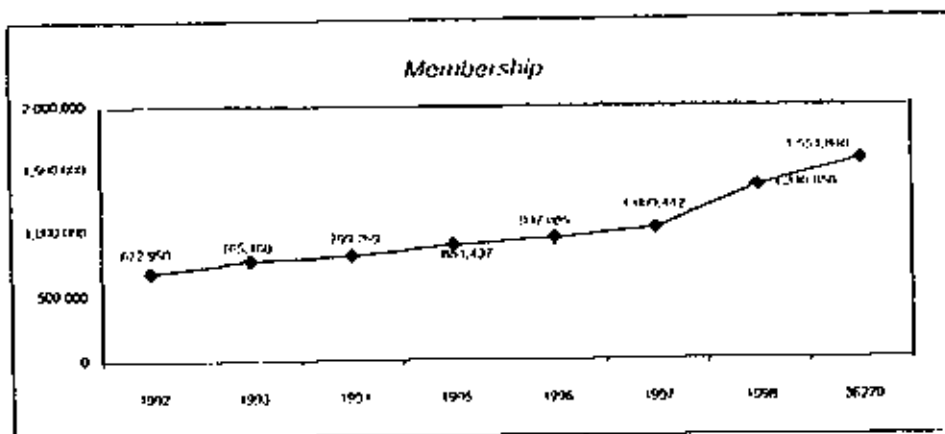
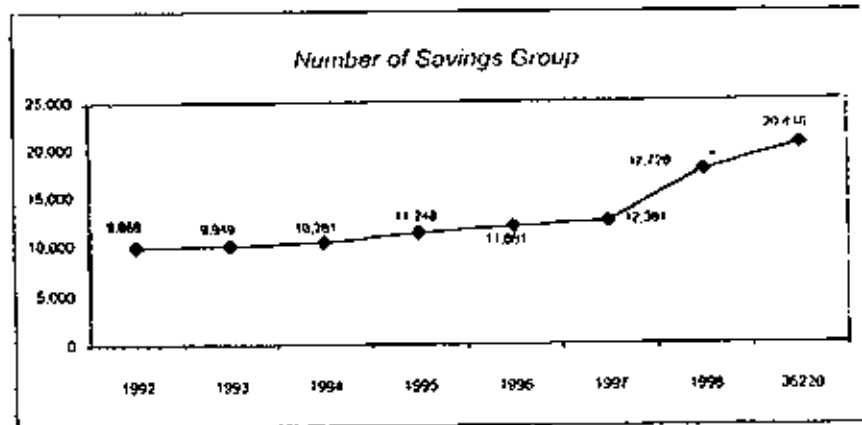
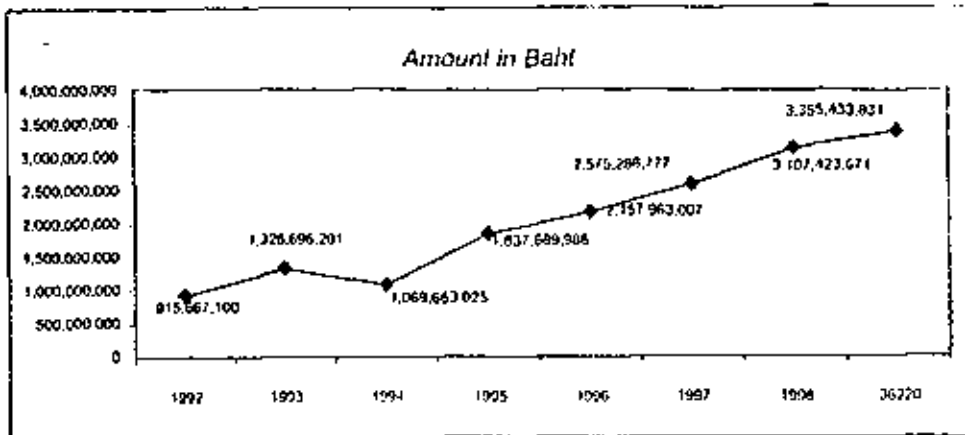
ผู้เขียนมองว่า ทุนทางสังคมในระดับชุมชนมีอยู่ในสังคมไทย แต่ยังหาข้อมูลที่เป็นรูปธรรมเชิงปริมาณมาสนับสนุนข้อคิดเห็นนี้ไม่ได้ แม้สถิติข้อมูลเรื่องการจัดทะเบียนมูลนิธิสมาคมจะมีอยู่ และมีการจดทะเบียนมากกว่า 10,000 องค์กร แต่ก็มิ้องค์กรที่ทำงานโดยไม่ได้จดทะเบียน นอกจากนี้้องค์กรประชาชนก็ไม่ได้มีการจดทะเบียนเลย รายละเอียดในเรื่องทุนทางสังคมในระดับชุมชนจึงเป็นเรื่องที่ต้องทำการรวบรวมข้อมูลเพื่อนำเสนอต่อสาธารณชนอย่างเป็นทางการ การเคลื่อนไหวขององค์กร

No. of community organization

Source : Technical Service and Planning Division, The Community Development Department

ภาพที่ 11: จำนวนสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์และกลุ่มเยาวชน

Source : Socio-Economic and Environment Division, The Community Development Department

ประชาสังคมมีการจัดทำรายงานและนำเสนอข้อมูลอยู่บ้าง แต่ในเชิงรูปธรรมเชิงปริมาณแล้ว ยังไม่สามารถนำเสนอข้อมูลที่ชัดเจนได้มากนัก งานทางด้านนี้ยังจำเป็นจะต้องจัดทำอีกพอสมควรทีเดียว

ชนบทรวมนิยมประเพณีท้องถิ่น ความผูกพันและเอื้ออาทร รวมทั้งระบบอุปถัมภ์ ในท้องถิ่นเป็นทุนทางสังคมซึ่งยังไม่มีตัวชี้วัด การจัดทำตัวชี้วัดเพื่อศึกษาทุนทางสังคมในลักษณะที่เป็นนามธรรมยังเป็นเรื่องใหม่ในวงวิชาการ และคงจะต้องมีการพัฒนาต่อไป

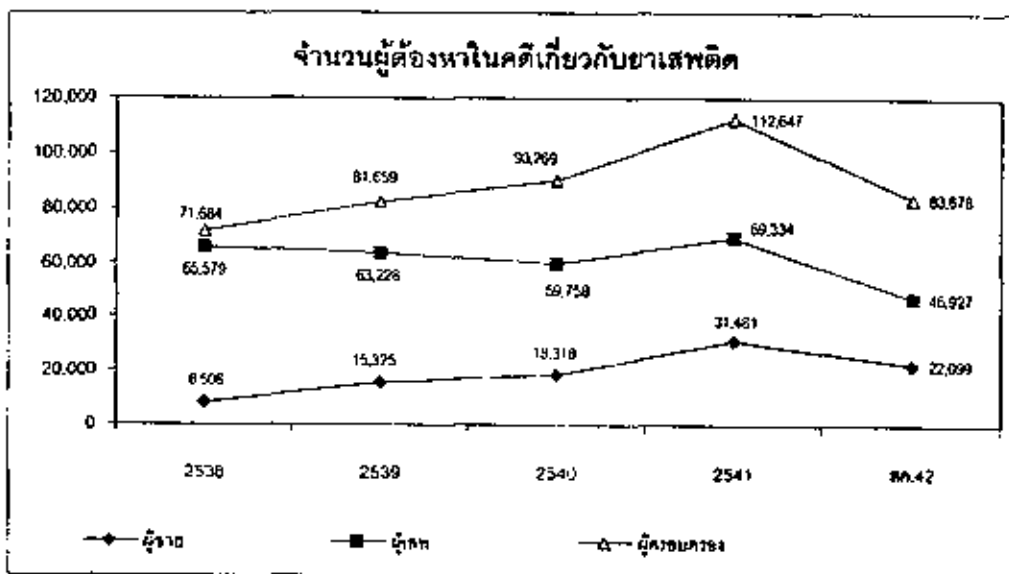
2.2 อาชญากรรมในชุมชน/สังคม

(1) อาชญากรรมเกี่ยวกับยาเสพติด

ข้อมูลอาชญากรรมสะท้อนให้เห็นความอ่อนแอหรือประားางของทุนทางสังคมเช่นเดียวกับปัญหาเรื่องผู้หญิงและเด็ก

ภาพที่ 12 แสดงจำนวนคดีที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติดแยกเป็นสถิติเกี่ยวกับผู้ขาย ผู้เสพ และผู้มีไว้ครอบครอง จะเห็นได้ว่าสถิติของ ผู้ขายและผู้ครอบครองสูงขึ้นเรื่อยมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2538-2542 ทั้งนี้เป็นเพราะนโยบายของรัฐในการต้องการปราบปรามยาเสพติดอย่างจริงจัง จึงมีการจับกุมกันมาก มีผลให้สถิติสูงขึ้น นอกเหนือจากการปราบปรามที่มีมากขึ้นแล้ว ข้อมูลชุดนี้ก็ไม่สามารถบอกได้ว่าจำนวนที่เพิ่มขึ้นเป็นเพราะวิฤตเศรษฐกิจหรือปีนถนนไว้บั้นที่มีอยู่ตั้งแต่สมัยเศรษฐกิจฟองสบู่ ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมชี้ให้เห็นว่าองคการศึกษาระดับอุดมศึกษา-กรรมและสังคมเมือง ปัญหาเสพติดมักเป็นปัญหาที่พบควบคู่ไปกับการพัฒนาและเป็นปัญหาสังคมที่พบเห็นในประเทศพัฒนาแล้วทั่วไปด้วย ข้อมูลชุดนี้จึงเป็นเพียงแนวโน้มที่ปรากฏให้เห็น ส่วนสาเหตุนั้นยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นเพราะเหตุใด

ภาพที่ 12 : จำนวนผู้ต้องหาในคดีเกี่ยวกับยาเสพติด

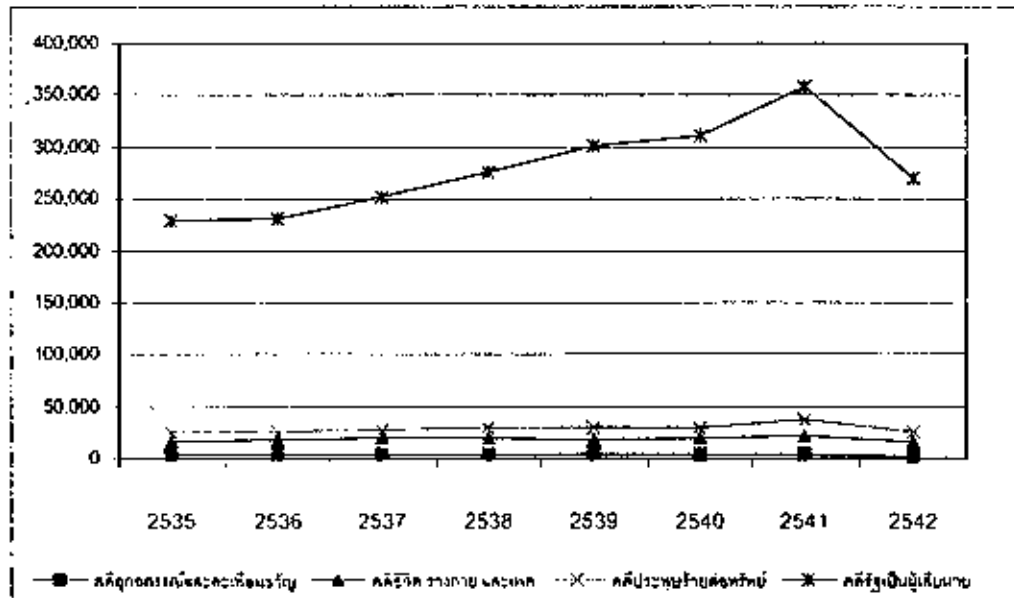

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

ในทำนองเดียวกัน ระหว่างปี พ.ศ. 2535 - 2542 สถิติเกี่ยวกับผลต่ออุบัติเหตุ คดีทำร้ายร่างกาย คดีเกี่ยวกับทรัพย์สิน และคดีอื่นๆ มีแนวโน้มสูงขึ้นในทุกกรณีและสาเหตุอาจเป็น

เพราะการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ในยุคฟองสบู่ หรือวิกฤตเศรษฐกิจการศึกษาครั้งนี้ไม่สามารถระบุต้นเหตุได้

ภาพที่ 13 : สถิติอาชญากรรม 2535-2542

ที่มา : สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

บทสรุป

เนื้อหาในรายงานฉบับนี้เป็นเพียงรายงานเบื้องต้น ที่ชี้ให้เห็นแนวโน้มภาวะสังคม การเปลี่ยนแปลงภาวะสังคมในช่วงก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจมีให้เห็นเป็นรูปธรรมในหลายเรื่อง บางเรื่องสามารถสรุปได้ว่าเกิดจากวิกฤตเศรษฐกิจ (เช่น ความยากจน) แต่บางเรื่องอาจมีผลมาจากช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่แล้ว ต่อเนื่องมาจนถึงช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ แต่ไม่ว่าจะเป็นเพราะสาเหตุใด ภาพที่เห็นคือทุนทางสังคมอยู่ในภาวะที่ต่ำเป็นห่วงมาก ในระดับครอบครัว ภาพของครอบครัวล่มสลายมีแนวโน้ม

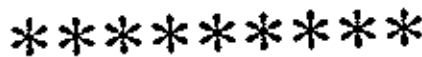
โน้มให้เห็น แม้ข้อมูลในหลาย ๆ เรื่องจะยังขาดความสมบูรณ์ ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องจัดทำระบบฐานข้อมูลเพื่อใช้ติดตามภาวะสังคมต่อไป

ในระดับชุมชน/สังคม ทุนทางสังคมมีภาพเหมือนกลับว่าอยู่ในสภาพค่อนข้างดีเมื่อเทียบกับระดับครอบครัว เพราะคนในเมืองที่ตกงานยังกลับสู่ชนบท และยังได้รับการเอื้ออาทรจากญาติมิตร มีการสร้างงานในชนบท รัฐบาลส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจพอเพียงทั้งยังมีการกระจายเงินกู้จากธนาคารโลก ธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย และมาตรการเพิ่มการใช้จ่ายภาครัฐเพื่อเศรษฐกิจ (มียาขาว)

ด้วย แต่ภาพเหล่านี้เป็นภาพที่ถูกสร้างขึ้นมาหลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ การระดมความช่วยเหลือเพื่อเร่งแก้ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจในรูปแบบที่เห็นอยู่นี้ มีลักษณะเหมือนไฟไหม้ฟาง ยังไม่ชัดเจนว่าคนไทยได้รับบทเรียนจากวิกฤตเศรษฐกิจครั้งนี้และพร้อมที่จะสร้างหนทางสังคมให้มีพลังมากพอที่จะต้านวิกฤตที่อาจจะเกิดขึ้นมาอีกในอนาคตหรือไม่

ถ้ามองโลกในแง่ดี รัฐธรรมนูญฉบับใหม่และกฎหมายถูกรวมทั้งกฎระเบียบที่จะต้องออกมา น่าจะเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างพลังและหนทางสังคมให้แก่คนไทยในอนาคตได้ วิกฤตเศรษฐกิจน่าจะเป็นบทเรียนผลักดันให้

คนไทยเร่งรัดปฏิรูปการเมืองและสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อการปรับระบบสังคมไทยสู่รูปแบบของการดูแลตนเอง สร้างหนทางสังคมให้แข็งแกร่ง พร้อมรับภัยพิบัติหรือวิกฤตที่อาจเกิดขึ้นในรูปแบบต่างๆ ข้อมูลจากรายงานฉบับนี้ชี้ให้เห็นชัดเจนว่าในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจทั้งหน่วยงานภาครัฐ และตัวประชาชนคนไทยเองไม่ได้มีกลไกจัดหาหนทางสังคมที่ดีพอ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าหนทางสังคมที่มีอยู่บ้างได้ช่วยระหว่งญาติมิตรและความสัมพันธ์ระดับครอบครัวและชุมชนที่มีอยู่ช่วยให้ผู้ตกงานหลายคนประทั้งชีวิตอยู่ได้

กรอบประเด็นการวิจัย 9 มิติ*

มติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับวาระการวิจัยแห่งชาติในภาวะวิกฤตเพื่อฟื้นฟูชาติ เมื่อวันที่ 9 มีนาคม 2542

- การวิจัยเกี่ยวกับการสร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่
- การวิจัยเกี่ยวกับการสร้างเศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคม
- การวิจัยเกี่ยวกับการปฏิรูประบบเศรษฐกิจมหภาคและการเงิน
- การวิจัยเกี่ยวกับการปฏิรูประบบรัฐ
- การวิจัยเกี่ยวกับการปฏิรูประบบการศึกษา
- การวิจัยเกี่ยวกับการปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม
- การวิจัยเกี่ยวกับการปฏิรูปกฎหมาย
- การวิจัยเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- การวิจัยเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

* กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 9 มิติการวิจัยเพื่อฟื้นฟูชาติ. กรุงเทพฯ. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2542.

วิกฤติการณ์เศรษฐกิจ และผลกระทบต่อแรงงาน บทบทวนผลงานศึกษาที่เกี่ยวข้อง*

บัณฑิตย์ ธมชัยเศรษฐวุฒิ**

ในช่วงปี 2541-2542 ที่ผ่านมา ได้มีผู้ทำการศึกษาปัญหาวิกฤติการณ์เศรษฐกิจ กับผลกระทบต่อสังคมและแรงงานสองงานการณีสู่ว่างงาน ผู้ถูกเลิกจ้างไว้หลายกรณีด้วยกัน จึงขอนำเสนอผลการศึกษากันรวม 8 เรื่องมานำเสนอเพื่อเป็นข้อมูลเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นและประกอบการพิจารณา ป้องกัน-แก้ไขปัญหาทั้งในปัจจุบันและอนาคตคงต้องไปนี้

• ปี 2541 ฝ่ายวิจัยทรัพยากร
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สถาบันวิจัยเพื่อการ
พัฒนาประเทศไทย (TDR) ได้ดำเนินการ
ศึกษาผลกระทบต่อแรงงานจากภาวะวิกฤติ
เศรษฐกิจในเขตชุมชนเมือง และชุมชนชนบท
สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

กรณีแรงงานในชุมชนเมือง

ใช้วิธีศึกษาโดยใช้แบบสอบถาม สัมภาษณ์ผู้ที่กำลังหางานที่กรมการจัดหางาน และที่มาสมัครงานตามตลาดนัดแรงงาน จำนวน 600 ตัวอย่าง ในจำนวนนี้พบ ตัวอย่างผู้จบการศึกษาใหม่ 23 ราย (ร้อยละ 3.8) ผู้ที่ต้องการหางานใหม่เนื่องจากถูกออกจากงานหรือลาออก เนื่องจากถูกลดเงินเดือนรวม 524 ราย (ร้อยละ 87.3) และผู้ที่หางาน เนื่องจากงานที่ทำอยู่เริ่มไม่มั่นคงจำนวน 53 ราย (ร้อยละ 8.8)

* เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ เรื่อง ผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสุขภาพจากวิกฤติเศรษฐกิจ จัดโดย สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ สำนักวิจัยโครงการปฏิรูประบบบริการสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข วันที่ 26 มกราคม 2543 ณ ห้องประชุมจุมภฏ หันทิพย์ อาคารประชาธิปก-รำไพพรรณี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

** ผู้ประสานงานและนักวิจัยแรงงาน มูลนิธิเออาร์มพ์ทงศ์พันธ์

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับจำนวนผู้ตกงาน 524 ตัวอย่าง

1. การศึกษา ส่วนใหญ่ จบการศึกษา ระดับปริญญาตรี หรือสูงกว่าร้อยละ 38.5 รองลงมาร้อยละ 32.4 จบ ปวช. หรือ ปวส. จบมัธยมร้อยละ 18.9 และจบชั้นประถมศึกษาหรือต่ำกว่าร้อยละ 9.7

2. อายุ ส่วนใหญ่มีอายุ 25 - 34 ปี ร้อยละ 55.7 ในขณะที่ผู้มีอายุระหว่าง 15 - 24 ปี และ 35 - 44 ปี มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 21.0 และ 18.3 ตามลำดับ อายุ 45 - 60 ปี มีร้อยละ 4.4

3. อาชีพของผู้หางานทำ พบว่า ร้อยละ 38.5 ปฏิบัติงานด้านบริหารจัดการและเสมือน ร้อยละ 24.0 ปฏิบัติงานด้านช่างและกรรมกร ร้อยละ 14.3 ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการค้า ร้อยละ 9.2 เป็นนักวิชาชีพ นักวิชาการ ร้อยละ 7.6 ปฏิบัติงานด้านบริการ ร้อยละ 5.2 ปฏิบัติงานด้านขนส่ง และร้อยละ 1 เป็นเกษตรกร

4. สาขาการผลิตของผู้ที่กำลังหางานทำ ส่วนใหญ่อยู่ในสาขาหัตถอุตสาหกรรม ร้อยละ 32.8 รองลงมาได้แก่ สาขาพาณิชยกรรม ร้อยละ 27.5 สาขาบริหารร้อยละ 20.6 สาขาก่อสร้างร้อยละ 14.3 สาขาขนส่งร้อยละ 3.1 และสาขากษัตริกรรมร้อยละ 1.1

5. ภูมิภาคของผู้หางานทำ ส่วนใหญ่เป็นคนกรุงเทพฯ และปริมณฑลร้อยละ 39.3 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือร้อยละ 23.5 ภาคกลางร้อยละ 16.8 ภาคเหนือร้อยละ 10.5 และภาคใต้ร้อยละ 9.9

สรุปผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต่อผู้ตกงาน ในชุมชนเมือง

(1) ผู้ตกงานทั้งหมดยอมรับรายได้ใหม่ที่ลดลงเมื่อเทียบกับรายได้ที่เคยได้รับสูงสุด และส่วนใหญ่ยอมรับรายได้ใหม่ที่ลดลงเมื่อเทียบกับรายได้เดือนสุดท้าย (ซึ่งถูกลดเงินเดือนหรือค่าล่วงเวลาแล้ว) ยกเว้น ผู้ตกงานอายุ 15-24 ปีที่ต้องการรายได้เท่าเดิม และผู้ตกงานในสาขากษัตริกรรมที่ต้องการรายได้เพิ่มขึ้น โดยเฉลี่ยผู้ตกงานยอมลด รายได้ลงร้อยละ 62 จากรายได้สูงสุดที่เคยได้รับ

ผู้ชายจะยอมรับรายได้ใหม่ลดลงมากกว่าผู้หญิง

ผู้ที่จบการศึกษาสายอาชีพและปริญญา ยอมลดรายได้มากกว่าผู้ที่จบประถมและมัธยมศึกษา

ผู้ที่อายุมากจะยอมลดรายได้มากกว่าผู้ที่ยังอายุน้อย และผู้ที่อยู่ในสาขาก่อสร้างยอมลดรายได้มากที่สุด รองลงมาคือ สาขาพาณิชยกรรม หัตถอุตสาหกรรม และบริการตามลำดับ

(2) ร้อยละ 58 ของผู้ตกงาน ออกจากงานที่เกยทำเพราะถูกให้ออก ในจำนวนนี้ร้อยละ 69 นายจ้างยังไม่ได้เลิกกิจการ

(3) ผู้ที่ถูกออกจากงาน (ทั้งที่นายจ้างเลิกกิจการและยังไม่เลิกกิจการ) ได้รับเงินชดเชยถูกต้องตามกฎหมายเพียงร้อยละ 52 ได้รับเงินชดเชยบางส่วนร้อยละ 12 ในขณะที่ร้อยละ 36 ไม่ได้รับเงินชดเชยเลย

(4) กว่าครึ่งของผู้ตกงาน (ร้อยละ 53) ตกงานมาไม่เกิน 3 เดือน และร้อยละ 26 ตกงานมากกว่า 6 เดือน

(5) ผู้ดกงานส่วนใหญ่ (ร้อยละ 48) หักเงินออมของตนเองในระหว่างที่ดกงาน ในขณะที่ ร้อยละ 37 พึ่งรยได้ของคนอื่นในครอบครัว

(6) ร้อยละ 38 ของผู้ดกงานไม่มีหนทางกลับไปประกอบอาชีพที่ภูมิลำเนาเดิม ในจำนวนนี้ เป็นผู้ดกงานจากภาคเหนือมากที่สุด (ร้อยละ 51) รองลงมาคือ ภาคกลาง (ร้อยละ 45) และเป็นผู้ดกงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ จำนวนใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 30 และร้อยละ 31 ตามลำดับ)

(7) ร้อยละ 40 ของผู้ดกงานมีแผนที่จะประกอบอาชีพส่วนตัว ร้อยละ 8 วางแผนจะเรียนต่อหรือฝึกอาชีพเพิ่มเติม และมีเพียงร้อยละ 8 ที่คิดจะกลับไปภูมิลำเนาเดิม ร้อยละ 2 จะไปทำงาน ต่างประเทศในขณะที่ร้อยละ 41 คิดจะหางานต่อไปเรื่อย ๆ

(8) ผู้ดกงานได้ปรับตัวในเรื่องค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ดังนี้ จำนวนร้อยละ 69 ของผู้ดกงานลดค่าใช้จ่ายด้านสินค้าฟุ่มเฟือย ร้อยละ 61 ลดการบริโภคสิ่งบันเทิง ร้อยละ 28 ลดปริมาณหรือคุณภาพอาหาร ร้อยละ 22 ชายหรือจ้มนำทรัพย์สิน ร้อยละ 13 ลดคุณภาพสินค้า ร้อยละ 4 ปรยหัยค่าใช้จ่ายต่าง ๆ แต่มีผู้ดกงานร้อยละ 12 ที่ไม่มีปรยเปลี่ยนแปลงค่าใช้จ่ายเลย

(9) การแก้ปัญหหรือการปรับตัวในระหว่างที่ดกงาน ผู้ดกงานร้อยละ 78 พยายามหางานอย่างเต็มที่ ร้อยละ 18 ช่วยธุรกิจของครอบครัวและทำงานเล็กๆ น้อย ๆ เพื่อหารยได้ ร้อยละ 4 เรียนต่อหรือฝึกอาชีพ ในขณะที่มีผู้ดกงานร้อยละ 4 ที่ไม่ต้องปรับตัวเลย

(10) เด็กที่ผู้ดกงานรับภาระด้้นการศึกษาต้องออกจากโรงเรียนร้อยละ 3.6 และมี

เด็กที่ทอมหน้าผู้ปกครองอาจไม่มีค่าทอม ร้อยละ 9.2

(11) จำนวนเงินที่ส่งกลับไปยังครอบครัวที่ภูมิลำเนาเดิมลดกจร้อยละ 90

(12) ผู้ดกงานเคยได้ชิน / รู้จักสวัสดิการต่าง ๆ ของรัฐเฉลี่ยร้อยละ 43.0 ในขณะที่มีผู้เคยใช้บริการเพียงร้อยละ 1.6

(13) ร้อยละ 62 ของผู้ดกงานต้องการให้รัฐช่วยจัดหางานหรือสร้างงานเพิ่มขึ้น ร้อยละ 35 ต้องการให้ฝึกอาชีพเพิ่มเติมให้ ร้อยละ 34 ต้องการทุนในการประกอบอาชีพ ร้อยละ 11 ต้องการให้รัฐเพิ่มสวัสดิการสำหรับผู้ดกงาน ในขณะที่ร้อยละ 8 ของผู้ดกงานไม่ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐเลย

สรุปผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต่อชุมชน และแรงงานในชนบท

ใช้วิธีการศึกษาโดยถามแบบเจาะลึกชาวบ้านใน 9 หมู่บ้านในจังหวัดลพบุรี อ่างทอง นครสวรรค์ อุทัยธานี ลำพูน เชียงรยขอนแก่น อุรธานี และศรีง ช่วงเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2541 สรุปได้ดังนี้

(1) ผลของวิกฤตเศรษฐกิจแตกต่างกันภายในชุมชนชนบท ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้างเศรษฐกิจชนบทหลากหลายมากขึ้น สังคมชนบทที่ผลิตสินค้าเกษตรส่งออกค่อนข้างจะอยู่ในสถานการณ์ที่ดีกว่าเนื่องจากราคาพืชผลดีในช่วงปี 2540 และด้้นปี 2541 ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการลดค่าเงินบาท ในหมู่บ้านที่ใกล้เมืองและมีผู้ไปทำงานในเมือง จะมีการว่างงานสูงกว่าหมู่บ้านที่ไกลเมือง

(2) การมองผลกระทบจากวิกฤต

เศรษฐกิจของรัฐและชุมชนต่างถิ่น ชุมชนมีนิยามของความยากจนกว้างและซับซ้อนกว่านิยามของรัฐ ซึ่งจำกัดแค่การขาดแคลนรายได้และอาหาร สำหรับชุมชนชนบทความยากจนยังรวมถึงการมีหนี้สิน ความไม่สามารถที่จะกลับไปสู่ฐานะเศรษฐกิจเดิม ดังนั้น มาตรการให้กู้ที่ไปเพิ่มหนี้ให้แก่คนจน อาจจะไม่ใช่วิธีการที่คนจนเห็นว่าสามารถช่วยให้หลุดพ้นจากความยากจนได้ จำเป็นต้องมีมาตรการที่เป็นรูปธรรมให้เห็นว่าจะสามารถคืนหนี้ได้อย่างไร

(3) ผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจต่อคนในชนบทรุนแรงน้อยกว่าคนในเมือง เพราะคนชนบทมีวิถีชีวิตที่ถือภูมิลักษณ์ต่างกัน นอกจากนี้ คนชนบทยังมีบ้านเป็นของตนเอง มีข้าว และยังมีพื้นที่จะหาอาหารจากธรรมชาติได้ สิ่งที่เหมาะสมคือรายได้ส่งกลับลดลงหรือสูญหล่นตกงานต้องกลับมาอยู่บ้าน

(4) ผลดี (เพียงอย่างเดียว) ของวิกฤตเศรษฐกิจที่มีต่อคนชนบทที่ชุมชนเห็นก็คือ การที่ลูกหลานได้กลับมาอยู่บ้าน

(5) ผลกระทบในชนบทเกิดขึ้นช้ากว่าในเมือง ผู้ได้รับผลกระทบมากเป็นผู้มีกิจการส่วนตัวขนาดเล็ก เช่น ร้านค้า ร้านรับซ่อมสินค้า เนื่องจากราคาสินค้าอุปโภคบริโภคที่แพงขึ้น ทำให้มีการปรับตัวในการลดค่าใช้จ่ายสินค้าเหล่านี้มากขึ้น

(6) ลักษณะการอพยพเข้ามาหางานทำในเมืองของคนชนบท แบ่งได้ 2 ประเภท คือ อพยพระยะยาว กลับบ้านเฉพาะช่วง เทศกาล หรืออพยพเฉพาะฤดูกาล ผู้ที่อพยพระยะยาว

เพราะไม่มีที่ดินทำกินหรือมีที่ดินทำกินแต่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมาตลอดว่าความต้องการแรงงานเกษตร ส่วนผู้ที่อพยพระยะสั้นมักไปทำงานนอกพื้นที่เฉพาะนอก ฤดูกาลเกษตร เพื่อหารายได้เสริมจากรายได้ในภาคเกษตรกรรม

(7) ผู้ตกงานหรือผู้ถูกเลิกจ้างส่วนใหญ่จะกลับไปตั้งหลักที่บ้าน และจะกลับเข้ามาในเมืองอีกเนื่องจากไม่มีที่ดินทำกิน หรือมีแต่น้อยหรือเคยชินกับการได้รับค่าจ้างหรือเงินเดือน นอกจากนี้การที่แรงงานเหล่านี้เคยทำงานอยู่ในเมืองหรือโรงงานนานกว่า 10 ปี การจะให้กลับไปทำงานในภาคเกษตรหรือรับจ้างรายวันในพื้นที่นั้น ย่อมต้องอาศัยเวลาในการปรับตัว

(8) อัตราค่าจ้างในหมู่บ้านมีแนวโน้มลดลง แต่ก็ไม่นานนัก เนื่องจากในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา มีการนำเครื่องจักรทางการเกษตรมาใช้แทนแรงงานเกษตรซึ่งขาดแคลน เนื่องจากแรงงานเข้ามาทำงานในเมืองจำนวนมาก

(9) ชาวบ้านได้มีการปรับตัวทางวัฒนธรรมเพื่อต่อสู้กับวิกฤตเศรษฐกิจ การจัดการวางตั้งคมที่กลับมาพร้อมกับวิกฤตเศรษฐกิจก็คือ การลงแขก ซึ่งพบเห็นได้ยากมากในช่วงเศรษฐกิจเฟื่องฟู แต่เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ การลงแขกหรือเอาแรงได้กลับมาเป็นที่นิยมใน หมู่บ้านอีกครั้ง เพราะขาดแคลนเงินหมุนเวียน แต่ก็ไม่มากเหมือนเช่นอดีต เพราะปัจจุบันการเกษตรได้อาศัยเครื่องทุ่นแรงมากขึ้น

(10) ผลกระทบที่มีต่อชุมชนชนบทโดยส่วนหนึ่งก็คือ เงินเฟ้อ โดยเฉพาะค่ายาแพงขึ้นและขาดแคลน องค์การของรัฐในท้องถิ่น

ปรับตัวโดยการลดปริมาณค่าใช้จ่ายในแต่ละครั้งลง นอกจากนี้ยังบางประเภทที่เคยได้แจกโดยไม่คิดมูลค่า ปัจจุบันต้องซื้อ

(11) วิกฤตเศรษฐกิจไม่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่าเพราะส่วนใหญ่ได้รับการอุดหนุนจากรัฐบาล และเด็กไม่ต้องเดินทางเข้ามาเรียนในเมือง ทำให้ค่าใช้จ่ายด้านการศึกษาไม่สูงนัก ในขณะที่การศึกษาในระดับมัธยมหรืออุดมศึกษาได้รับผลกระทบค่อนข้างมากเนื่องจากผู้ปกครองต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงกว่า

(12) ในช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ ยาน้ำได้ระบาดไปทั่วทุกหัวระแหง โดยการเสพในกลุ่มผู้ใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทำงานได้มาก แต่ในหมู่วัยรุ่นเป็นการเสพเพื่อความบันเทิง วิกฤตเศรษฐกิจส่งผลให้การระบาดของยาเสพติด โดยเฉพาะยาบ้ารุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในชุมชนชนบทที่อยู่ใกล้เมือง เนื่องจากเป็นวิธีการหาเงินที่ง่ายและมีโอกาสถูกจับกุมน้อย

(13) ลักษณะของวิกฤตเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปตามเวลาในระยะแรก ๆ วิกฤตเศรษฐกิจมีผลกระทบมากในเมือง เพราะปัญหาเกิดในภาคการเงิน ภาคการก่อสร้าง การบริการก่อน แต่ในปี 2541 ลักษณะปัญหาเป็นการลดลงโดยทั่วไปของอุปสงค์ (demand) รวม ซึ่งในปี 2541 มีที่คาดว่าจะขยายตัวไปทั่วทุกภาคเศรษฐกิจ

• รศ.จิตกร ระวิวงศ์ รศ.วิไลรัตน์ กฤษณะภูมิ และนายประดิษฐ์ ศิลาบุตร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สถานการณ์คนจน และการจัดการแก้ไขปัญหาคอนจนในภาวะวิกฤตทาง

เศรษฐกิจ” สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มีวัตถุประสงค์ เพื่อประเมินผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจที่มีต่อคนจน การปรับตัวของคนจน และวิธีการแก้ไข ปัญหาของคนจนในสถานการณ์วิกฤติ การเข้าถึงบริการของรัฐและเอกชน การสร้างเครือข่ายในการช่วยเหลือตนเอง การประเมินนโยบาย แผน และโครงการจัดการแก้ปัญหาคนจนของภาครัฐและเอกชน การเสนอแนะแนวทางการบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้นจากวิกฤตเศรษฐกิจทั้งในระยะสั้น และระยะยาว โดยศึกษาคนจน 3 กลุ่มคือ คนจนเมือง คนจนชนบท และคนจนที่ถูกเลิกจ้าง ทั้งในเมือง และชนบทกลุ่มละ 300 คน

พื้นที่ศึกษา กรุงเทพมหานคร จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดศรีสะเกษ

วิธีการศึกษา ใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (Cluster random sampling) โดยสัมภาษณ์ตามแบบสอบถาม และรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยจัดกลุ่มสนทนา (focus group discussion) และสัมภาษณ์เจาะลึกรายครอบครัวเพื่อจัดทำกรณีศึกษาประกอบด้วย

ระยะเวลาดำเนินการ เดือนกันยายน 2541 – มกราคม 2542

ผลการศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้ถูกเลิกจ้างสรุปได้ดังนี้

(1) อาชีพที่ทำอยู่ก่อนถูกเลิกจ้าง คือรับจ้างทั่วไป และกรรมกรใช้แรงงาน

(2) การจ้างงานมีสัญญาจ้างเพียง ร้อยละ 22 ผู้ถูกเลิกจ้างได้รับเงินชดเชยตามกฎหมายมีเพียงร้อยละ 20 โดยได้รับมากที่สุดระหว่าง 10,000-50,000 บาท

(3) ความรู้สึกของผู้ถูกเลิกจ้างส่วนใหญ่ จะเสียใจ เพราะรู้ว่าจะขาดรายได้และหางานใหม่ได้ยาก

(4) ผู้ถูกเลิกจ้างที่กัณฑ์ภูมิลำเนาเดิม ที่จังหวัดขอนแก่น บางส่วนจะรับจ้างรายวัน มีรายได้เฉพาะวันที่ทำงาน วันละ 100-120 บาท และหางานทำยากเพราะงานมีน้อย

(5) ผลกระทบจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ ที่ชัดเจนต่อทุกกลุ่มตัวอย่าง คือ รายได้ของครอบครัวลดลง รายจ่ายของครอบครัวเพิ่มขึ้น เนื่องจากสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็นแพงขึ้น หนี้สินของครอบครัวที่มีอยู่เดิม หรือเพิ่มขึ้น แหล่งผู้ยืมหายากขึ้นเพราะคนส่วนใหญ่ตกอยู่ในสภาพเดียวกันและยังมีหนี้สินเดิมที่ยังไม่ได้ใช้คืน

ผลกระทบด้านการศึกษาของบุตร คือ ขาดอุปกรณ์การเรียนต้องย้ายโรงเรียน หรือต้องออกจากโรงเรียน (มีน้อยและเป็นกรณีคนจนชนบท)

ผลกระทบทางด้านสุขภาพ เกิดกับกลุ่มผู้ถูกเลิกจ้าง และคนจนเมืองมากกว่าคนชนบท อาการที่ปรากฏคือ ปวดศีรษะ เจ็บป่วยบ่อยขึ้นกว่าเดิม น้ำหนักตัวลด โรคเรื้อรังเรื้อรัง เป็นต้น ผู้ถูกเลิกจ้างจะมีความวิตกกังวลและเครียดมากกว่าปกติ

(6) ความสัมพันธ์ในครอบครัว เปลี่ยนแปลงไปในทางบวกมากกว่าทางลบเล็กน้อย กล่าวคือ คู่สมรสหันหน้าเข้าหากัน ให้

กำลังใจซึ่งกันและกัน ขณะที่ครอบครัวเกือบครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีความขัดแย้ง เข้าร่วมกิจกรรมชุมชนน้อยลง

กลุ่มผู้ถูกเลิกจ้างที่อยู่ในวิชนุ่มสาว และส่วนใหญ่เคยชินกับการใช้ชีวิตแบบคนเมือง เมื่อกลับมาหมู่บ้านต้องปรับตัวและเปลี่ยนวิถีชีวิตมากพอสมควร บางส่วนมีปัญหาด้านดื่มสุราและเล่นการพนัน

(7) การปรับตัวของผู้ถูกเลิกจ้าง คือ พยายามหางานใหม่ทำ สักอาชีพเพื่อเปลี่ยนงานยอมรับค่าจ้างที่ลดลงกว่าเดิม เพื่อคงสภาพการมีงานทำ ประหยัดเพิ่มขึ้น ขาดทรัพย์สินบางอย่าง หนแหล่งผู้ยืม ตกตอน ค่าใช้จ่ายการศึกษาบุตร เมื่อเจ็บป่วยจะไม่ไปหาหมอดตามคลินิก แต่ไปใช้บริการศูนย์ สาธารณสุขหรือโรงพยาบาลรัฐแทน

ผู้ที่ประสบปัญหาด้านความเครียดและวิตกกังวล จะปรับทุกข์กับญาติ หรือเพื่อนสนิท เข้าวัดฟังธรรม ปฏิภาพระ หรือหมอดู สร้างความหวังด้วยการเสี่ยงโชค ดับทุกข์ด้วยการดื่มสุรา

ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่จะปรับตัวโดยย้ายไปเช่าที่ถูกลง หาผู้อื่นมาอยู่อาศัยด้วยเพื่อลดค่าเช่า

(8) กลุ่มผู้ถูกเลิกจ้างจะมีการปรับตัวมากที่สุด โดยเฉพาะผู้ที่กัณฑ์ภูมิลำเนาเดิมโดยไม่ตั้งใจจะอยู่ในหมู่บ้านนาน เพียงรอโอกาสจะกลับไปทำงานในเมืองใหญ่ เพราะส่วนใหญ่อายุยังน้อย และไม่สนใจอาชีพเกษตรกร

(9) ผู้ถูกเลิกจ้าง และไม่มีงานทำที่กัณฑ์ภูมิลำเนาจะใช้บริการหางานของรัฐ โดยผ่านผู้ใหญ่บ้าน และสำนักงานจัดหางานจังหวัด

โดยมีผู้พอใจ และไม่พอใจในบริการที่ได้รับ
จากรัฐในอัตราส่วนที่เท่ากัน

ด้านการศึกษาชีพ ผู้รับบริการส่วนใหญ่
พอใจและไม่พอใจการบริการขิมเงินใน
ประเด็นที่ต้องเสียดอกเบี้ย ระยะเวลาผ่อนสั้น
เกินไป และ วงเงินให้กู้ต่ำ

(10) การแก้ไขปัญหาโดยอาศัยกลุ่ม /
ชุมชน เมื่อมีปัญหาที่เกินความสามารถของคน
คนเดียวจะนึกถึงคนใกล้ตัว เช่นญาติพี่น้อง
เพื่อน เพื่อนบ้าน คนงานในชุมชนจะมีเครือข่าย
ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติแต่ดั้งเดิม คือ การไปมา
หาสู่กัน การแบ่งปันอาหาร หรือสิ่งของการจัด
งานพิธี ต่าง ๆ จะมาร่วมกันทั้งหมู่บ้าน การ
ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การมีกลุ่มต่าง ๆ ใน
ท้องถิ่น เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มอาชีพ กลุ่มออม
ทรัพย์ ก็เป็นปัจจัยเอื้อต่อการพึ่งกันเองของชุมชน
หากได้ผู้นำกลุ่มที่มีความเสียสละและสามารถ

• ปี 2541 พัทธ์กษิทธิ ฉายะภูมิ
ไพฑูริย์ ถังมาเคย์ เพียรศักดิ์ ถัดดี ภาควิชา
เศรษฐศาสตร์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น และวรวุฒิ หิริจรรักษ์ คณะ
เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้
ศึกษาเรื่อง "สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของ
ครัวเรือนที่จนดักดานและความเรื้อรังที่มีคนคก
งวน เนื่องมาจากปัญหาเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ"

วัตถุประสงค์การศึกษา คือเพื่อศึกษา
ถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของคนที่ยจนมาก
หรือที่เรียกว่า "คนจนดักดาน" ครัวเรือนที่มี

ผู้ตกงานเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจ และศึกษา
ข้อมูลเฉพาะของผู้ตกงาน รวมทั้งการศึกษา
สภาพหมู่บ้านเพื่อประกอบในการวิเคราะห์ด้วย

วิธีศึกษา คือ ศึกษาข้อมูลเอกสาร และ
สำรวจภาคสนามโดยได้สอบถามครัวเรือนที่จน
ดักดาน 350 ครัวเรือน ครัวเรือนที่มีผู้ตกงาน
เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจจำนวน 103 คน และ
ข้อมูลเฉพาะของผู้ตกงานเนื่องจากภาวะ
เศรษฐกิจจำนวน 103 ครัวเรือน กระจายใน 4
จังหวัด คือ ขอนแก่น ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ และ
สกลนคร เลือก 2 อำเภอในแต่ละจังหวัด เลือก
2 ตำบลในแต่ละอำเภอ เลือก 4-5 หมู่บ้านใน
แต่ละตำบล และเลือกศึกษา 5 ครัวเรือนใน
แต่ละหมู่บ้าน และสอบถาม ข้อมูลทั่วไปจาก
ผู้นำหมู่บ้านด้วย

การสุ่มเลือกจังหวัดตัวอย่าง ได้ใช้
จังหวัด อำเภอ และตำบลที่เคยศึกษามาแล้วใน
โครงการสร้างงานในชุมชนและโครงการ
อีสานเขียว โดยให้ผู้นำหมู่บ้านเลือกหมู่บ้านละ
5 ครัวเรือน เพื่อสัมภาษณ์หัวหน้า ครัวเรือน
ของคนตกงาน รวมทั้งการสำรวจสภาพทั่วไป
ทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของจังหวัดที่
ทำการศึกษา ที่คนยากจนดักดานและครอบครัว
ผู้ตกงานอาศัยอยู่ในปัจจุบัน และติดตามผล
ปฏิบัติการตามมาตรการบรรเทาปัญหาการว่าง
งานเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในจังหวัด
เหล่านี้

การศึกษาผลกระทบของภาวะ
เศรษฐกิจต่อผู้ตกงาน สรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

(1) ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจเป็นชนกลุ่มน้อย โดยเป็นลูกหลานร้อยละ 73.79 ในจำนวนนี้เป็นผู้ชายร้อยละ 41.76 อาจกล่าวได้ว่าผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจเป็นเพศชาย ถึงร้อยละ 68.93 และร้อยละ 88.35 เป็นผู้มีอายุไม่เกิน 39 ปี หรือมีอายุเฉลี่ย 28.51 ปี และเป็นผู้ที่สมรสแล้ว ร้อยละ 44.66

ผู้ที่ตกงานเหล่านี้มีการศึกษาสูงสุดระดับประถมศึกษาถึงร้อยละ 69.90 จากข้อมูลดังกล่าว ผู้ตกงานเป็นผู้ที่อยู่ในวัยกำลังแรงงานทั้งสิ้น เมื่อตกงานและกลับสู่หมู่บ้านจึงมีผลกระทบต่อครอบครัว โดยเฉพาะผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัว และจากระดับความรู้ที่ต่ำ การเพิ่มความรู้และทักษะในอาชีพอาจจะต้องเลือกให้เหมาะสมกับการศึกษาด้วย

(2) ผู้ตกงานและกลับมาอยู่ในหมู่บ้านในช่วง 1-3 เดือน มีร้อยละ 47.57 งานส่วนใหญ่ที่ทำก่อนตกงาน คือ ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ร้อยละ 41.75 รองลงมาคือธุรกิจบริการ ร้อยละ 22.33 และงานก่อสร้าง ร้อยละ 22.33

แหล่งงานที่ทำส่วนใหญ่ ร้อยละ 62.14 อยู่ในกรุงเทพฯ อยู่ในภาคกลางและจังหวัดรอบ ๆ กรุงเทพฯ ร้อยละ 18.45 การได้งานส่วนใหญ่ญาติพี่น้องแนะนำให้ สักส่วนใกล้เคียงกันคือร้อยละ 33 สมัครเองเพียงร้อยละ 19.42

อัตราค่าจ้างที่ได้รับนับเป็นรายวันเฉลี่ยวันละ 190.83 บาท ถ้าเป็นรายเดือนเฉลี่ยเดือนละ 6,087 บาท และคิดเป็นรายได้เฉลี่ยต่อปีผู้ตกงานได้ปีละ 58,834.77 บาท

จากข้อมูลดังกล่าว งานที่ผู้ตกงานทำเป็นงานที่ไม่ได้ใช้ความรู้ความสามารถมากนัก ซึ่งสอดคล้องกับระดับการศึกษาที่ต่ำ เป็นผลให้ 'ได้รายได้ต่ำ' ที่น่าสนใจคือ ส่วนใหญ่แหล่งงานจะอยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งนับเป็นปัญหาความแออัดและปัญหาสังคมด้านนโยบายกระจายอุตสาหกรรมไปยังภูมิภาคไม่ประสบผลสำเร็จ

(3) จากคำตอบทั้งหมด สัญญาณก่อนถูกเลิกจ้างคือ ถดถ่วงมีร้อยละ 19.28 รองลงมา คือ พนักงานคนอื่นถูกให้ออก ร้อยละ 17.47 ถูกลดชั่วโมงโดยไม่ลดค่าจ้าง ร้อยละ 15.06 แจ้งล่วงหน้าให้ออกหรือปิดกิจการ ร้อยละ 12.65 อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจพบว่าผู้ตกงานลาออกเองถึงร้อยละ 61.46 ถูกเลิกจ้างเพียงร้อยละ 28.12 ในส่วนของการเลิกจ้างนายจ้างมักระบุเหตุผลว่าเพราะสภาพเศรษฐกิจไม่ดีถึงร้อยละ 75.68 จากข้อมูลดังกล่าวอาจเป็นกลยุทธ์ของนายจ้างที่บีบบังคับให้ออกเพื่อจะได้ไม่ต้องจ่ายค่าชดเชย

(4) ในกรณีที่มีการเลิกจ้าง พบว่าส่วนใหญ่ร้อยละ 78.38 ไม่มีค่าชดเชยหรือระบุถึงค่าชดเชย ส่วนที่ได้ค่าชดเชยตามกฎหมายมีเพียงร้อยละ 18.92 อาจเป็นเพราะผู้ตกงานไม่ทราบถึงสิทธิที่ควรจะได้หรือขาดความรู้ หรือเห็นสภาพนายจ้างจึงไม่อยากจะเรียกร้อง หรือขั้นตอนการเรียกร้องเสียเวลาและเงินทองมาก ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ว่าไม่มีการเรียกร้องถึงร้อยละ 72.97 ส่วนใหญ่คิดว่ามีโอกาสสำเร็จมีน้อยร้อยละ 51.58 ไม่คุ้มกับเวลาและค่าใช้จ่าย ร้อยละ 22.22

(5) เมื่อถูกเลิกจ้าง ผู้ตกงานรู้สึกเฉย ๆ เพราะเตรียมใจไว้แล้วถึงร้อยละ 45.63 รู้สึก

เสียใจร้อยละ 21.36 แสดงว่าสุขภาพจิตไม่เลวร้ายอย่างที่คาดคิด เมื่อผู้ดองงานถูกเลิกจ้าง ได้ปรึกษาคณะ ในครอบครัวรวมทั้งญาติผู้ใหญ่ร้อยละ 35.92 ปรึกษาเพื่อนร้อยละ 15.53 ไม่ได้ปรึกษาใครเลยมีถึงร้อยละ 35.92 รัฐบาลจะมีบทบาทในการแนะนำและให้คำปรึกษา เพราะนับวันปัญหาการดองงานจะมีมากขึ้น

(6) เมื่อผู้ดองงานกลับสู่หมู่บ้าน ส่วนใหญ่ร้อยละ 57.28 ยังไม่มีอาชีพและกลับมาทำอาชีพเกษตรร้อยละ 36.89 เนื่องจากไม่มีแหล่งงานในท้องถิ่น การฝึกอบรมทั้งนอกระบบและการเกษตรและการเกษตรน่าจะสอดคล้องแทรกเข้าไป เพื่อลดความรุนแรงในเรื่องนี้ อย่างน้อยก็ช่วยให้มีรายได้พออยู่พอกิน เพราะจากการสำรวจพบว่า จำนวนผู้ดองงานมี รายได้ลดลงถึงร้อยละ 98.06 เป็นการลดลง เนื่องจากไม่มีงานทำและหวังจะหางานได้บ้าง ค่าจ้างต่อวันก็ต่ำเพียงวันละ 80 บาท

(7) หลังจากดองงานกลับสู่หมู่บ้าน ปรากฏว่ายังปรับตัวไม่ได้มีสัดส่วนสูง ค่าตอบที่ ได้รับคือ อยู่บ้านเฉย ๆ ไม่ได้ทำอะไรถึงร้อยละ 40.71 อาจจะเป็นเพราะงานในท้องถิ่นไม่มี และงานเกษตรเพิ่งเริ่มคืบ แต่ก็พยายามหางานทำตามที่ตนเองมีความรู้ความชำนาญร้อยละ 16.43 และงานที่ไม่เคยทำร้อยละ 17.86 อยากทำ กิจกรรมของตนเองและศึกษาต่อในสัดส่วน หอ ๆ กัน คือ ร้อยละ 5 เนื่องจากแหล่งงานไม่เป็นที่ไหนก็ไม่มี ผู้ดองงานจึงไม่ได้สมัครงานใด ๆ เลยถึงร้อยละ 66.02 เมื่อผู้ดองงานกลับสู่หมู่บ้านครอบครัวก็ยังให้ความอบอุ่นช่วยเหลือได้ จากจำนวนคำตอบทั้งหมดปรากฏว่าญาติพี่น้องให้กำลังใจร้อยละ 37.65 ให้เงินใช้

ร้อยละ 30 ให้ที่อยู่ที่พักร้อยละ 16.47 และช่วยหางานให้ร้อยละ 15.88 แต่ถ้าปัญหานี้ยังมีอยู่ต่อไปก็อาจจะเกินขีดความสามารถของครอบครัว รัฐบาลจึงควรพิจารณาช่วยเหลือในระยะยาวด้วย

(8) ที่น่าสนใจคือ ผู้ดองงานไม่มีการติดต่อขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานใดเลยถึงร้อยละ 90.29 อาจเป็นเพราะผู้ดองงานคิดว่าคงไม่มีใครช่วยเหลือได้ นอกจากครอบครัว บทบาทของรัฐในด้านนี้น่าจะมีบ้าง จาก คำถามว่าถ้าต้องการความช่วยเหลืออยากให้ช่วยเหลือเรื่องใดบ้าง ปรากฏว่าอยากให้ช่วยเหลือจัดการงานให้ร้อยละ 59.22 รองลงมาคือ ต้องการเงินทุนเพื่อใช้จ่ายในครอบครัว และลงทุนประกอบอาชีพ ส่วนใหญ่ต้องการมีรายได้ในช่วง 3,000-7,500 บาทต่อเดือน ถึงร้อยละ 83.50

(9) น่ายินดีที่ว่า ผู้ดองงานยังชอบที่จะทำงานในท้องถิ่นมีสัดส่วนสูงจากคำตอบที่ได้คือร้อยละ 51.46 เหตุผลคือ ได้ดูแล ครอบครัว ร้อยละ 47.54 รองลงมา คือ ค่าครองชีพต่ำร้อยละ 39.34 ฉะนั้นนโยบายกระทรวงอุตสาหกรรมสู่ภูมิภาคน่าจะไม่ประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ในส่วนที่อยากไปทำงานกรุงเทพฯ และปริมณฑล ค่าตอบที่ได้คือ เพราะมีรายได้ดีกว่าถึงร้อยละ 53.13 รองลงมาคือ หางานทำง่ายร้อยละ 26.56

(10) งานที่ผู้ดองงานคิดจะไปทำ ส่วนใหญ่ยังเป็นโรงงานอุตสาหกรรมถึงร้อยละ 43.62 รองลงมาคือ ธุรกิจบริการร้อยละ 17.02 และ งานก่อสร้าง ส่วนใหญ่คิดว่าจะไปทำงานที่กรุงเทพฯ ร้อยละ 40.43 จังหวัดในภาคกลางร้อยละ 14.89 แต่ก็ยังอยากทำงานในท้องถิ่น

ร้อยละ 27.66 ฉะนั้น ถ้ารัฐสามารถกระจายแหล่งงานลงสู่ภูมิภาคได้ก็น่าจะเป็นประโยชน์ทั้งประชาชนในชนบทเอง และกรุงเทพฯ ก็จะ สามารถลดความแออัดและปัญหาสังคมลงได้

การศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนที่มีผู้ตกงานเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจ ตกต่ำ มีประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

(1) สมาชิกในครัวเรือนโดยเฉลี่ยมี 5.84 คนต่อครัวเรือน โดยเป็นเพศชายมากกว่า เพศหญิง อัตราการเกิดและอัตราการตายร้อยละ 3.98 และ 0.49 ตามลำดับ โดยมีอัตราการเกิดและอัตราการตายสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ

(2) การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ร้อยละ 91.26 มีความรู้ระดับประถมศึกษาอีก ร้อยละ 6.79 มีความรู้ไม่เกินชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และเมื่อพิจารณาถึงระดับการศึกษาของสมาชิกในครัวเรือนที่สิ้นสุดการศึกษาแล้ว การศึกษาก็ยังต่ำเป็นส่วนใหญ่ คือ จบระดับประถมศึกษามีร้อยละ 77.78 นอกนั้นจบการศึกษาไม่เกินระดับ ปวช. ปวส. หรือเทียบเท่า ส่วนผู้ไม่ได้รับการศึกษาร้อยละ 3.31

(3) อาชีพหลักที่สำคัญมี 2 อาชีพคือ รับจ้างทั่วไปร้อยละ 44.68 และทำการเกษตร ร้อยละ 40.90 ที่เหลือประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย ลูกจ้าง รัฐบาล และทำงานหัตถกรรม เป็นต้น

(4) จำนวนวันทำงานต่อคนต่อปีของประชากรที่อยู่ในวัยกำลังแรงงานของครัวเรือนที่มีผู้ตกงานเท่ากับ 191 วัน ซึ่งค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับวันทำงานทั้งปี

(5) ในทุก ๆ 1 ครัวเรือนจะมีผู้ย้ายถิ่นออกนอกหมู่บ้านทั้งชั่วคราวและถาวร จำนวน 0.34 คน และมีผู้ย้ายเข้าทั้งถาวรและชั่วคราว จำนวน 1.23 คน แสดงว่ามีการย้ายเข้ามาสูงกว่า ย้ายออก เนื่องจากมีคนที่ตกลงงานจากกรุงเทพฯ หรือภาคอื่น ๆ อพยพกลับภูมิลำเนาเดิม

(6) ส่วนใหญ่หัวหน้าครัวเรือนมี คู่สมรสแล้วถึงร้อยละ 73.79 เป็นหม้ายร้อยละ 22.33 ส่วนที่เหลือเป็นโสด

(7) หัวหน้าครัวเรือนมีบุตร โดยเฉลี่ย 5.00 คน ซึ่งนับว่าสูงเมื่อเปรียบเทียบกับเป้าหมายของรัฐที่แนะนำให้แต่ละครอบครัวมี บุตรไม่เกิน 2 คน

(8) ในทุก ๆ 14 ครัวเรือนมีคนพิการ 1 คน และทุก ๆ 4 ครัวเรือนมีผู้เจ็บป่วยเรื้อรัง จำนวน 1 คน ทำให้เป็นอุปสรรคในการ ประกอบอาชีพ

(9) ลักษณะของบ้านที่พักอาศัย ร้อยละ 57.28 เป็นบ้านไม้ชั้นเดียวได้ถูกสูง รองลงไปได้แก่บ้านครึ่งตึกครึ่งไม้ 2 ชั้นพื้นซีเมนต์ ร้อยละ 22.33 บ้านทั้งสองลักษณะนี้เป็นที่นิยมปลูกมากในชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

(10) พื้นที่ถือครองเฉลี่ยต่อครัวเรือนเท่ากับ 18.06 ไร่ โดยแบ่งออกเป็นพื้นที่ของตนเอง 15.92 ไร่ และผู้อื่นให้ใช้ประโยชน์ 2.14 ไร่

(11) จำนวนครัวเรือนร้อยละ 71.84 ประกอบอาชีพทางการเกษตร (ทั้งอาชีพหลัก และอาชีพรอง) โดยปลูกข้าวเกือบทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นข้าวเหนียว ผลผลิตข้าวเหนียวและข้าวเจ้าต่อไร่เท่ากับ 299.84 และ 320.73 กก. ตามลำดับ นอกจากนั้นก็มีการปลูกอ้อย มันสำปะหลัง และปอ แต่มีจำนวนน้อย

(12) การเลี้ยงสัตว์มีไม่มาก ส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงไก่เพื่อบริโภคในครัวเรือน มีการเลี้ยงวัวมากกว่าเลี้ยงควาย ควายจะเลี้ยงไว้ใช้งานแต่วัวจะเลี้ยงไว้เพื่อขาย

(13) รายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อปีเท่ากับ 73,352.45 บาท และมีเฉลี่ยรายได้ต่อหัวแล้วมีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 1,046.69 บาท โดยเป็นรายได้ที่เกิดจากการทำงานนอกรายการเกษตรร้อยละ 71.51 ซึ่งในจำนวนนี้เป็นรายได้ที่บุตรหลานส่งมาให้เป็นส่วนใหญ่

(14) รายจ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อปีเท่ากับ 62,563.18 บาท โดยรายจ่ายที่สำคัญของครัวเรือนเป็นรายจ่ายเกี่ยวกับค่าซื้อข้าวและอาหารในครัวเรือน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 27.74

(15) รายได้สุทธิเฉลี่ยต่อครัวเรือนต่อปีเท่ากับ 10,789.27 บาท ส่วนใหญ่เป็นรายได้ที่บุตรหลานไปทำงานรับจ้างแล้วส่งเงินมาให้

(16) ครัวเรือนร้อยละ 83.50 ยังมีหนี้สินติดค้างอยู่ โดยมีปริมาณหนี้สิน ณ วันสำรวจ เฉลี่ยเท่ากับ 38,598.16 บาทต่อครัวเรือน

(17) การเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มของครัวเรือนที่มีสมาชิกในครัวเรือนดกงาน โดยเฉพาะการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม อภส. สูงถึงร้อยละ 52.43 ทั้งนี้เพราะครัวเรือนเหล่านี้มีความสามารถในการชำระหนี้ได้ดี

(18) ครัวเรือนที่มีคนดกงานเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ เกือบจะไม่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐเลย ไม่ว่าจะเป็นการฝึกอบรมวิชาชีพ การได้รับความช่วยเหลือทางการเงิน การได้รับความช่วยเหลือเกี่ยวกับวัสดุอุปกรณ์ทางการเกษตร หรือคำแนะนำในการ

ประกอบอาชีพ มีเพียงการทำบัตรประกันสุขภาพเท่านั้นที่ 4 ใน 5 ของครัวเรือนทั้งหมดมีบัตรประกันสุขภาพ เหตุที่ยังทำไม่ได้ไม่ครบทุกคนก็เพราะบางคนไม่มีเงินที่จะไปทำบัตร

(19) การได้รับปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น ถนนน้ำดื่ม น้ำใช้และไฟฟ้า นับว่าถนนและไฟฟ้ามีความสะดวกพอควร แต่น้ำดื่มและน้ำใช้ในบ่งพื้นที่ยังขาดแคลน

(20) การรับรู้ข่าวสารของหัวหน้าครัวเรือน พบว่า หัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่นิยมดูโทรทัศน์มากที่สุด รองลงไปได้แก่การฟังวิทยุ ส่วนสิ่งพิมพ์อื่นอ่านน้อยมาก

(21) ปัญหาทั่วไปในปัจจุบันที่หัวหน้าครัวเรือนระบุว่าสำคัญตามเรียงลำดับคือ ว่างงาน ไม่มีงานทำ ไม่มีรายได้ และมีหนี้สินมาก ส่วนปัญหาการเกษตรที่สำคัญ เรียงตามลำดับได้แก่ ไม่มีน้ำทำนาเนื่องจากฝนไม่ตก ปุ๋ยมีราคาแพง มีโรคและแมลงศัตรูพืชระบาด

(22) ผลกระทบที่เกิดจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำต่อครัวเรือนที่มีผู้ดกงานมีดังนี้คือ ทำให้สมาชิกในครัวเรือนดกงาน รายได้ของครัวเรือน ลดลง ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงาน ค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงขึ้น ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น จิตใจเศร้าหมอง และก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมา เช่น การปล้นจี้ลักขโมย

● ประภาส ปิ่นตบแต่ง กฤษณา บุญชัย ร่วมกับคณะกรรมการประสานองค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อพช.) สถาบันนโยบายและการจัดการสังคม มหาวิทยาลัยเกษมและสมัชชา

คนจน ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ผลกระทบวิกฤตเศรษฐกิจต่อคนจน" ในช่วงเดือนตุลาคม 2541-มีนาคม 2542

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจต่อกลุ่มคนยากจนชนบท คนจนเมืองที่อยู่ในชุมชนแออัด และกลุ่มแรงงาน โดยดูผลกระทบทั้งในด้านค่าครองชีพ ปัญหาหนี้สิน การใช้ทรัพยากร การอพยพแรงงาน ผลกระทบต่อทุนทางสังคมและวัฒนธรรม การปรับตัวของชาวบ้านต่อวิกฤตดังกล่าว และวิเคราะห์นโยบายของรัฐต่อการแก้ปัญหาผลกระทบเศรษฐกิจต่อคนจน

วิธีการศึกษา เก็บข้อมูลเชิงประมาถเพื่อประมวลทางสถิติ โดยใช้แบบสอบถามระดับ ชุมชน 40 ชุมชน และระดับครัวเรือน 400 ครัวเรือนทั่วประเทศ โดยคัดเลือกจากพื้นที่ที่มีตัวแปรด้านความสมบูรณ์ของฐานทรัพยากร ระบบการผลิตและความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับกลไกตลาด ความเข้มแข็งของชุมชนที่แตกต่างกัน ซึ่งเลือกจากพื้นที่คนยากจนคนชายขอบในเครือข่ายสมัชชาคนจน ในส่วนชุมชนเมือง เก็บข้อมูลจากชุมชนแออัดและกลุ่มแรงงานที่ยังทำงานอยู่ 500 ครัวเรือนจาก 20 โรงงาน

ผลการศึกษาโดยรวม พบว่า ค่าครองชีพของคนจนเพิ่มขึ้นสูงเกือบร้อยละ 40 ขณะที่รายได้ลดลงประมาณร้อยละ 25 คนจนส่วนใหญ่เป็นหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบมากขึ้น ประมาณร้อยละ 70 ขณะที่ความสามารถในการจ่ายหนี้ลดลง สิ่งที่มาตามก็คือ ผลกระทบต่อ

ต้นทุนทางสังคมทั้งการทำบุญการทํางานให้ถึงกิจกรรมสาธารณะในชุมชนลดลง เพราะต้องดิ้นรนทำมาหากิน การแสวงหาทางออกของชาวบ้านส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการประหยัด การทำงานหนักมากขึ้น โครงการความช่วยเหลือเหลือจากรัฐลงไปไม่ถึงชาวบ้าน ส่วนใหญ่จะไม่รู้ว่ายังมีโครงการดังกล่าว

ผลการสำรวจวิกฤตเศรษฐกิจ กับผลกระทบต่อคนงานในโรงงานอุตสาหกรรมย่านรังสิต-บางปะอิน

(1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบคือ

เพศ ชาย ร้อยละ 12.5 หญิง ร้อยละ 87.5

อายุ ส่วนใหญ่ 26-30 ปี ร้อยละ 53.5 รองลงมาต่ำกว่า 25 ปี ร้อยละ 25.7 ร้อยละ 17.6 อายุ 31-40 ปี มาดกว่า 40 ปี ร้อยละ 3.2

การศึกษา ส่วนใหญ่ร้อยละ 40.7 จบมัธยมปลาย ร้อยละ 32.4 จบมัธยมต้น อาชีวะหรือเทียบเท่า ร้อยละ 16.6 ประถมศึกษา ร้อยละ 11.4

สถานภาพสมรส แต่งงานร้อยละ 58.2 โสดร้อยละ 41.7 ผู้แต่งงานมีบุตรร้อยละ 79.3 ไม่มีร้อยละ 20.7

ใครเลี้ยงดูบุตร ส่วนใหญ่ร้อยละ 45.8 ให้พ่อแม่ญาติพี่น้องต่างจังหวัดเลี้ยงดูเลี้ยงดูด้วยตนเองร้อยละ 34.4 จ้างคนเลี้ยง ร้อยละ 19.8

ที่อยู่อาศัย อยู่บ้านของตนเองและบ้านเช่า ในสัดส่วนใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 40

อยู่ห้องเช่ารายวันร้อยละ 10 อยู่กับญาติร้อยละ 5.5 และอยู่กับเพื่อนร้อยละ 2.8

ลักษณะการเข้ามาทำงานในโรงงาน ส่วนใหญ่มาจากร้อยละ 74.2 อยู่ชั่วคราวร้อยละ 24.9

อายุการทำงาน อายุงาน 1-3 ปี มีร้อยละ 31.4 อายุงาน 4-6 ปี ร้อยละ 29.1 อายุงาน 7-9 ปี ร้อยละ 24.6 และ 10 ปีขึ้นไป ร้อยละ 13.9

ขนาดโรงงาน ส่วนใหญ่ร้อยละ 71.5 อยู่ในโรงงานขนาดใหญ่มากกว่า 1,000 คน ร้อยละ 14.2 อยู่ในโรงงานขนาด 101-500 คน ร้อยละ 11 อยู่ในขนาดโรงงาน 501-1,000 คน และต่ำกว่า 100 คน ร้อยละ 3.2

(2) รายได้ของครอบครัวคนงานและคนงาน

ครอบครัวคนงาน ซึ่งมีสมาชิกเฉลี่ย 3 คน ช่วงก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนละ 15,050 บาท ต่อเดือน เมื่ออยู่ในช่วงเศรษฐกิจมีรายได้เฉลี่ยลดเหลือ 12,200 บาท หรือลดลง ร้อยละ 19 ของรายได้เดิม

รายได้เฉลี่ยของคนงานผู้ตอบแบบสอบถาม

ก่อนวิกฤต รวมค่าจ้างและสวัสดิการต่าง ๆ เฉลี่ยเดือนละ 8,900 บาท

หลังวิกฤต ลดเหลือ 7,400 บาท หรือลดร้อยละ 16.9 โดยหมวดที่ลดลงมากที่สุดคือ ค่าล่วงเวลา ค่าอาหารและ โบนัส ส่วนค่าจ้างพบว่า โดยเฉลี่ยเดือนละ 6,500 บาท ซึ่งอยู่ในอัตราเฉลี่ยต่ำเดิม

โดยเฉพาะโบนัส พบว่า มีปัญหาความขัดแย้งกับนายจ้างทุกโรงงาน ซึ่งมีการต่อรอง เช่น โรงงานแห่งหนึ่งนายจ้างยกเลิก แต่หลังการเคลื่อนไหวต่อสู้ได้ลดลงเหลือร้อยละ 70 จากที่เคยได้

สวัสดิการต่าง ๆ ที่ลดลงมาก เช่น การจัดแข่งขันกีฬา การจัดงานเลี้ยงปีใหม่ โครงการเงินกู้เพื่อที่อยู่อาศัย การจัดนำเที่ยว หอพัก และอื่น ๆ ทำให้พนักงานต้องดิ้นรนหารายได้เพิ่มเติมมาทดแทนสวัสดิการจำเป็นที่ขาดหายไป

(3) ด้านค่าใช้จ่ายของครัวเรือนและคนงาน

ค่าใช้จ่ายจำเป็นพื้นฐานเฉลี่ยเดือนละราว 2,000 บาท และเพิ่มเป็น 2,650 บาท ในช่วงวิกฤตครัวเรือนที่มีบุตรจะเสียค่าเลี้ยงดูบุตรครัวเรือนละ 2,500 บาท กรณีอยู่บ้านเช่าจะเสียค่าเช่าครัวเรือนละ 1,500 บาท

การส่งเงินไปช่วยครอบครัวญาติพี่น้องต่างจังหวัด (ร้อยละ 77.6 มีภูมิลำเนาอยู่ต่างจังหวัด) พบว่า ก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ มีจำนวนคนงานร้อยละ 46.6 เคยส่งเงินกลับ โดยส่งเฉลี่ยเดือนละ 2,000 บาท

หลังวิกฤตเศรษฐกิจ จำนวนคนงานที่สามารถส่งเงินกลับบ้านลดเล็กน้อยหรือร้อยละ 42.4 โดยส่งเงินเฉลี่ยรายเดือนละ 1,500 บาท

(4) ด้านหนี้สิน

พบว่ามีจำนวนครอบครัวที่เป็นหนี้สินทั้งสิ้นร้อยละ 71.2 โดยจำนวนหนี้สินเฉลี่ยคือ 22,000 บาท (จำนวนต่ำสุด-สูงสุด คือ 3,000-60,000 บาท) หนี้สินส่วนใหญ่ของคนงาน คือ หนี้สินที่เกิดจากการซื้อของผ่อนส่ง (หนี้ที่เกิด

จากการซื้อบ้าน รถยนต์ ไม่ได้นำมาคำนวณในที่นี้) ส่วนด้านความสามารถในการใช้หนี้ พบว่า ร้อยละ 49.1 ตอบว่า สามารถจ่ายได้ตามปกติ ร้อยละ 38.9 ตอบว่า จ่ายได้น้อยลงและคืนค้ำยืม ส่วนแหล่งเงินกู้พบว่าช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่ตอบว่า หาแหล่งเงินกู้ได้ยากขึ้น

(5) ด้านการพึ่งพิงครอบครัวหรือชุมชน

จากการสอบถามพบว่า มีจำนวนครัวเรือนร้อยละ 31.0 ได้หากับข้าว อาหารจากแหล่ง ธรรมชาติ เช่น ผักบึงริมคลอง กระถิน ริมรั้ว ปลาในคลองสาธารณะ เป็นต้น แต่ช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนร้อยละ 51.7 (ของผู้ที่พึ่งพิงแหล่งธรรมชาติ) ตอบว่า ลดลง เพราะมีคนอื่นมาแย่งมากขึ้น และต้องใช้เวลาไปทำงานมากขึ้น

นอกจากนี้ มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนร้อยละ 20.8 ตอบว่า ได้กลับไปนำข้าวสารหรืออาหารจากญาติพี่น้องที่ต่างจังหวัด และพบว่า ช่วงวิกฤตเศรษฐกิจร้อยละ 37.7 ของผู้ที่เคยกลับไปดังกล่าว ตอบว่า สามารถทำได้บ้างน้อยลง เพราะว่ามีคนที่ตกงานกลับไปอยู่บ้าน รวมทั้งต้องนำข้าวอาหาร ไปขายเพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในค่า ทรัพย์สิน

(6) ด้านต้นทุนทางสังคม และบทบาทการเรียกร้องต่อรัฐ

แม้แต่ในสังคมเมืองที่ยังส่วนมีสภาพเป็นชุมชน เป็นกลุ่มองค์กร ก็จะมี ต้นทุนทางสังคมของตนเองอยู่ ซึ่งหมายถึงรากฐานความเข้มแข็งหรือภูมิคุ้มกันของสังคมบางประการที่

ช่วยบรรเทาปัญหาที่จะเกิดขึ้น หรือเป็นพื้นฐานที่ดีในการพัฒนา ชุมชนให้เข้มแข็ง รูปธรรมของทุนทางสังคม เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ซึ่งคนที่มีสถานะชายขอบก็สามารถอยู่รอดได้ในชุมชน หรือการสร้างกิจกรรมการพัฒนาในชุมชน หรือแม้กระทั่งในมิติทางวัฒนธรรม ที่ยังมีการทำบุญทำทาน ยังมีศาสนาเป็นค้ำยันเหนี่ยวความเป็นปึกแผ่นของชุมชนอยู่ แม้ทั้งหมดนี้จะไม่ชัดเจนเท่ากับชุมชนชนบท

ผลกระทบต่อสภาพแรงงาน พบว่า มีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนร้อยละ 4.4 ตอบว่า ช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ตนเองหรือคนในครอบครัวที่ทำงานให้กับส่วนรวม เช่น เป็นคณะกรรมการของกลุ่ม / องค์กรหรืองานเพื่อส่วนรวมอื่น ๆ ต้องเลิกงานเพื่อใช้เวลาไปทำมาหากินให้ครอบครัว

ผู้ตอบแบบสอบถามทุกโรงงาน (20 โรงงาน) มีแผนนำลาออกเพราะต้องใช้เวลาไปทำมาหากิน มีแผนนำที่เคลื่อนไหวถูกให้ออกจากงาน ลดงาน หรือ ลดบทบาท และพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 34.1 และ 18.3 แสดงทัศนะว่า ผู้นำสหภาพยื่นข้อเรียกร้องน้อยลงหรือไม่มีการยื่นข้อเรียกร้อง มีเพียงร้อยละ 47 ที่ยังมีบทบาทยื่นข้อเรียกร้องเหมือนเดิม

(7) ด้านการแสวงหาทางออก

คนงานพยายามหาทางออก หรือบรรเทาปัญหาจากวิกฤตเศรษฐกิจหลากหลายแบบ โดยส่วนใหญ่จะพยายามลดค่าใช้จ่ายลงให้มากที่สุด โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นหรือลดประมาณสินค้าที่บริโภคลง ขณะเดียวกัน

กันก็ให้คนในครอบครัวออกไปทำงานพิเศษหารายได้เพิ่มขึ้น จะมีบางส่วนที่ทำงานค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ

ส่วนทางออกด้านการเลี้ยงชีพ พบว่าคนงานผู้ตอบแบบสอบถามเล่นหวยเฉลี่ยเดือนละ 540 บาท ช่วงวิกฤตคนงานร้อยละ 74.0 ตอบว่า เล่นน้อยลง มีเพียงร้อยละ 6.0 เท่านั้นที่ตอบว่าเล่นมากขึ้น และมีผู้ตอบแบบสอบถามจำนวนร้อยละ 11.4 ตอบว่า เล่นหวยด้วยเงินเชื่อ

● ปี 2541 บัณฑิตย ์ ธนชัย เศรษฐวุฒิ มุทนิธธารมณ ์ พงศ ์พจัน ได้จัดทำรายงานการศึกษาเรื่อง "เสียงร้องจากกรรมกรตกงาน"

วัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจปัญหาของกรรมกรผู้ตกงานจากโรงงานอุตสาหกรรมในเขต กทม. และ ปริมณฑล สาเหตุการถูกเลิกจ้าง ความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นภายหลังการตกงาน การแสวงหาทางออกของกรรมกรมีงานทำ ตลอดจนรวบรวมข้อเสนอความต้องการความช่วยเหลือจากรัฐบาลหรือกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม โดยคาดหวังว่าจะได้ข้อมูลสำหรับความเข้าใจที่มีเป็นรูปธรรมถูกต้องเกี่ยวกับชะตากรรมของกรรมกรที่ถูกเลิกจ้าง เพื่อพิจารณาถึงมาตรการช่วยเหลือผู้ว่างงานในสถานการณ์ปัจจุบันว่าสอดคล้องกับความต้องการ ความเดือดร้อนแท้จริงของกรรมกรมากน้อยเพียงใด?

วิธีการศึกษา คือ จัดทำแบบสอบถามและสุ่มตัวอย่างสอบถามคนงานที่ถูกเลิกจ้างในย่านอุตสาหกรรมต่าง ๆ ได้แบบสอบถามทั้งหมด 172 ชุด ช่วงเวลาที่สอบถามคือ ระหว่างวันที่ 1-16 มกราคม 2541

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบ

(1) ภูมิลำเนา ร้อยละ 46.51 มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ร้อยละ 25 มาจากเขต กทม. และใกล้เคียง

ร้อยละ 28.49 มาจากภาคอื่น ๆ

(2) เพศ เป็นผู้หญิง ร้อยละ 57.56 ผู้ชายร้อยละ 42.44

(3) อายุ ส่วนใหญ่อายุ 26-30 ปี ร้อยละ 27.33 ใกล้เคียงกับอายุ 31-35 ปี ซึ่งมีร้อยละ 24.42, รองลงมาอายุ 41 ปีขึ้นไป ร้อยละ 19.77, อายุ 36-40 ปี ร้อยละ 13.37, อายุ 21-25 ปี ร้อยละ 11.63

(4) ระดับการศึกษา ส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษา ร้อยละ 68.60 รองลงมามัธยมศึกษา ร้อยละ 27.91

(5) ประเภทอุตสาหกรรมที่ทำก่อนถูกเลิกจ้าง กิจการสิ่งทอตัดเย็บเสื้อผ้า ร้อยละ 83.84 กิจการเหล็กและโลหะ ร้อยละ 18.02 ของเด็กเล่นตุ๊กตา ร้อยละ 12.79 ผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์ และวัสดุก่อสร้างสัดส่วนเท่ากันคือ ร้อยละ 8

(6) ขนาดของโรงงาน ที่ผู้ถูกเลิกจ้างทำงานอยู่ ส่วนใหญ่มีคนงานเกินกว่า 500 คน คิดเป็นร้อยละ 43.02 ของผู้ตอบ, รองลงมา ร้อย

ละ 31.40 อยู่ในขนาดโรงงาน 51-100 คน, 101-500 คน คิดเป็นร้อยละ 17.44, ต่ำกว่า 50 คน มีเพียงร้อยละ 5

(7) สอนภาพสนรศ และกรรมบัตร เป็นโสดร้อยละ 24.42 แต่งงานแล้วมีบุตร ร้อยละ 61.05 แต่งงานแล้วไม่มีบุตรร้อยละ 5.23 หม้ายหรือหย่าร้างไม่มีบุตรร้อยละ 1.74 หม้ายหรือหย่าร้างมีบุตรร้อยละ 7.59

ผู้ตกงานที่แต่งงานแล้วส่วนใหญ่มีบุตร 1 คน ร้อยละ 26.16, มีบุตร 2 คน ร้อยละ 22.09, มีบุตร 3 คน ร้อยละ 8.14, มีบุตร 4 และ 5 คน ในสัดส่วนเท่ากัน คือร้อยละ 2.33

ผลการศึกษาคำคัญ สรุปได้ดังนี้

(1) อายุขจรน ของผู้ถูกเลิกจ้าง 1-5 ปี กับ 6-10 ปี มีสัดส่วนใกล้เคียงกันมากคือร้อยละ 36.05 และร้อยละ 35.47 ตามลำดับ รองลงมาอายุงาน 11-15 ปี ร้อยละ 11.63, อายุงานมากกว่า 20 ปี ร้อยละ 9.30, อายุงาน 16-20 ปี ร้อยละ 4.07

(2) ค่าจ้างสุดท้ายก่อนถูกเลิกจ้าง

ร้อยละ 37.21 ได้รับอัตราค่าจ้าง 160-180 บาทต่อวัน ซึ่งใกล้เคียงกับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำที่กำหนดในปี 2540 คือ 157 บาทต่อวัน, รองลงมาร้อยละ 23.84 ได้รับค่าจ้างมากกว่า 200 บาทต่อวัน, ร้อยละ 16.86 ได้รับเท่ากับค่าจ้างขั้นต่ำตาม กฎหมายได้ค่าจ้าง 181-200 บาทต่อวัน และต่ำกว่าค่าจ้างขั้นต่ำมีสัดส่วนเท่ากันคือ ร้อยละ 11.05

(3) ระยะเวลาที่ตกงาน

ผู้ตอบที่ตกงานมาก 1-3 เดือน และ 3-6 เดือน มีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกันคือ ร้อยละ 34.30

และ ร้อยละ 32.56, น้อยกว่า 1 เดือนร้อยละ 25. มากกว่า 1 ปีขึ้นไปร้อยละ 3.49 ร้อยละ 0.58 ตกงานมา 9-12 เดือน

(4) เหตุผลที่นายจ้างอ้างเพื่อเลิกจ้างคนงาน

ผู้ตกงานกว่าครึ่งตอบว่า นายจ้างส่วนใหญ่อ้างเหตุผลการเลิกจ้างว่า เพราะเศรษฐกิจประเทศแย่ และ กิจกรรขาดทุน รวมเป็นร้อยละ 57 ของเหตุผลทั้งหมด ต้นทุนสูงร้อยละ 17.19 ออเดอร์ลดลงหรือ ไม่มีร้อยละ 13.80 ธนาคารไม่ให้เงินกู้ร้อยละ 6.15 และปัญหาอื่น ๆ

(5) ผู้ตกงานเห็นด้วยกับเหตุผลการเลิกจ้างของนายจ้างหรือไม่?

เห็นด้วยกับเหตุผลของนายจ้าง มีเพียงร้อยละ 14 ผู้ไม่เห็นด้วยกับเหตุผลการเลิกจ้างของนายจ้าง ส่วนใหญ่เห็นว่ากิจการยังส่งออกสินค้าได้อยู่ร้อยละ 31.27 รองลงมาเพราะเห็นโรงงานยังมีการทำงานล่วงเวลาบ่อยร้อยละ 26.18 นายจ้างต้องการลด ต้นทุนร้อยละ 22.18 ยังมีออเดอร์เข้ามาร้อยละ 9.82 นายจ้างต้องการล้มสหภาพแรงงานร้อยละ 3.27 นายจ้างต้องการตัดคนงานถ้ามีเงินเดือนสูงออกหรือเพิ่มจ้างถูกจ้างใหม่เป็นรายวันร้อยละ 1.82 นายจ้างบริหารงานไม่มีประสิทธิภาพ ร้อยละ 1.45 และอื่น ๆ

(6) นายจ้างแจ้งให้รู้ล่วงหน้าก่อนเลิกจ้าง กี่วัน

ส่วนใหญ่ไม่แจ้งล่วงหน้า ร้อยละ 51.74, แจ้งให้รู้ล่วงหน้าไม่ถึง 7 วัน ร้อยละ 12.21 แจ้งล่วงหน้า 30 วันหรือ 1 เดือน ร้อยละ 10.47 แจ้งล่วงหน้า 7 วันและ 15 วันในสัดส่วน

ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 5.23 และ ร้อยละ 6.40, แข็งแรงหน้า 60-90 วัน ร้อยละ 1.16

(7) ก่อนถูกเลิกจ้าง นายจ้างได้ใช้มาตรการลดค่าใช้จ่ายด้านแรงงานอะไรบ้าง

ผู้ตอบได้บอกว่า นายจ้างได้ใช้มาตรการลดวันทำงาน ลดโบนัส ลดเบี้ยขยัน ในสัดส่วนใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 25.86 ร้อยละ 24.83 และร้อยละ 23.45 ตามลำดับ ใช้มาตรการลด ค่าจ้างร้อยละ 13.45 ลดค่าครองชีพ ร้อยละ 6.55 ลดเงินปรับค่าจ้างประจำปี ร้อยละ 3.10 และอื่น ๆ

(8) ได้รับค่าชดเชยหรือไม่ และได้มาอย่างไร

ส่วนใหญ่ ร้อยละ 66.28 ไม่ได้รับค่าชดเชย มีเพียงร้อยละ 15.70 ได้รับค่าชดเชยตามกฎหมาย ร้อยละ 9.88 ได้รับน้อยกว่ากฎหมาย และร้อยละ 5.81 ได้รับมากกว่ากฎหมาย

วิธีได้ค่าชดเชย ส่วนใหญ่ร้อยละ 34.15 ถูกจ้างฟ้องศาลแรงงาน นายจ้างจ่ายให้ครบถ้วนและผ่อนชำระให้ มีสัดส่วนเท่ากันคือ ร้อยละ 19.51 ได้มาโดยชุมชนหรือเครื่อง ร้อยละ 12.20 คดลงได้นอกรอบ ร้อยละ 9.76 และถูกจ้างลาออกจึงได้ค่าชดเชย ร้อยละ 4.88

(9) ค่าใช้จ่ายการศึกษาบุตร

ส่วนใหญ่ร้อยละ 51.69 ต้องจ่าย 3,000-5,000 บาทต่อเทอม รองลงมาร้อยละ 35.59 จ่ายมากกว่า 7,000 บาท ร้อยละ 5.08 จ่าย 6,001-7,000 บาท และ ร้อยละ 0.85 จ่าย 5,001-6,000 บาท

(10) ค่าเช่าบ้าน

ส่วนใหญ่ร้อยละ 68.02 ต้องจ่ายค่าเช่าบ้าน ร้อยละ 31.98 ไม่ต้องจ่ายค่าเช่าบ้าน อาจเป็นเพราะอยู่กับครอบครัวพี่น้อง หรือเพื่อน

อัตราค่าเช่าบ้านส่วนใหญ่ร้อยละ 86.27 จ่ายเดือนละ 1,000-2,000 บาท จ่ายระหว่างเดือนละ 2,000-3,000 บาท และ 4,000-5,000 บาท มีสัดส่วนเท่ากันคือร้อยละ 3.94 จ่ายค่าเช่าบ้านต่ำกว่าเดือนละ 1,000 บาท และระหว่าง 3,000-4,000 บาท มีสัดส่วนเท่ากันคือ ร้อยละ 2.94

(11) ที่มาของค่าใช้จ่ายภายหลังการตกงานและยังหางานทำไม่ได้

ส่วนใหญ่ร้อยละ 44.19 มาจากการกู้ยืม รองลงมาร้อยละ 22.67 ขอเงินครอบครัวหรือเพื่อน, ร้อยละ 11.63 พึ่งเงินชดเชยหรือเงินที่ได้รับจากการเลิกจ้าง โดยผู้ที่พึ่งเงินของตนเอง และอาศัยอยู่กับเพื่อนที่มีงานทำ มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 6.98 และ ร้อยละ 6.23, เาของใช้ส่วนตัวไปจำหน่ายร้อยละ 3.49 และอื่น ๆ

(12) ผู้ตกงานได้ไปทำงานหรือหางานอะไรทำ

ส่วนใหญ่ร้อยละ 38.38 ยังสมัคร งานใหม่ หางานทำไปเรื่อย ๆ ซึ่งมักจะตอบ ผู้ไปกับว่าถ้าหางานทำไม่ได้ จะกลับไปต่างจังหวัดซึ่งมีร้อยละ 29.73, มีผู้ประกอบอาชีพส่วนตัวหรืออาชีพอิสระ ร้อยละ 21.08 เข้าโครงการฝึกอาชีพร้อยละ 2.26 และอื่น ๆ

(13) ผู้ตกงานต้องการความช่วยเหลืออะไรจากรัฐบาล

ต้องการให้หางานใหม่ที่เหมาะสมให้ทำร้อยละ 23.98, ขอให้รัฐบาลเร่งประกาศใช้ประกันสังคมกรณีว่างงาน ร้อยละ 20.76, ต้องการให้ช่วยเหลือการศึกษาและการรักษาพยาบาลของบุตร ร้อยละ 11.11, ให้รัฐดูแลให้ได้รับค่าชดเชยตามกฎหมายแรงงาน ร้อยละ 9.06, ต้องการเงินทุนประกอบอาชีพปลดดอกเบี้ยต่ำร้อยละ 8.77 และร้อยละ 8.19 ต้องการค่าชดเชยเพิ่มขึ้นตามอายุงาน และอื่น ๆ

• ปี 2541 โครงการเสียงคนด้อยโอกาสในภาวะเศรษฐกิจ ซึ่งก่อตั้งโดยองค์กรพัฒนาเอกชน 8 แห่ง ได้แก่ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก (มพด.) มูลนิธิศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก (ศพด.) มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส) มูลนิธิดวงประทีป มูลนิธิเพื่อนหญิง คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา (ศสพ.) คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาระดับชาติ (กป.อพช.) และ สภาองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชน (สอ.คย.) ได้ทำการศึกษา “สถานการณ์และผลกระทบของภาวะวิกฤตเศรษฐกิจต่อเด็ก ครอบครัว และชุมชน”

วิธีการศึกษา สัมภาษณ์แรงงานเด็กด้อยโอกาสได้จำนวน 694 คน ช่วงอายุ 13-18 ปี แบ่งเป็นกลุ่มแรงงานเด็กในเมือง ที่เดินทางกลับบ้านในช่วงเทศกาลตรุษจีน (25-29 มกราคม 2541) ช่วงสงกรานต์ (6-13 เมษายน

2541) และกลุ่มสมาชิกสโมสรแรงงานเด็กของมพด. รวมจำนวน 502 คน

แรงงานเด็กคืบคั้น คือ กลุ่มแรงงานเด็กตกงานที่เดินทางกลับบ้านในชนบท จำนวน 192 ตัวอย่าง จากจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์

ผลการศึกษา สรุปได้ว่า

(1) แรงงานเด็กเป็นตัวแทนหนึ่งในเรื่อง ค่าใช้จ่ายของครอบครัวในชนบท นั่นคือการส่งลูกมาขายแรงงานเป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายของครัวเรือน ทั้งด้านภาระกินอยู่ การศึกษา ขณะเดียวกันยังสามารถช่วยสนับสนุนรายได้ส่วนหนึ่งให้กับครอบครัวด้วย โดยเฉพาะเงินลงทุนการเกษตร เช่น ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง ค่าจ้างแรงงาน ฯลฯ หากเด็กถูกปลดจางาน ถูกลดค่าจ้างค่าทำงานล่วงเวลา ก็จะส่งผลกระทบต่อตามไปถึงครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในสภาพขาดแคลนอยู่แล้ว และได้รับความลำบากเพิ่มขึ้นจากรายจ่ายที่ทวีขึ้นตามราคาสินค้าจำเป็นที่ต้องกินต้องใช้อยู่ทุกวันจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ยังไม่นับบริการจากรัฐที่ลดลงอันเนื่องมาจากปัญหาด้านงบประมาณจำกัด

(2) ส่วนใหญ่ทำงานในกิจการธุรกิจขนาดย่อม งานรับเหมาก่อสร้าง งานในโรงงานขนาดเล็กและขนาดกลาง

(3) ผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจคือ ค่าอาหาร และค่าใช้จ่ายแต่ละเดือนเพิ่มสูงขึ้น 20-50% ในขณะที่รายได้ลดลง ถูกลดค่าทำงานล่วงเวลา ถูกลดสวัสดิการ ถูกลดปริมาณคนงาน

และลูกแรงงานมากขึ้น นายจ้างปิดกิจการ โดยมีเด็ก 20 คน ที่ระบุ ชัดเจนว่าถูกออกจากงาน

(4) แรงงานเด็กเป็นกลุ่มแรงงานที่ไม่ได้รับค่าชดเชยตามกฎหมายเมื่อถูกปลดออกจากงาน

(5) สาเหตุที่ทำให้เคลื่อนย้ายแรงงานลาออก หรือกลับถิ่นฐานตามช่วงเทศกาลแล้วไม่เดินทางเข้ามาอีกของแรงงานเด็กบางส่วน เนื่องจากเห็นว่านายจ้างไม่มีงาน ค่าตอบแทนน้อย ไม่มีค่าทำงานล่วงเวลาและค่าใช้จ่ายสูง แต่ไม่มีขังมูรระบุชัดเจนถึงการถูกไล่ออกจากงาน หรือนายจ้างปิดกิจการอย่างชัดเจน ประกอบกับช่วงที่เก็บข้อมูลเป็นฤดูการทำนาที่เด็กมักกลับไปอยู่บ้านนาน เพื่อช่วยครอบครัวทำนา แรงงานเด็กส่วนใหญ่จึงไม่ได้ระบุว่าตนเองตกงานหรือคิดว่าอาจจะตกงาน

(6) จากตัวอย่างข้อมูลในพื้นที่ระดับตำบลใน 3 จังหวัด พบตัวเลขแรงงานเด็กคืนถิ่นตำบลละประมาณ 30-50 คน จึงอาจทำให้ประมาณการตัวเลขในระดับภาคอีสาน (ซึ่งมีปริมาณการอพยพแรงงานของเด็กมากที่สุดของประเทศ) ได้ว่า จะมีแรงงานเด็กคืนถิ่นจากสถานการณ์วิกฤตเศรษฐกิจถึงเกือบ 100,000 คน

▪ ปี 2542 นุฎล โกถิจ จรรยา บัศวร ฝ่ายแรงงานหญิงในภาคอุตสาหกรรมการผลิตมูลนิธิเพื่อนหญิง ได้จัดทำรายงานการศึกษาเรื่อง “คุณภาพชีวิตและครอบครัวของแรงงานหญิง ภายหลังจากเลิกจ้าง”

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของลูกจ้างหญิงที่ตกงานว่า ประสบปัญหาการดำรงชีวิตอะไร อย่างไร ความสัมพันธ์ในครอบครัว และความคาดหวัง

วิธีการศึกษา ใช้วิธีสัมภาษณ์จะลึกเป็นกรณีศึกษาคนงานหญิงที่ถูกเลิกจ้างจาก 6 โรงงาน จำนวน 30 ราย

ข้อมูลเบื้องต้นของกรณีศึกษา 30 ราย ได้แก่

1. เคยเป็นพนักงานในอุตสาหกรรมประเภท

- 1.1 อุตสาหกรรมเซรามิกส์ 5 ราย
- 1.2 อุตสาหกรรมสิ่งทอ ฟอกย้อม 7 ราย
- 1.3 อุตสาหกรรมตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป 13 ราย
- 1.4 อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์ 5 ราย

2. สาเหตุที่ถูกเลิกจ้าง

- 2.1 จำนวน 17 ราย รายจ้างปิดกิจการเพราะปัญหาเศรษฐกิจ
- 2.2 จำนวน 13 ราย ถูกเลิกจ้างเนื่องจากเป็นแรงงานที่มีปัญหาในการต่อรองกับนายจ้าง

3. สิทธิตามกฎหมายเรื่องค่าชดเชยการเลิกจ้าง

- 3.1 จำนวน 14 ราย ได้รับค่าชดเชยตามกฎหมาย

3.2 จำนวน 16 ราย ไม่ได้รับค่า

ชดเชย

4. อายุของกรณีศึกษา

4.1 จำนวน 2 รายอายุมากกว่า 50 ปี

4.2 จำนวน 14 รายอายุระหว่าง 40-49 ปี

4.3 จำนวน 12 รายอายุระหว่าง 30-39 ปี

4.4 จำนวน 2 รายอายุต่ำกว่า 29 ปี

5. ภูมิสำเนา

5.1 คนพื้นที่จังหวัดที่ทำงานอยู่ 4 ราย (ปทุมธานี, สมุทรสาคร, นครปฐม)

5.2 เป็นแรงงานอพยพมาจากต่างจังหวัด 26 ราย

6. การศึกษา

6.1 จำนวน 1 รายจบชั้น ม.3

6.2 จำนวน 1 รายจบชั้น ป.7

6.3 จำนวน 7 รายจบชั้น ป.6

6.4 จำนวน 19 รายจบชั้น ป.4

6.5 จำนวน 2 รายจบต่ำกว่า ป.4

7. สถานภาพ

7.1 โสด 2 ราย

7.2 มีคู่ (สามีเสียชีวิต) 3 ราย

7.3 เลิกกับสามี 6 ราย

7.4 อยู่กับสามี 19 รายในจำนวน 19 รายที่อยู่กับสามีนี้:

- 1 รายที่ต้องดูแลสามีที่ป่วยหนัก

ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ พร้อมกับถูก 2 คน โดยทำหน้าที่เป็นคนหารายได้หลักเลี้ยงครอบครัว

- 8 รายอยู่กับสามีและสามียังทำงานเป็นหลักให้ครอบครัวอยู่ได้ ไม่มีปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัว

- อีก 10 ราย มีปัญหาอันเนื่องมาจากสามีไม่รับผิดชอบครอบครัว ทั้งให้เธอต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในบ้าน และดูแลลูกคนเดียว ส่วนสามีบางรายคิดเหล้า ดื่มยาบ้า มีเมื่อน้อยหรืออยู่บ้านเฉยๆกันแต่ไม่พูดกัน

สรุปประเด็นสำคัญของกรณีศึกษา มีดังนี้

1. ทั้งหมดไม่มีงานทำที่มั่นคงเช่นเดิม และมีรายได้ (ที่เป็นตัวเงิน) ลดลงอย่างมาก ต้องทำงานหนักมากขึ้น ชั่วโมงการทำงานมากขึ้นในสภาพการจ้างที่แย่ลง ในขณะที่ยังคงอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมเดิม ภาวะค่าใช้จ่ายเหมือนเดิมทุกประการ ในสภาพการณ์ที่มีปัญหาเศรษฐกิจเป็นอย่างนี้ สินค้าทุกอย่างทั้งอุปโภคบริโภคขึ้นราคาแพงกว่าร้อยละ 40 ทั้งนี้รวมไปถึงค่าเช่าบ้าน ค่าน้ำ ค่าไฟ ซึ่งเป็นภาวะที่คนงานทุกคนต้องเสียทั้งสิ้น เมื่อปัญหาเศรษฐกิจรุนแรง ปัญหาอื่น ๆ ก็ตามมา

2. ความสัมพันธ์ในครอบครัว เรื่องความรับผิดชอบของสามีคือครอบครัวเป็นปัญหารุนแรงมากขึ้น กรณีศึกษาหลายรายที่สามีไม่รับผิดชอบครอบครัวในเรื่องรายได้ ที่สำคัญสามีบางคนยังใช้ความรุนแรงกับผู้หญิงเพื่อให้ได้ในสิ่งที่เขาต้องการเป็นการเพิ่มภาระทางจิตใจให้กับผู้หญิงเหล่านี้ด้วย ซึ่งจากกรณีศึกษา มีทั้งที่เคยมีปัญหายุ่งยากก่อนหน้านี้แล้ว และสามีเริ่มไม่รับผิดชอบหลังจากที่ประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ ดังที่กล่าวมาแล้ว

3. ปัญหาการเล่าเรียนของลูก ที่เกือบทั้งหมดของกรณีศึกษาถะเรื่องนี้ผู้หญิงเป็นฝ่ายดูแลเพียงลำพัง ด้วยสำนึกความรับผิดชอบที่มากกว่าผู้ชายเมื่อเปรียบเทียบกันทำให้เมื่อเกิดปัญหาวิกฤตที่กระทบต่อรายได้ ผู้หญิงจึงเป็นฝ่ายคิดถึงเรื่องนี้มากเพื่ออนาคตของลูก แต่ด้วยข้อจำกัดการแก้ปัญหาจึงมีทางเลือกที่น้อย ในกรณีศึกษาจึงพบว่าผู้หญิงต้องส่งลูกไปต่างจังหวัดให้ญาติช่วยเหลือในกรณีที่เด็กยังอายุน้อย ส่วนเด็กที่เข้าโรงเรียนแล้วก็ต้องย้ายไปเรียนต่างจังหวัดโดยให้ญาติ ๆ ช่วยดูแลส่วนหนึ่ง, ส่วนบางกรณีที่ไม่ม่เงินส่งให้ลูกเรียนต่อก็ต้องให้ลูกออกจากโรงเรียนมาช่วยหารายได้ให้ครอบครัว ซึ่งก็ส่งผลกระทบต่อมาอีกในเรื่องของความอบอุ่นของเด็กที่ยังไม่มีเวลาให้

4. ประการสำคัญคือมีกรณีศึกษาที่พบว่าลูกของชนตลงงานเข้าไปพัวพันกับยาเสพติดโดยมีสาเหตุมาจากการที่แม่ไม่มีรายได้ให้เป็นค่าอุปกรณ์การเรียนบ้าง ไม่มีเงินส่งให้เรียนต่อบ้าง จนเด็กต้องหาเงินเพื่อแก้ปัญหาเองโดยการเป็นนายหน้าติดต่อบายขานเสพติดเพื่อให้ได้เงินมา อีกกรณีหนึ่งแม่ไม่มีเวลาดูแลลูกเพราะต้องทำงานหนักจนลูกไปคบเพื่อนไม่ดีพาไปติดยาเสพติดจนเสียชีวิต

ปัญหาประการนี้มองได้ว่ามีแนวโน้มที่จะกลายเป็นปัญหาหนักขึ้นมาในอนาคตสำหรับเด็กที่อยู่ในช่วงวัยรุ่นที่ต้องการการดูแลและความอบอุ่นจากครอบครัว ในขณะที่ครอบครัวก็มีปัญหาทางเศรษฐกิจ แม่ต้องหารายได้ให้เพียงพอกับค่าใช้จ่าย ไม่มีเวลาดูแล เขาใจใส่ลูกเท่าที่ควร

5. ปัญหาภาวะด้านการกินอยู่ที่คนเหล่านี้ทั้งตัวเองและครอบครัว ลูก ที่ต้องประหยัดกันเต็มที่เพราะรายได้ของเธอนั้นเป็นทั้งค่าใช้จ่ายในครอบครัว ค่าอาหาร ค่าเช่าบ้าน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าขนมลูกไปกินโรงเรียน ค่าอาหารที่ต้องลดลงอย่างมากเนื่องจากมาจากรายได้และทำให้เกิดปัญหาหนี้สินตามมา

6. การเข้าถึงความช่วยเหลือต่าง ๆ และการแก้ปัญหาจากรัฐ พบว่าส่วนใหญ่ไม่ได้รับการช่วยเหลือ และไม่รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากรัฐเลยอันเนื่องมาจากทั้ง เข้าไม่ถึงข้อมูล และคิดที่กฎระเบียบต่าง ๆ ที่ไม่เอื้อให้คนงานใช้โครงการเหล่านั้นได้ อาจกล่าวได้ว่าสำหรับกรณีศึกษาเหล่านี้ต้องรู้โดยลำพังโดยที่รัฐไม่สามารถแก้ปัญหาให้ได้แต่อย่างไร

7. หากมองในแง่ของความรับผิดชอบต่อครอบครัวแล้ว ข้อเท็จจริงที่พบคือแรงงานหญิงมีความรับผิดชอบ สนใจและเอาใจใส่อย่างละเอียดรอบคอบต่อครอบครัวมากกว่าแรงงานชายในทุก ๆ เรื่อง หลงรายที่พบผู้หญิงไม่ได้สนใจตัวเองต้องทำงานหนักอย่างไร คิดแต่เพียงว่าจะทำให้ลูกและครอบครัวอยู่อย่างไม่ต้องร้อนได้อย่างไร ทำอย่างไรให้ลูกได้เรียนสูง ๆ รวมไปถึงความรับผิดชอบต่อพ่อแม่ของเธอที่ต่างจังหวัดที่หลายคนยังต้องส่งเสียเงินค่าใช้จ่ายให้ ต้องคอยห่วงใยดูแล จึงพอจะสรุปได้ว่าหากแรงงานหญิงเหล่านี้ตกอยู่ในภาวะลำบาก จะส่งผลถึงอนาคตของลูก ๆ ของเธอ และครอบครัวในชนบทที่เธอเหล่านั้นต้องรับผิดชอบด้วยอย่างแน่นอน แต่ขณะเดียวกันผู้ชายก็เป็นฝ่ายที่ทำตัวเป็นปัญหาคอยซ้ำเติมเธอเหล่านั้นด้วย ดังที่พบในกรณีศึกษา

• งานรวบรวมศึกษาข้อมูล เรื่อง **วิกฤตเศรษฐกิจกับผลกระทบต่อผู้รับงานไปทำที่บ้าน** ของเครือข่ายสตรีแรงงานนอกระบบ ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานพัฒนาและส่งเสริมแรงงาน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระ (Self-employed) และกลุ่มผู้รับงานเหมาช่วงการผลิต (Subcontracted workers) พบว่าคนตกงานหรือถูกเลิกจ้างส่วนใหญ่จากโรงงานเป็นแรงงานสตรีที่มีอายุ 30 ปีขึ้นไป จบเพียงชั้นประถมศึกษา โดยเข้าทำงานตั้งแต่อายุยังน้อยในสถานประกอบการที่ใช้แรงงานเป็นหลักในการผลิต ขาดโอกาสพัฒนาความรู้ทักษะ ดังนั้น จึงไม่มีโอกาสจะเข้าทำงานในที่ที่มีค่าจ้างหรือสวัสดิการที่ดีหลังถูกเลิกจ้าง ด้วยความจำเป็นต้องมีรายได้จุนเจือครอบครัวในภาวะวิกฤต ทำให้แรงงานเหล่านี้เข้าสู่ “ภาคการจ้างงานที่ไม่เป็นระบบ” หรือแรงงานนอกระบบ (Informal Sector) มากขึ้น เนื่องจากภาคการจ้างงานนี้มีลักษณะพื้นฐานการประกอบการที่ใช้เงินลงทุนต่ำ ทักษะฝีมือไม่สูงนัก ใช้เทคโนโลยีต่ำ สามารถเข้าออกได้ง่าย เป็นต้น

ในภาวะที่เศรษฐกิจถดถอย “ภาคการจ้างงานที่ไม่เป็นระบบ” (Informal Sector) เป็นเสมือนฟองน้ำที่จะช่วยดูดซับแรงงานส่วนเกินจากภาคจ้างงานในระบบ (Formal Sector) ที่ได้รับผลกระทบจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ จึงทำให้จำนวนแรงงานในภาคการจ้างงานที่ไม่เป็นระบบโตขึ้น

เดิมแรงงานกลุ่มนี้ประสบปัญหาเกี่ยวกับสภาพการทำงาน คือ ขาดอำนาจต่อรอง ได้รับความคุ้มครอง มีปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ขาดโอกาสเข้าถึงสวัสดิการของรัฐและไม่ได้รับ

ความคุ้มครองจากกฎหมายคุ้มครองแรงงานอยู่แล้ว เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจแรงงานกลุ่มนี้ก็ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน ปัญหาจึงอยู่ที่ว่า “ภาคการจ้างงานที่ไม่เป็นระบบ” เองก็ไม่สามารถที่จะรองรับแรงงานที่ถูกเลิกจ้างได้อย่างราบรื่นอย่างที่คาดหวัง

ผู้ประกอบการอาชีพอิสระ

การศึกษา กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระพบผลกระทบต่าง ๆ ที่กลุ่มได้รับมีอยู่หลายเรื่องด้วยกันคือ

(1) **เรื่องยอดขายของตลาดภายในประเทศทั้งในระดับภูมิภาคและกรุงเทพฯ ลดลงสวนทางกับยอดขายของตลาดต่างประเทศที่เพิ่มขึ้น** ทำให้ต้นทุนด้านการตลาดเพิ่มขึ้นและมีความขาดลำบากในการขยายตลาดในประเทศ

จากผลกระทบดังกล่าว กลุ่มพยายามปรับเปลี่ยนรูปแบบและสีของผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของตลาดให้มากขึ้น โดยเฉพาะสินค้าที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน และเน้นการผลิตตามคำสั่งซื้อจากลูกค้า ต่างประเทศซึ่งมีคำสั่งซื้อสม่ำเสมออีกทั้งยังเพิ่มจำนวนขึ้นในสินค้าบางประเภท และยังคงออกร้านในกรุงเทพฯ ที่มียอดขายหรือรายได้ไม่คุ้มค่าใช้จ่าย

(2) **กรณีที่วัตถุดิบขาดตลาดและมีราคาสูงขึ้น** เป็นอีกผลกระทบที่กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระได้รับวัตถุดิบเหล่านี้ ได้แก่ เส้นไหม เส้นฝ้าย (โดยเฉพาะกลุ่มในจังหวัดขอนแก่นและร้อยเอ็ด) จนเป็นเหตุให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น

จากผลกระทบดังกล่าว ทางกลุ่มจึงพยายามรวมกันจัดซื้อวัตถุดิบเพื่อที่จะสั่งซื้อได้ครั้งละจำนวนมาก ๆ

ซึ่งไม่เพียงทำให้จัดซื้อได้ง่าย ในขณะที่ราคาก็ถูกลงด้วยและต้องซื้อจากแหล่งจำหน่ายในกรุงเทพฯ เพราะตลาดวัตถุดิบในท้องถิ่นขาดแคลน หรืออาจติดต่อกับผู้ที่ผลิตเส้นไหมหรือเส้นฝ้ายโดยตรง ซึ่งทำให้ได้คุณภาพตรงตามความต้องการและราคาไม่สูง

แม้ต้นทุนการผลิตจะสูงขึ้นแต่ทางกลุ่มยังไม่ปรับราคาขายสินค้า เหตุผลที่ยังคงราคาเดิมเนื่องจากต้องการรักษาสถานะและลูกค้าไว้ ประกอบกับกังวลในเรื่องความไม่แน่นอนของตลาด กลุ่มจึงต้องแบกรับภาระต้นทุนที่สูงเสียเอง เช่นเดียวกับสมาชิกผู้ผลิตต้องทนแบกรับภาระ ต้นทุนที่สูงขึ้น โดยได้รับค่าตอบแทนเท่าเดิม

ส่วนในเรื่องการปรับราคาขายสินค้า บางกลุ่มปรับราคาขายไปแล้ว โดยหาความเข้าใจกับ ลูกค้าว่าเป็นผลมาจากต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่อีกหลายกลุ่มมีแผนจะปรับค้อมเมื่อมี สินค้าในรูปแบบใหม่ ๆ ออกวางตลาด

(3) *เรื่องทุนหมุนเวียนในการลงทุน* เป็นอีกผลกระทบหนึ่ง ซึ่งเดิมกลุ่มต่าง ๆ ประสบกับปัญหานี้อยู่แล้ว เมื่อมาเจอกับภาวะที่เป็นอยู่ซึ่งทำให้เกิดปัญหาหนักขึ้นอีก เมื่อก่อนผู้จำหน่ายวัตถุดิบให้เครดิตในการจ่ายเงินหลังจากรับของมาแล้ววันนาน 1.2 เดือน แต่ทุกวันนี้เมื่อซื้อต้องจ่ายเงินสดทันที ในขณะที่ธนาคารเองก็ปล่อยเงินกู้ให้น้อยลงและมีเงื่อนไขมากขึ้น

ผู้รับเหมาช่วงการผลิต พบว่าภาวะเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ก่อผลกระทบต่อกลุ่มหลายประการด้วยกัน เริ่มตั้งแต่ปริมาณงานที่เข้ามาลดลง เนื่องจากเจ้าของงานไม่กล้าลงทุนเพราะไม่แน่ใจในภาวะเศรษฐกิจอีกทั้งราคาส่วขึ้น-ลงรวดเร็ว นอกจากนั้นการแสวงหาแหล่งงานใหม่ ๆ ก็ทำได้ยาก เนื่องจากงานมีน้อยและเจ้าของงานมีช่างประจำอยู่แล้ว

ในขณะที่งานที่เข้ามาลดลง แต่ต้นทุนการผลิตกลับสูงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นวัสดุอุปกรณ์ การเย็บ ทำซ้่า ทำน้ำ ค่าไฟ ค่าขนส่ง ฯลฯ งานหลายกลุ่มต้องปรับราคาตัวข้างขึ้น แต่ไม่สูงนัก คือประมาณตัวละ 2-3 บาท

จากผลกระทบดังกล่าวทำให้รายได้โดยรวมของกลุ่มผู้รับเหมาช่วงการผลิตลดลงขาดเงินทุนหมุนเวียนภายในร้าน ซึ่งเดิมก็ประสบปัญหานี้อยู่แล้ว แต่เมื่อเกิดวิกฤตทำให้ปัญหานี้รุนแรงยิ่งขึ้นอีก จนบางกลุ่มต้องเลิกกิจการ แรงงานที่เคยร่วมงานกันต่างต้องแยกย้ายกันกลับภูมิลำเนา และจะกลับมาอีกครั้งเมื่อมีงานเข้ามา

ที่น่าเป็นห่วงคือ มีแรงงานบางส่วนทำงานด้านนี้มานาน 8-10 ปี เมื่อไม่มีงานก็ไม่รู้ว่าจะไปทำอะไรต่อ และส่วนใหญ่มีความคิดว่าจะหางานทำในกรุงเทพฯ ต่อไป

สถานการณ์ในปัจจุบันทำให้เห็นแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงสถานภาพจากผู้ประกอบการอิสระ (Self-employed) ไปสู่การเป็นผู้รับเหมาช่วงการผลิต (Sub-contracted workers) มากขึ้น เนื่องจากต้องการลดความเสี่ยงด้านการตลาดและต้นทุนการผลิตที่เพิ่มสูง

สำหรับคนงานที่ถูกเลิกจ้างในภาคเมือง จะเห็นการเปลี่ยนสภาพจากแรงงานที่อยู่ ในภาคการจ้างงานในระบบเข้าสู่การจ้างงานในระบบการรับเหมาช่วงการผลิตมากขึ้น

วันที่ 27-28 มิถุนายน 2541 HomeNet International ได้ร่วมกับองค์กรผู้รับงานไปทำที่บ้านในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จัดการประชุม เรื่อง “ผลกระทบของวิกฤตการณ์เศรษฐกิจในเอเชียกับผลกระทบต่อผู้รับงานไปทำที่บ้าน” ขึ้นที่สมาคม วาย เอ็ม ซี เอ กรุงเทพมหานคร

ผู้เข้าร่วมสัมมนาประกอบด้วยตัวแทน จากเครือข่ายและองค์กรผู้รับงานไปทำที่บ้าน จากประเทศ ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย และไทย นอกจากนี้ก็ยังมีผู้แทนจากองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) องค์กรสตรีแห่งสหประชาชาติ (UNIFEM) ตลอดจนผู้แทนจาก ส่วนราชการและนักวิชาการของไทย

ผลการสัมมนาดังกล่าว ได้มีข้อเสนอ แนวนโยบายออกมาเป็น 5 ประการใหญ่ คือ

1. การสร้างงาน

การส่งเสริมธุรกิจขนาดย่อมหรือธุรกิจชุมชน โดยให้มีการผลิตวัตถุดิบในท้องถิ่นขึ้นเอง ส่วนการจัดหาแหล่งวัตถุดิบสำรองควรคำนึงถึงว่าต้องมีปริมาณที่มากพอให้ได้ในราคาถูก และวัตถุดิบนั้นต้องมีป้อนเข้ามาอย่างสม่ำเสมอ

ควรส่งเสริมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นขึ้นเป็นทางเลือกแทนการนำเข้าสินค้า จากภายนอกและส่งเสริมการจ้างงานที่เกี่ยวข้อง

ข้องกับการผลิตอาหาร และการหาบเร่ขายของที่จำเป็นอื่น ๆ อีกทั้งยังต้องช่วยหาช่องทางตลาดใหม่ ๆ (รวมทั้งตลาดต่างประเทศ) และปรับปรุงสินค้าเพื่อให้เหมาะกับตลาดนั้น

พร้อมกันนั้นควรหามาตรการปกป้องตลาดเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นและให้มีการปรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการผลิต รวมทั้งผลักดันให้รัฐมีนโยบายส่งสินค้าที่จำเป็นที่ใช้ในหน่วยงานรัฐ เช่น เสื้อผ้านักเรียน จากผู้รับงานไปทำที่บ้าน

ท้ายสุดควรจัดโครงการฝึกอบรมผู้รับงานไปทำที่บ้านในด้านทักษะอาชีพ การจัดการธุรกิจตลาดจนการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

2. การสร้างหลักประกันทางสังคม

(Social Security)

ให้ความช่วยเหลือฉุกเฉินด้านอาหาร และชารักษาโรค ตลอดจนเสนอให้มีการจัดตั้งกองทุนประกันสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้าน การรักษาพยาบาล การเลี้ยงดูเด็กเล็ก การประกัน การศึกษาของเด็กพร้อมกันนั้นควรมีการขยาย กองทุนให้ผู้ว่างงานและผู้รับงานไปทำที่บ้าน

3. การสร้างประชาสังคม (Civil society)

ส่งเสริมองค์กรผู้รับงานไปทำที่บ้านให้เข้มแข็ง เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนด แนว นโยบายของรัฐ

4. การให้การสนับสนุนเรื่องเงินทุน

เป็นการให้บริการเกี่ยวกับการเงินแก่ผู้รับงานไปทำที่บ้าน เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และสร้างสถาบันการเงินระดับชุมชนเพื่อให้ผู้รับงานไปทำที่บ้านได้รับบริการอย่างทั่วถึง

5. การให้สาธารณชนตระหนักถึงความสำคัญของผู้รับงานไปทำที่บ้าน

เป็นการเผยแพร่สถานการณ์ของผู้รับงานไปทำที่บ้าน ตลอดจนองค์ความรู้ผู้รับงานไปทำที่บ้านให้สาธารณชนได้รับรู้ และเปิดโอกาสให้ผู้รับงานไปทำที่บ้านเข้าสู่กระบวนการนำเสนอและมีส่วนร่วมในการผลักดันนโยบายให้ความช่วยเหลือและส่งเสริมวิถีการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนของสตรี

สถานการณ์ปัจจุบันของผู้รับงานไปทำที่บ้าน

กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ได้เสนอรายงานเรื่อง “การรับงานไปทำที่บ้าน เหมารายได้ทางเศรษฐกิจ บรรเทาปัญหาทางสังคมและลดผลกระทบจกวิกฤตเศรษฐกิจ” ให้คณะกรรมการรัฐมนตรีว่าด้วยนโยบายเศรษฐกิจ รับทราบ เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2542 ว่า ผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นไม่ส่งผล อย่างรุนแรงต่อภาวะการมีงานทำของแรงงานในประเทศมากนัก แต่ประเด็นกลับไปอยู่ที่การผลิตนอกระบบ โดยเฉพาะการรับงานไปทำที่บ้านมีส่วนสำคัญในการดูดซับแรงงานเหล่านี้ไว้ โดยรายงานดังกล่าว มีเนื้อหา ดังนี้ คือ

1. คำจำกัดความของคำว่า “การรับงานไปทำที่บ้าน” ตามที่มีบัญญัติไว้ในอนุสัญญาขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ ฉบับที่ 177 ซึ่งหมายถึง

☞ งานซึ่งบุคคลทำให้แก่ผู้ว่าจ้าง โดยรับงานจากผู้ว่าจ้างมาทำที่บ้านของตนเองหรือสถานที่ที่ได้กำหนดขึ้นเอง

☞ ลักษณะการจ้างงานเป็นการรับจ้างทำของ โดยผู้ว่าจ้างจ่ายค่าตอบแทนให้แก่ผู้รับงานไปทำที่บ้าน เมื่องานเสร็จและส่งมอบงานเรียบร้อยแล้ว

☞ ผู้ว่าจ้างและผู้รับงานไปทำที่บ้านไม่มีความสัมพันธ์ในเชิงบังคับบัญชาต่อกัน ไม่มีการกำหนดระเบียบข้อบังคับในการทำงานหรือกำหนดเวลาทำงาน

2. ข้อมูลของผู้รับงานไปทำที่บ้าน

การรับงานไปทำที่บ้านยังไม่มีรายงานทางสถิติอย่างเป็นทางการ เนื่องจากเป็นแรงงานนอกระบบ อยู่ในกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระ ซึ่งมีสภาพไม่ชัดเจน และยังไม่ได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายเช่นเดียวกับแรงงานในสถานประกอบการ อย่างไรก็ตามกระทรวงแรงงานฯ ได้ขอความร่วมมือให้สำนักงานสถิติแห่งชาติดำเนินการสำรวจเป็นกรณีพิเศษ พบว่า

☞ ผู้รับงานไปทำที่บ้านประเทศ ที่เป็นผู้ผลิตอย่างเดียว จำนวน 309,641 คน

☞ ผู้รับงานไปทำที่บ้านที่มี 2 สถานะ คือ เป็นทั้งผู้รับงานฯ และผลิตเพื่อขายเองด้วย จำนวน 644,038 คน

☞ รวมแล้วมีผู้รับงานไปทำที่บ้าน จำนวน 953,679 คน

3. ลักษณะและประเภทของการรับงานไปทำที่บ้าน

ลักษณะของการรับงานไปทำที่บ้าน เป็นงานที่ไม่ใช้เทคโนโลยีซับซ้อนในการผลิต มีการตัดชิ้นคอนกรีตหรือชิ้นส่วนของงานบางชิ้นไปทำการผลิต สามารถเรียนรู้ได้ง่าย เป็นงานที่ผู้ปฏิบัติงานต้องถนัด มักใช้แรงงานคนทำการผลิตมากกว่าใช้เครื่องจักร และผู้รับงานไปทำที่บ้านส่วนใหญ่ร้อยละ 90 เป็นสตรี และมีอายุระหว่าง 25-60 ปี ประเภทของการรับงานไปทำที่บ้านที่สำคัญพบว่า มีมากกว่า 34 ประเภทงาน ซึ่งเป็นทั้งประเภทงานที่ผลิตหรือประกอบขึ้น เพื่อใช้ภายในประเทศและการผลิตเพื่อการส่งออก ได้แก่ การทำกระเปาะ รองเท้า เข็มขัด ของโทรศัพท์มือถือ ประกอบไฟแช็ค วิกผม ตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป ดอกไม้ประดิษฐ์ เข็มระในพลอย แหวน และประกอบเครื่องอุปกรณ์ไฟฟ้า เป็นต้น

4. ค่าตอบแทนการทำงานของผู้รับงานไปทำที่บ้าน

ค่าตอบแทนของการรับงานไปทำที่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นรายได้เสริมของครอบครัว แต่ก็มีส่วนสำคัญที่ช่วยสร้างกระแสเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ สามารถสร้างอำนาจซื้อให้กับครอบครัวของชาวชนบท ปัจจุบันไม่มีกฎหมายคุ้มครองไปถึงเรื่องค่าตอบแทน แต่รายได้เฉลี่ยของผู้รับงานไปทำที่บ้าน จะอยู่ประมาณวันละ 50 บาท / คน หรือประมาณ 1,500 บาท / เดือน และมีระยะเวลาการทำงานระหว่างวันละ 3-10 ชม.

5. ประโยชน์ของการรับงานไปทำที่บ้าน

- ☞ สามารถลดภาระการบริหารจัดการ และต้นทุนการผลิตของผู้ประกอบการ
- ☞ การรับงานไปทำที่บ้านช่วยบรรเทาปัญหาการว่างงานได้
- ☞ การรับงานไปทำที่บ้านช่วยนำเงินตราเข้าประเทศ
- ☞ การรับงานไปทำที่บ้านทำให้เกิดกระแสหมุนเวียนของเงินตราภายในประเทศ
- ☞ การรับงานไปทำที่บ้านช่วยแก้ปัญหาสังคม

6. ปัญหาของการรับงานไปทำที่บ้าน

- ☞ ค่าตอบแทนในการทำงาน ซึ่งบางประเภทยังได้รับไม่เหมาะสม และหากมีระบบคนกลางมาเกี่ยวข้องก็จะยิ่งถูกกดค่าแรงมากขึ้นขาดอำนาจการต่อรอง
- ☞ ความไม่เป็นธรรมในการจ้างงาน เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้และสวัสดิการที่แรงงานในระบบได้รับ

7. แนวทางในการดำเนินงานของกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม

กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม มีทิศทางในการดำเนินงานที่สำคัญ คือสนับสนุนการตามแผนการส่งเสริมพัฒนาและคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน เพื่อนำไปสู่การคุ้มครองแรงงาน โดยผ่านกลไกยุทธศาสตร์สร้างความเข้มแข็งยั่งยืนแก่กลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้านด้วยการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ

และภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องภายใต้การกำหนดนโยบายและมาตรการของคณะกรรมการส่งเสริมพัฒนาและคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน โดยมีรองนายกรัฐมนตรีที่กำหนดดูแลงานของกระทรวงแรงงานฯ เป็นประธาน โดยมีแนวทางในการดำเนินงาน ดังนี้

☞ ส่งเสริมการรวมกลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน

☞ ส่งเสริมและสร้างศักยภาพด้านการผลิต

☞ ดำเนินการเร่งรัดการยกระดับมาตรฐานการจ้างแรงงานในงานที่รับไปทำที่บ้าน

☞ กำหนดแนวทางการคุ้มครองผู้รับงานไปทำที่บ้าน

*****

พะยูน ?
หอยมุกโข่ง ร่องไธสง

ชีวิตพวกเขาชาวทะเล
We, the Sea People

หาซื้อได้ที่ ศูนย์หนังสือจุฬาฯ/ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาฯ

ราคาเล่มละ 100 บาท

ตะล่อย
ลาบั้ง

จับโป๊ป่าค
แลม้านูโละ

รายชื่อสิ่งพิมพ์สถาบันของสถาบันวิจัยสังคม (พ.ศ. 2533 – 2543)

2533/1990

- การศึกษาความเป็นไปได้ทางสังคมของโครงการคลองกระ
- โครงการศึกษาผลกระทบของวิกฤตการณ์อันเนื่องมาจากเขื่อนลำนูนบนชาวด ปี 2533.
- โครงการศึกษาภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม ประชากร และจิตวิทยาอันเนื่องมาจากภัยธรรมชาติ: กรณีพายุไต้ฝุ่นเกย์ปี 2532.
- ทำเนียบนามองค์กรพัฒนาเอกชนไทย / Directory of Public Interest Non-Government Organizations in Thailand. *et al.*
- Social Development in Rural Economics in Upper Central Region.

2534/1991

- การจัดช่วงชั้นทางสังคม: เกียรติภูมิของอาชีพต่าง ๆ ในสังคมไทย.
- การประเมินผลโครงการเผยแพร่ความรู้ด้านการป้องกันยาสเสพติดผ่านสื่อมวลชน.
- การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและแรงงานของชุมชนชนบทในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (2512-2532).
- The Impact of Thai-Japanese Economic Cooperation on Employment Pattern in Thailand.
- Indoor Air Pollution in Bangkok.
- Participatory Action Research Approach for the Reduction of Child Diarrhea in a Slum Area of Bangkok.
- The Survey on Industrial Human Resource Development in the Kingdom of Thailand.
- Urban Household Energy Consumption in Thailand.
- Women Homebased Workers in Thailand.

2535/1992

- การดูแลป่าของชาวบ้าน การยอมรับในสิทธิ การมีส่วนร่วมและความสามารถในการจัดการของชาวบ้านในเขตป่าสงวน.
- การศึกษาสถานภาพและนโยบายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนด้อยโอกาส: เด็กเร่ร่อน.

- การศึกษาสถานภาพและนโยบายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส: เด็กถูกทอดทิ้ง.
- การศึกษาสถานภาพและนโยบายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส: เด็กทำงาน.
- โครงการศึกษาศาถาวมรัฐกิจและสังคมฝ่ายหน้าและฝ่ายสัมฤทธิ์.
- ฐานะและบทบาทของหญิงที่หาเลี้ยงครอบครัวและภูมิหลังในชนบท.
- บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนด้านการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรและการพัฒนาชุมชนในชนบท.
- กะหวางจิตใจของประชาชนในกรุงเทพมหานคร จากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม 2535
- Child Workers in Hazardous Work in Thailand.
- Nation-building and Democratization in Thailand: a Political History.
- Small-scale Industries and Institutional Framework in Thailand.
- Regional Development and Change in Southeast Asia in the 1990s.
- Value Conflicts in Thai Society: Agonies of Changes Seen in Short Stories.

2536/1993

- A Bibliography on Sustainable Integrated Rural Development in Thailand.

2537/1994

- การสำรวจทัศนคติต่อภาวะทางสังคมในชนเมืองปี พ.ศ.2537.
- แนวทางการปรับปรุงการจัดเก็บภาษี และผลผลิตหารายได้ของหน่วยการปกครองท้องถิ่น.
- แผนลงทุนจังหวัดกาญจนบุรี .
- แผนลงทุนจังหวัดเพชรบูรณ์.
- แผนลงทุนจังหวัดร้อยเอ็ด.
- แผนลงทุนจังหวัดลพบุรี.
- แผนลงทุนจังหวัดอุทัยธานี .
- Entrepreneurship and Socio-economic Transformation in Thailand and Southeast-Asia.
- Philanthropy, NGO Activities and Corporate Funding in Thailand.
- The Structure of Employment of the Rural Population of the Central Region of Thailand.
- Women in Socio-economic Transitions (Workshop Papers: 20-24 June 1994) .

2538/1995

- การประเมินผลโครงการการพัฒนาเมืองหลักกรอบแรก.
- การประเมินผลแผนงานรองจัดสรรน้ำ บำรุงรักษา และปรับปรุงระบบชลประทาน .
- การศึกษาดำรงชีวิตสถานภาพเศรษฐกิจสังคมในสังคมไทย .

- การศึกษาสภาพสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนในแนวกันชนของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง.
- แผนกลยุทธ์และแผนทิศทางของสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม พ.ศ. 2539-2541.
- รายงานสถานการณ์แรงงานเด็กในประเทศไทย.
- สภาพปัญหาสารเสพติดในกิจการไร่อ้อย.
- A study of the role, function and range of work for the information coordination centre at the office of the national commission on women's affairs (ONCWA).
- Identifying and Mapping of Northern Villages with High Risk of Child Trafficking.
- Muang Fai Communities Are for People: Institutional Strength and Potentials
- People's Self-Organizing Activities for Rural Development in Central Thailand.
- Social Impact of the Government Development Programme: a Case of Small Swamp Inland Fisheries Project (SSIFP) .
- Socio-Economic Impact of the Development of Tourism in Cha-Am and Hua-Hin.

2539/1996

- การประเมินผลงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ.2530-2534).
- การสำรวจทัศนคติต่อภาวะทงสังคมในเขตเมือง ปี พ.ศ.2536-2538.
- งานในอาชีพและวิชาชีพที่ห้ามคนต่างด้าวทำ .
- ศัพท์การพัฒนา: คู่มือความรู้สู่อนาคต.
- The socio-economic impact and gender Analysis studies of the two pilot watersheds in northeast Thailand.

2540/1997

- การประเมินสถานการณ์ป้องกันแก้ไขปัญหาโสเภณีเด็ก: ศึกษากรณีองค์กรรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน.
- คริวเรือนแรงงานเด็กในชนบท การตัดสินใจ การรับรู้ปัญหา และทัศนคติต่อการไปทำงานของเด็ก.
- ทำเนียบนาม หน่วยงาของรัฐและองค์กรเอกชนที่ดำเนินการช่วยเหลือ ปกป้อง และคุ้มครองป้องกันเด็กหญิงและเยาวชนสตรีที่เสี่ยงต่อการประจบอาชีพค้าบริการทางเพศ หรือถูกส่งไปค้าประเวณี (กรณีโสเภณีเด็ก) .
- ภาพรวมสถานการณ์แรงงานเด็กในประเทศไทย / The situation of child labour in Thailand: an overview (๑) .

- รายงานการประเมินผลโครงการระดับข้างฝีมืออุตสาหกรรม.
- Coping strategies at the family and community levels: the case of HIV/AIDS.
- Country profile studies on WID Thailand.
- Thailand nonprofit sector and social development.
- The Impact Assessment of Child Prostitution Intervention Programmes in Thailand: Five case studies.
- Women in socio-economic transitions.

2541/1998

- การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตและการพัฒนาสังคม.
- โครงการการจัดการทรัพยากรและสภาพเศรษฐกิจสังคม.
  - .. การใช้ I/O ในการพิจารณาผลกระทบทางมหภาคของการค้า.
  - .. ความต้องการกำลังคนภาคอุตสาหกรรม : ศึกษากรณีอุตสาหกรรมสิ่งทอ.
  - .. ผลกระทบความร่วมมือทางเศรษฐกิจต่อการจ้างงาน กรณีศึกษาการพัฒนากำลังคนเพื่อความสามารถแข่งขันในอุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์.
  - .. การรับรู้และพฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมของคนกรุงเทพมหานคร.
  - .. การศึกษาพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กในเมือง.
  - .. การใช้พลังงานในครัวเรือนและผลกระทบทางสุขภาพในเขตกรุงเทพมหานคร.
  - .. การวิเคราะห์นโยบายและการปฏิบัติของรัฐในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และผลกระทบต่อการพัฒนา.
- โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
  - .. โครงสร้างอำนาจท้องถิ่นระดับตำบลจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.
  - .. การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและแรงงานของชุมชนชนบทในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (ปี 2512-2532).
  - .. การเปลี่ยนแปลงสภาพการถือครองที่ดิน: กรณีผลกระทบจากการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.
  - .. การเปลี่ยนแปลงการทำประมงพื้นบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในช่วงเวลา 30 ปี.
  - .. การเปลี่ยนแปลงการทำอุตสาหกรรมทำอิฐอยุธยา.
  - .. โครงสร้างงานของประชากรชนบทในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พ.ศ. 2539: ข้อมูลการสำรวจหมู่บ้านของคณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ.

- การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและแรงงานสตรี: กรณีศึกษาย่านหนองจิก ตำบลคลองจิก อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.
- การใช้แรงงานคนวัยหนุ่มสาวในโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.
- แรงงานเด็กในภาวะงานรับจ้างเหมาของครัวเรือน.
- ทรัพยากรแหล่งน้ำในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาปี 2537-2539.
- ทัศนกรรมไทย ความเป็นมาและการผลิตในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา: ศึกษากรณีการทำหัวโขน
- ทิศทางการพัฒนาของจังหวัดปร เงินบุรีแบบยั่งยืน.
- ด้วบ่งชี้สิทธิเด็ก / The Convention on the Rights of the Child : Indicators and Thai Country Study. *(ue)*
- องค์การระดมทุนเพื่อประชาสังคมในประเทศไทย.
- Coastal fishing communities in Thailand.
- Proceedings of regional network meeting on ASEAN network for women in skills training.

2542/1999

- การประเมินผลสื่อการประชาสัมพันธ์ เรื่อง เติมเบนซินให้ถูกชนิดช่วยเศรษฐกิจของชาติ.
- โครงการศึกษาปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เพื่อหามาตรการทางเลือกป้องกันแก้ไข.

2543/2000

- คู่มือการประเมินผลโครงการ
- ชีวิตพวกเราชาวเล: การมอ่ย ออกลางมอแกน กามี่ อูร์กลาไวย์ / We, the Sea People. *(ue)*
- พฤติกรรมสุขภาพเมื่อเจ็บป่วยในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ
- รายงานการประเมินผลการรณรงค์เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเลือกตั้ง้านกิจการการมีส่วนร่วม
- แรงงานเด็กในกิจการขนาดเล็ก จังหวัดสมุทรปราการ
- Thailand social Monitor: social capital and the crisis.

โครงการฝึกอบรม

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประจำปี 2544-2545

- ❖ หลักสูตรที่ 1 การสร้างและพัฒนาตัวชีวิต (รุ่น 4)
อบรม 4 วัน รวม 24 ชั่วโมง ในวันที่ 16 – 19 กรกฎาคม 2544 ค่าลงทะเบียน 4,000 บาท
- ❖ หลักสูตรที่ 2 เทคนิคการติดตามประเมินผลโครงการ (รุ่น 3)
อบรม 10 วัน รวม 60 ชั่วโมง ในวันที่ 20 – 31 สิงหาคม 2544 ค่าลงทะเบียน 9,500 บาท
- ❖ หลักสูตรที่ 3 การวิจัยทางสังคมและการเขียนเค้าโครงการวิจัย (รุ่น 3)
อบรม 5 วัน รวม 30 ชั่วโมง ในวันที่ 5 – 9 พฤศจิกายน 2544 ค่าลงทะเบียน 5,000 บาท
- ❖ หลักสูตรที่ 4 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (รุ่น 2)
อบรม 10 วัน รวม 60 ชั่วโมง ในวันที่ 11 – 22 มีนาคม 2545 ค่าลงทะเบียน 9,500 บาท

การฝึกอบรมทั้ง 4 หลักสูตร เป็นการอบรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ซึ่งผู้เข้าอบรม จะได้รับความรู้ ความเข้าใจในแนวคิด หลักการ และวิธีการ รวมทั้งการทำแบบฝึกหัดในเรื่องดังกล่าว ตลอดจนสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานของตนได้อย่างถูกต้อง รับผิดชอบ อบรมหลักสูตรละ 30 คน

ผู้สนใจติดต่อสอบถามรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่:

โครงการฝึกอบรม

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาคารวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ ชั้น 4 ถนนพญาไท กทม.10330

โทร.218-7373, 218-7376 โทรสาร 215-5523, 255-2353

<http://www.cusri.chula.ac.th/>

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อาคารสิรินธร - บริเวณเทวาระ ชั้น 5 ถนนพญาไท กรุงเทพมหานคร 10330

โทรศัพท์: 0-2218-7385, 0-2218-7396, 0-2218-7401

โทรสาร: 0-2218-5823, 0-2265-2353

E-mail: csri@chula.ac.th

<http://www.csri.chula.ac.th>

